

İÇİNDEKİLER

- Afetlerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme - Derleme**
Economic and Social Effects of Disasters: Evaluation on Turkey Case.....1
Fatih ALTUN
- Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Homofobik Tutumlarının Belirlenmesi - Araştırma**
Determination of Homophobic Attitudes' of Social Work Students.....16
Yunus KARA
- Yoksul Çevrede Büyüyen Çocukların Ailelerinin Sosyodemografik Özellikleri: Bağcılar Örneği - Araştırma**
Sociodemographic Characteristics of the Children of Poor Families: Example of Bağcılar.....28
Burak KÜSMEZ
- Yaşlı Ayrımcılığı ve Kadının Dışlanması - Derleme**
Elderly Women Discrimination And Extraction.....51
Nurullah YELBOĞA Bedrettin VAROL
- Kentlerde Öğrenciler İçin Ev İle Okul Arasındaki Ulaşım İmkânlarının İyileştirilmesi - Derleme**
Improvement of Transportation Facilities Between House and School for Urban Students.....65
Yalçın KAHYA

Makale türü: Derleme

AFETLERİN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME¹

Arş. Gör. Fatih ALTUN

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, SBF, Sosyal Hizmet Bölümü, 34303, Halkalı-İstanbul,
fatih.altun@izu.edu.tr – ORCID 0000-0001-5464-0909

■ **Özet** Tarihin her döneminde afetler yaşandığı bilinmektedir. Afetler deprem, sel, heyelan gibi doğal kaynaklı olabileceği gibi, yangın, terör, uçak kazası gibi insan kaynaklı nedenlere bağlı olarak da ortaya çıkabilmektedir. Nerede, ne zaman ve hangi biçimde meydana geleceği kesin olarak tespit edilemeyen afetler sonuçları itibarıyla benzer etkiler oluşturmaktadırlar; başta fiziki kayıplar olmak üzere, ekonomik kayıplar ile sosyal psikolojik yıkımlara neden olabilmektedirler. Bu bağlamda Türkiye'nin geçmişte başta depremler olmak üzere birçok doğal ve insan kaynaklı afete maruz kaldığı ve günümüzde de maruz kalma riski ile karşı karşıya olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada öncelikle afet ve afet ile ilgili kavramlar ele alınarak afetlerin türleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra afetlerin yol açtığı ekonomik, fiziki, sosyal ve psikolojik sonuçlar Türkiye'nin yaşadığı afet örnekleri üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afetler, deprem, ekonomik, sosyal, Türkiye

Economic and Social Impacts of Disasters: An Assessment of The Example of Turkey

■ **Abstract** It is known that throughout the history, there were disasters. There are natural disasters such as earthquake, flood, landslide as well as man-made disasters such as fire, terror, and plane crash. Disasters have similar consequences such as physical, economic, and socio-psychological losses regardless of location, time, and structure of them. In this context, it is known that Turkey has been subjected to numerous natural disasters in particular earthquakes and man-made disasters and the risk of exposure to those is still valid. In this study, disaster and concepts related to disaster are explored and types of disasters are elaborated. Then, economic, physical, social, and psychological consequences of disasters are evaluated through disaster examples experienced in Turkey.

Keywords: Disasters, earthquake, economic, social, Turkey

GİRİŞ

Türkiye tarih boyunca birçok afete maruz kalmış olup günümüzde de gerek iklim özellikleri gerekse de jeolojik konumu nedeniyle sıklıkla doğal afetlere zaman zaman da insan kaynaklı afetlere maruz kalmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada öncelikle afet tanımına ve afet ile ilgili temel kavramlara yer verilmiş olup, afet ve türlerini tanımlamak hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra afetlerin yol açtığı fiziki ve ekonomik kayıplar ile sosyal ve psikolojik yıkımlar üzerinde durulmuş, Türkiye'de yaşanan bazı afet örneklerine ve birtakım istatistikî verilere yer verilmiştir. Çalışmada her ne kadar afetlerin genel ve ortak sonuçları üzerinde durulmuş olsa da

¹ Bu çalışma yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

birinci derece deprem kuşağında olan ülkemizde en sık yaşanan ve en fazla zarara sebep olan depremlere yönelik yürütülen faaliyetlere daha geniş yer verilmiştir. Bu çalışmadaki değerlendirmeler ağırlıklı olarak depremler sonrası yürütülen faaliyetler temel alınarak yapılmıştır.

AFET TANIMI ve AFET İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Afet kavramı; doğal, insan kökenli veya teknolojik kaynaklı bir olayın, insanların normal faaliyetlerini ve hayatın doğal akışını kesintiye uğratmak veya durdurmak suretiyle etkilemesi şeklinde tanımlanabilir (Ergünay, 1996, s. 263). Afet, yol açtığı kayıplar itibarıyla toplumun kendi çabaları ve imkânları ile üstesinden gelemeyeceği bir olaydır (UNDHA, 1992, s. 21). Genellikle hızlı gelişir, büyük can ve mal kayıplarına neden olur, sebep olduğu yıkımların onarılması ancak uzun dönemde mümkün olabilir (Koç, Çavuş ve Sarış, 2005, s. 20).

Afet kavramı ile yakın anlamli olup birçok kez doğru olmayan şekilde afet kavramının yerine kullanılan kavramlar bulunmaktadır. *Acil durum* bu kavramlardan biri olup toplumun normal yaşamını ve faaliyetlerini kısmen veya tamamen kesintiye uğratan, birçok kurum, kuruluş ve organizasyonun işbirliği halinde çalışmayı gerektiren, fiziki, ekonomik ve sosyal açıdan kayıplar doğuran, doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olağandışı olayları ifade etmektedir (Ergünay, 1996, s. 265). Olağan dışı olay ve durumları nitelendiren acil durumlara karşı hızlı ve etkin müdahale gerekmektedir. Acil durumlara müdahale için yerel kaynaklar genellikle yeterli olmaktadır (Qureshi ve Gebbie, 2002, s. 46). Trafik kazaları, ev kazaları, küçük çaplı yangınlar ve sağlık problemleri gibi günlük yaşamda sıkça karşılaşılan sorunlar acil durum olarak nitelendirilmemektedir. Bu sorunlara rutin olarak müdahale etmekle görevli trafik ekipleri, itfaiye, ilk yardım ve sağlık ekipleri mevcuttur (Ergünay, 1996, s. 266).

Afetlerle ilgili diğer bir kavram ise tehlikedir. *Tehlike*, sosyal ve ekonomik düzene, doğal ve kültürel kaynaklara zarar verme olasılığı olan, can ve mal kayıplarına yol açan her şeydir (Kadioğlu, 2008, s. 1-34). Bir başka açıdan tehlike, yaşamı tehdit eden çevreye ve topluma zarar verebilme ihtimali olan, ekonomik, sosyal ve fiziki kayıplara yol açabilecek, doğal, teknolojik ya da insan kaynaklı fiziki olay ve olgular olarak tanımlanabilir (AFAD, 2013).

Risk, Afet bağlamında ele alınması gereken önemli bir diğer kavram ise Risk tir. Risk, tehlikenin, bir bölgedeki insanlar ve onların etkinlikleri, yapılar ve kültürel varlıklar üzerindeki tahmini kötü etkisi anlamına gelmektedir (Kadioğlu, 2008, s. 4). Diğer bir deyişle risk, potansiyel kayıpları ifade eder, yani tehlike ihtimaline göre belli bir alanda meydana gelen kayıpların ölçüsünü veya doğabilecek olumsuz sonuçların toplamını ifade etmektedir (AFAD, 2013).

Afet ile ilgili önemli olduğu düşünülen bir diğer kavram ise savunmasızlıktır. *Savunmasızlık*, bir tehlike sonucunda kişiler, mallar ve çevre üzerinde oluşan maddi kayıplar, hasarlar ve yaralanmaların seviyesini ifade eder (Kadioğlu, 2008, s. 4). Savunmasızlık fiziksel, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve çevreyle ilgili

durumlar ile yasal mevzuat ve kurumsal yapıyı kapsayan birçok faktörle ilişkilidir. Savunmasızlık, afetlere karşı sahip olunan direnç kapasitesi ile ters orantılı olup bireyin, toplumun ve devletin afetler karşındaki zayıf yönlerini ifade eder. Afet yönetiminde savunmasızlık olası afetler sonucunda yaşanabilecek yaralanma, ölüm, yıkım vb. kayıpların derecesidir (Kadioğlu, 2011, s. 25).

Afetler etkileri bakımından çok yönlü ele alınmalıdır, zira bir afet başka bir afete neden olabilmektedir. Bu duruma örnek olarak depremleri verebiliriz. Depremler başlı başına bir afet olmakla birlikte, yangın, patlama, çevre kirliliği ve su baskını gibi başka afetleri tetikleyebilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında afetleri tek başına ele almak doğru olmamaktadır. Örneğin, 11 Mart 2011 tarihinde Japonya’da meydana gelen deprem; tsunami, salgınlar, yangınlar ve nükleer kazalar vb. birçok farklı afete sebep olmuştur (Kadioğlu, 2011, s. 25).

Afetlerin büyüklüğü yol açtığı can, mal ve ekonomik kayıplara göre belirlenmektedir, bu bağlamda afetler yaşanan olayın kendisinden çok sebep olduğu sonuçları ifade etmektedir (Atlı, 2006, s. 1). Afetin bu özelliğine göre, her olay afet sonucu doğurmamakta, doğal, teknolojik ya da insan kaynaklı bir olayın afet olarak nitelendirilebilmesi için sadece meydana gelmesi yeterli görülmemektedir. Bir olayın afet sayılabilmesi için, insanları ve yaşam alanlarını etkilemesi, kayıplara yol açması ve insan faaliyetlerini durdurması veya kesintiye uğratması gerekmektedir. Dolayısıyla, insanların yerleşimleriyle ilgili olmayan yerlerde meydana gelen olaylar, insanlar üzerinde doğrudan tehlike içermediği için afet özelliği taşımamaktadır (Yavaş, 2005, s. 10). Açıklayıcı bir örnek olarak, okyanuslarda çok şiddetli depremler meydana gelmektedir, ancak can veya mal kaybına sebep olmayan bu depremler şiddeti ne kadar büyük olursa olsun afet kapsamında değerlendirilmemektedir (Tural, 2002, s. 1).

AFET TÜRLERİ

Afetler toplumların gelişmişlik düzeyine göre farklı algılanabilmektedir. Gelişmiş toplumlarda afet olarak nitelendirilen bir olay, daha az gelişmiş toplumlarda afet olarak değerlendirilmeyebilir. Afetler farklı yaklaşımlar sonucu, bazen ikili bazen üçlü olmak üzere farklı tasniflere tabi tutulabilmektedir. Öte yandan afet algısı, zamana göre de değişebilmekte, daha önce afet olarak kabul edilmeyen olayların belli bir süre sonra afet olarak nitelendirildiği görülebilmektedir (Yıldırım, 2004, s. 4).

Afetler kaynaklarına göre iki bölümde incelenmektedir; bunlar doğal afetler ve insan kaynaklı afetlerdir. Literatürde afet türleri “doğal, insan kaynaklı ve teknolojik kaynaklı” olmak üzere üç kısımda da incelenebilmektedir. Savaş gibi hem insan hem de teknolojik kaynaklı olan kimi afetler ise “karmaşık afetler” olarak adlandırılmaktadır. Afetleri “doğal” ve “insan kaynaklı” olarak iki grupta inceleme eğilimi son dönemlerde ön plana çıkmaktadır (Kadioğlu, 2011, s. 40).

Doğal Afetler

Doğal afetler, toplumun günlük yaşam düzenini bozan ve yol açtığı zararları giderme kapasitesini aşarak dış yardım ihtiyacı doğuran ekolojik olaylardır. (Keçici, 1994, s. 24). Buradaki “doğal” kelimesi olayın “doğa ile ilişkili” olduğunu anlatmak için kullanılmakta olup, “normal, gündelik, kabul edilebilir” anlamı ile karıştırılmamalıdır. İnsanlık tarihi boyunca milyonlarca kişinin ölümüne yol açan doğal afetlerin, başta küresel ısınma, iklim değişiklikleri olmak üzere birçok etkenden dolayı, sayıları, şiddetleri ve etki alanları hızla artmaktadır (Kadioğlu, 2011, s. 40).

Ülkemiz de birçok şehir, bir veya birden çok doğal afete maruz kalma riski altındadır. Türkiye’de, etkilenen insan sayısı ve zarar gören yerleşim birimi sayısına göre en sık yaşanan doğal afetler; deprem, heyelan, sel, kaya düşmesi, çığ ve orman yangınları olarak sıralanmaktadır (Kundak ve Kadioğlu, 2011, s. 5).

Tablo 1: Zarar Gören İnsan Sayısına Göre Afetler

Afet Türü	Afettede Sayısı	Yüzde (%)	Zarar Gören Yerleşim Birimi Sayısı
Deprem	158.241	58	3.942
Heyelan	59.345	22	5.472
Su Baskını	22.157	8	2.924
Kaya Düşmesi	19.422	7	1.703
Çığ	4.384	2	605
Diğer Afetler	9.237	3	992

Kaynak: Gökçe ve diğ., 2008, s. 118.

Tablo 1’de Türkiye’de meydana gelen afetlerin istatistiki dağılımı gösterilmiştir. Buna göre ülkemizde meydana gelen doğal afetler incelendiğinde, afetten etkilenen insan sayısı bakımından birinci sırada depremler gelmektedir. Afetzedelerin % 58’ini depremlerden etkilenenler oluşturmakta, depremleri sırasıyla heyelanlar, su baskınları, kaya düşmesi ve çığ olayları takip etmektedir.

Deprem “yer kabuğu içindeki kırılmalar nedeniyle ani olarak ortaya çıkan titreşimlerin dalgalar halinde yayılarak geçtikleri ortamları ve yer yüzeyini sarsma olayı” (Babüroğlu, 1998, s. 18) olarak tanımlanmaktadır. Deprem, binlerce can kaybına neden olabilen, köyleri, kasabaları ve hatta şehirleri yerle bir edebilen, yangınlara, su baskınlarına sebep olabilen en korkunç doğal afetlerden biridir (Akyel, 2000, s. 141).

Öte yandan, depremler teknolojik ve doğal bazı tehlikelere yol açabilmektedir. Deprem sonrası toprak kaymaları yaşanıp, yamaç bölgelerde kaya düşmesi meydana gelebilmektedir. Toprak kayması sonucu kayan parça deniz veya göle girerek su seviyesini ani olarak yükseltebilmekte, bu durum taşkınlarla ve sel baskınlarına neden olabilmektedir. Kar yağışının yoğun olarak yaşandığı yerlerde kış mevsiminde

meydana gelen depremlerse, çığ tehlikesini tetikleyebilmektedir. Deprem denizin altında meydana gelmişse buna bağlı olarak kıyı alanlarında tsunami tehlikesi oluşabilmektedir. Depremlerin tetiklediği bir diğer tehlike ise binalarda oluşan hasara bağlı olarak meydana gelebilecek elektrik ve doğal gaz kaynaklı yangınlardır. Son olarak, depremlerin etkisi sonucu sanayi tesislerinde ve kimyasal depolarda büyük hasarlar ve patlamalar meydana gelebilmektedir, bu durum büyük yangınlara ve çevre kirliliğine yol açabilmektedir (Kundak ve Kadioğlu, 2011, s. 7).

Türkiye, Akdeniz-Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır. Dünyada yaşanan depremlerin beşte biri bu kuşak üzerinde meydana gelmektedir. Bu kuşak, Türkiye'den Kuzey, Güney ve Batı olmak üzere üç ana kırık sistemi ile geçmekte ve adeta bir ağ görüntüsü vermektedir. Dünyadaki en etkin deprem kuşaklarından biri olan bu kuşak, üzerinde bulunan ülkemizin topraklarının % 93'ü deprem bölgesi içerisinde yer almaktadır. Hâl böyle iken, Türkiye'de gerek sanayi kuruluşları gerekse de barajlar depremler açısından riskli bölgelere kurulmuştur. Oran olarak incelediğimizde, sanayi kuruluşlarının % 98'i deprem riskinin yüksek olduğu bölgelerde kurulmuş olup, % 78'i aktif fay zonları üzerindedir. Barajlar açısından baktığımızda da benzer bir durum söz konusu olup, ülkemizdeki barajların % 95'i deprem bölgeleri içerisinde yer almaktadır. Yeryüzünde 600 milyon insan deprem tehdidi altında yaşarken, Türkiye'de nüfusun % 98'i deprem açısından tehdit altındaki bölgelerde yaşamaktadır (TMMOB, 2012, s. 1).

Tablo 2: Cumhuriyet Tarihinde Meydana Gelen Önemli Depremler

Tarih	Büyükölük	Yer	Ölü Sayısı	Yaralı	Ağır Hasarlı Konut
06.05.1930	7,2	Hakkâri Sınırı	2514	-	3000
26.12.1939	7,9	Erzincan	32962	-	116720
20.12.1942	7	Niksar-Erbaa	3000	6300	32000
26.11.1943	7,2	Tosya-Ladik	2824	-	25000
01.02.1944	7,2	Bolu-Gerede	3959	-	20865
28.03.1970	7,2	Gediz	1086	1260	9452
30.10.1983	6,8	Erzurum-Kars	1155	1142	3241
17.08.1999	7,4	Marmara	18374	36948	93618
01.05.2003*	6,4	Bingöl	184	515	8142
23.10.2011*	7,2	Van	644	1966	38515

Kaynak : Bağcı ve diğ., 2000, s. 69. / *AFAD Verilerinden derlenmiştir.

1900 yılından bugüne kadar Türkiye'de belli başlı 182 büyük deprem meydana gelmiştir. Tablo 2'de 1900 yılından günümüze kadar Türkiye'de gerçekleşen büyük depremlere ilişkin sayısal veriler yer almaktadır.

İnsan Kaynaklı (Doğal Olmayan) Afetler

İnsan kaynaklı afetler için literatürde farklı adlandırmalar da mevcut olup bunlardan birincisi “insan yapısı afetler” diğeri ise “doğal olmayan afetler”dir. İnsan

kaynaklı afetlere doğrudan insan faktörü sebep olur, doğa ile aralarında bir bağlantı bulunmaz. İnsan kaynaklı afetler, doğal afetler gibi büyük çapta yaralanmalara ve ölümlere neden olabilmekte, toplumsal yapıya ve çevreye büyük zarar verebilmektedir. Kimyasal kazalar, yangınlar, terörizm, uçak kazaları, sabotajlar doğal olmayan afetlerden bazılarıdır (Yılmaz, 2003, s. 29).

Bu tarz afetler daha da detaylandırılabilen olup, genellikle dikkatsizlik ve ihmâl sebebiyle ortaya çıkan ve afete dönüşen teknolojik olaylardan kaynaklanmaktadır. Bunlardan bazıları; asit yağışları, baraj yıkılmaları, biyolojik saldırı, bomba ve ateşli silahlarla saldırı, gaz ve kimyasal kaçaklar, siberetik saldırılar, gıda zehirlenmesi, hava kirliliği, salgın hastalıklar, terör olarak sayılabilir (Kadioğlu, 2011, s. 44-45).

AFETLERİN YOL AÇTIĞI SONUÇLAR

Yol açtığı sonuçlara göre afetler ele alındığında, şüphesiz en olumsuz sonuç, fiziki kayıplar, can kayıpları ve yaralanmalardır. Bunun yanı sıra, hasar gören veya yıkılan işyeri ve konutlar da önemli kayıplar arasındadır. Afetlerin yol açtığı diğer sonuçlar ise ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak sıralanabilmektedir.

Fiziki Kayıplar: Ölüm ve Yaralanmalar

Deprem kuşağında yer alan ülkemizde, TMMOB verilerine göre 1900-2012 yılları arasında 225 büyük deprem yaşamıştır. Resmi verilere göre bu depremler sonucu 86 bin 644 kişi hayatını kaybetmiş, 566 bin konut yıkılmıştır ya da ağır hasar görmüştür, bu depremlerden 25'i hakkında can kaybı ve hasar bina sayısı ile ilgili veri bulunmamaktadır. Meydana gelen büyük depremlerden 182'si üzerinde yapılan incelemeler sonucuna göre, 182 depremin 70'inde sadece ağır bina hasarı oluşmuş can kaybı olmamış, 3 depremde ise yalnızca can kaybı olmuş ancak ağır bina hasarı meydana gelmemiştir (TMMOB, 2012, s. 8).

20. yüzyılda dünya genelinde 31 büyük çaplı deprem meydana gelmiş, yaşanan bu depremler sonucu 1 milyon 548 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Türkiye'de meydana gelen Marmara ve Erzincan Depremleri bu büyük depremler arasında yer almıştır (TMMOB, 2012, s. 8).

17 Ağustos 1999 yılında meydana gelen Marmara Depremi önemli fiziki kayıplara yol açmış, 7 Eylül 1999 tarihli belirlemelere göre deprem sonucu 15 bin 226 kişi hayatını kaybetmiş, 23 bin 938 kişi yaralanmıştır. Deprem, konut ve işyerleri üzerinde de büyük hasarlar bırakmış, yapılan hasar tespit çalışmalarına göre yıkılan veya hasar gören konut ve işyeri sayısı 86 bin 441'e ulaşmıştır. Dönemin Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca yapılan belirlemelerde deprem sonrası yaklaşık 600 bin kişi evsiz kalmış ve 120 bin yeni konut ihtiyacı ortaya çıkmıştır (DPT, 1999, s. 13).

Tablo 3: Marmara Depremi Sonrası Oluşan Can Kaybı ve Bina Hasarları

	Ölü Sayısı	Yaralı	Ağır-Yıkık Konut-İşyeri	Orta Hasarlı Konut-İşyeri	Az Hasarlı Konut-İşyeri
Kocaeli	4,083	4,149	3,278	3,213	4,458
Gölcük	4,428	5,064			
Sakarya	2,627	5,084	9,907	2,698	5,051
Yalova	2,496	4,472	9,123	7,997	11,302
Bolu	264	1,163	2,384	2,999	1,874
Bursa	263	348	32	109	431
Eskişehir	86	95	70	32	204
İstanbul	976	3,547	2,840	10,380	8,059
Tekirdağ	-	35	-	-	-
Zonguldak	3	26	-	-	-
Genel Toplam	15,226	23,983	27,634	27,428	31,379

Kaynak: DPT, 1999, s. 13.

Marmara Depremi'nin üzerinden henüz 3 ay geçmemişken 12 Kasım 1999 tarihinde Düzce'de 7,5 şiddetinde bir deprem daha meydana gelmiş; bu deprem sonrasında 763 kişi hayatını kaybetmiştir. Toplam 376 bin 479 konut ve işyeri hasar görmüştür. Bunlar arasında yıkık ya da ağır hasarlı konut sayısı 112 bin 724, orta hasarlı konut sayısı 124 bin 131, az hasarlı konut sayısı ise 139 bin 524'tür (TMMOB, 2012, s. 10).

Cumhuriyet tarihindeki en büyük depremlerden biri, 23 Ekim 2011 tarihinde Van'da meydana gelen 7,2 büyüklüğündeki depremdir. Van il merkezinde nispeten az hasarla atlatılan deprem özellikle Erciş ilçesini vurmuş, ilçede çok sayıda can kaybı yaşanmış ve binalarda ağır hasarlar oluşmuştur. Aynı bölgede 9 Kasım 2011 tarihinde 5,6 büyüklüğünde bir deprem daha meydana gelmiş, orta büyüklükte bir deprem olmasına rağmen özellikle Van ilinde ilk deprem kadar tahribata yol açmıştır. Bu ikinci depremin neden olduğu psikolojik yıkım, ilk depremden daha büyük olmuştur (ODTÜ Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2001, s. 16).

AFAD tarafından hazırlanan rapora göre, hayatını kaybeden kişi sayısı 644 olarak belirtilmiş, 252 kişi enkazdan sağ olarak kurtarılmıştır. 9 Aralık 2011 tarihli verilere göre, Van il merkezine bağlı köyler ve Erciş ilçesi toplamında 17 bin 5 konut yıkılmış ya da ağır hasar görmüştür. Diğer taraftan Mimarlar Odası tarafından yapılan araştırmada deprem bölgesindeki ahır ve işyerlerine yönelik hasar tespit çalışmaları yapılmıştır. Elde edilen verilere göre, toplam 338 ahırın % 23,67'si (80 adet) ağır hasar görürken, % 4,73'ü (16 adet) orta çaplı hasar görmüştür, % 34,62'si (117 adet) hafif hasar görmüş geri kalan % 36,98'i (125 adet) ise hasar görmemiştir (TMMOB, 2012, s. 26).

Tablo 4: 23 Ekim ve 9 Kasım (2011) Van Depremlerinde Can Kayıpları

23 Ekim 2011 Depreminde Hayatını Kaybeden Kişi Sayısı	604
9 Kasım 2011 Depreminde Hayatını Kaybeden Kişi Sayısı	40
23 Ekim 2011 Depreminde Enkazdan Sağ Kurtarılan Kişi Sayısı	222
9 Kasım 2011 Depreminde Enkazdan Sağ Kurtarılan Kişi Sayısı	30
Toplam Can Kaybı	644
Toplam Enkazdan Sağ Kurtarılan	252

Kaynak: <https://www.afad.gov.tr/TR/HblcerikDetay.aspx?ID=107&IcerikID=570> Erişim Tarihi: 23.05.2015

Görüldüğü üzere afetler büyük fiziki kayıplara yol açmakta olup, bu kayıplar arasında en acı olanı şüphesiz can kayıplarıdır. Bir afetin boyutu her ne kadar fiziksel olarak etki ettiği alan ve çeşitli parametreler göz önüne alınarak hesaplanırsa da en önemli nokta can kayıplarıdır. Küçük şiddetli bir deprem sonucunda büyük can kayıpları oluyorsa, biz bu afeti küçük olarak nitelendiremeyiz, çok büyük ölçekli bir depremde can kaybı çok az oluyor ya da hiç olmuyorsa afetin boyutu insanlık için küçük olacaktır.

Ekonomik Etkiler

Afetlerin ekonomik etkisinin bağlı olduğu nedenler, afetlerin etkileri incelenirken üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Afetlerin yol açtığı ekonomik sonuçların açıklanması için geliştirilen terminolojiye göre, ekonomik etkiler iki başlık altında incelenebilmektedir. Bunlar; birincil (doğrudan ve dolaylı) ekonomik etkiler ile ikincil ekonomik etkilerdir (Güvel, 2008, s. 2).

Afetlerin ulaşım, enerji, iletişim, altyapı, sanayi gibi sistemlere olan etkileri birincil (doğrudan ve dolaylı) etkileridir. İkincil etkiler ise makroekonomik, yani ülke ekonomisine olan etkileridir. İkincil etkiler, afetten bir süre sonra meydana gelir ve büyüme ve istihdam düzeylerine, fiyatlar genel düzeyine, ödemeler dengesine olan etkileri ile ilgilidir. İktisadi büyüme, enflasyon oranları, bütçe açığı, kamu harcamaları, borç dengesindeki bozulmalar ikincil ekonomik etkilerdir (Güvel, 2008, s. 2).

Örneğin Marmara Depremi'nin etkili olduğu bölge, Türkiye nüfusunun % 23'lük kısmını kapsıyordu. Can kaybı ve maddi hasar bakımından depremden en fazla etkilenen nüfus ise toplam nüfusun % 6'sını oluşturuyordu. Depremden etkilenen 7 ilin Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı % 34,7, sanayi katma değeri içindeki payı ise % 46,7 seviyesindeydi. Depremden çok zarar gören ve deprem bölgesi olarak tanımlanan Kocaeli, Sakarya ve Yalova illerinin GSMH içindeki payı % 6,3, sanayi katma değeri içindeki payı ise % 13,1 oranındaydı (DPT,1999, s. 1).

Bölge petro-kimya endüstrisinde, otomotiv ve lastik sanayiinde önemli bir yere sahiptir. Deprem bölgesindeki illerin kişi başına milli gelir oranı Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir. Bu bağlamda bölgede meydana gelen ekonomik kayıpların tüketim talebine olan etkisi büyük olmuştur (DPT,1999, s. 1).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) 1999 Marmara Depremi'nin ekonomik etkileri üzerine bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışmada depremin ekonomik etkileri, doğrudan maliyetler, dolaylı maliyetler ve ikincil maliyetler olarak sınıflandırılmıştır. Depremin sermaye malları ve stokları üzerindeki etkileri doğrudan maliyetler olarak nitelendirilirken, dolaylı maliyetler ise üretim ve gelir kayıpları ile acil yardım harcamalarını kapsamaktadır. İkincil maliyetler ise depremin mali politikalar ve ödemeler bilançosu, enflasyon, işsizlik gibi göstergeler üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır.

Tablo 5: Marmara Depreminin Maliyetleri (Milyar Dolar)

MALİYETLER	TÜSİAD	DPT	DB
Doğrudan Maliyetler	10	6,6-10,6	3,1-6,5
Konutlar	4	3,5-5	1,1-3
Şirketler	4,5	2,5-4,5	1,1-2,6
Altyapı	1,5	0,5-1	0,9
Dolaylı Maliyetler	2,8	2-2,5	1,8-2,6
Katma Değer Kaybı	2	2-2,5	1,2-2
Acil Yardım Harcamaları	0,8	-	0,6
Toplam Hasar Kaybı (Yuvarlatılmış)	13	9-13	5-9
İkincil Etkiler			
Genel Değer Kaybı	2	-	3
Mali Maliyetler	2	5,9	3,6-4,6

Kaynak: OECD, 2000, s. 37.

TÜSİAD, DPT ve Dünya Bankası (DB) tarafından hazırlanan çeşitli çalışmalarda Marmara Depremi'nin ekonomik sonuçlarına dair birbirine yakın rakamlar verilmektedir. Örneğin toplam maliyet TÜSİAD'a göre 17 milyar dolar, DPT'ye göre 15–19 milyar dolar, Dünya Bankası'na göre 12–17 milyar dolardır. Bu verilere ilişkin ayrıntılı rakamlara Tablo 5'de yer verilmiştir (TMMOB, 2012). Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH) açısından bakıldığında ise zarar, TÜSİAD' a göre GSYİH'nin % 9'u, DPT'ye göre % 8–10'u, Dünya Bankası'na göre % 6,39'u oranında olmuştur.

Diğer taraftan depremler, enerji santralleri üzerinde de farklı etkiler bırakabilecek potansiyele sahiptir. Konu hakkında yapılan bir araştırmada, 1996 yılında enerji santrallerinin sayısı 124 iken, 122'sinin deprem riski taşıdığı ve 65 tanesinin birinci derece deprem bölgesinde yer aldığı bilgisi mevcuttur. Özelleştirmeler ile birlikte bugün yaklaşık olarak 1.344 enerji santrali bulunmakta ve 580'i (%43'ü) birinci derece deprem bölgesinde yer almaktadır. Bu durum, söz konusu riskin büyüklüğünü gözler önüne sermektedir (TMMOB, 2012, s. 15).

Tablo 6'da DPT raporuna göre Marmara Depremi'nin ekonomik sonuçlarına ait veriler yer almaktadır. Buna göre deprem sonucu meydana gelen hasarların

giderilebilmesi için gerekli finansman toplamı 8,6 ile 13,1 milyar dolar dolar aralığında hesaplanmıştır. Bu bağlamda, 120 ile 200 bin arasında yeni konut ihtiyacı ortaya çıkmış, bu ihtiyaca % 25 oranında alt yapı giderleri de eklendiğinde 2,5-4 milyar dolar arası finansman ihtiyacı baş göstermiştir. Orta hasarlı binaların onarılması için gerekli kaynak ise 1 milyar dolar civarındadır. Diğer bir ihtiyaç ise prefabrik konutlar olup, 35 bin prefabrik konut için yaklaşık 100 milyon dolar finansmana ihtiyaç duyulmaktadır.

Tablo 6: Marmara Depremi'nin Ekonomik Etkileri

	Milyar Dolar	Açıklama
Yeni Konut Yapımı	2,5-4,0	120-200 bin konut, % 25 altyapı payı dâhil
Konut Onarımı	1,0	Orta Hasarlı Binaların Onarımı için Gerekli Tutar
Prefabrik Konut Yapımı	0,1	35 bin prefabrik konut yapımı, konut başına 1.5 milyar TL.
Sanayi, Hizmet ve Ticaret Tesislerindeki Kayıplar	2,5-4,5	Bina, Makina-Teçhizat ve mamul-yarı mamul stok kayıpları
Altyapı	0,5-1,0	Yol, otoyol, köprü, elektrik ve iletişim hatlarının onarımı
Katma Değer Kaybı	2-2,5	Alt sektörler itibariyle 1999 yılı sonuna kadar oluşabilecek üretim kayıpları dikkate alınarak hesaplanmıştır.
Toplam	8,6-13,1	

Kaynak: DPT, 1999. s. 1.

Deprem sonrası sanayi, hizmet ve ticaret tesislerinde önemli hasarlar meydana gelmiştir. Yine Tablo 6'da gösterildiği üzere; bina, makine-teçhizat ve mamul, yarı-mamul stok kayıpları göz önüne alındığında meydana gelen hasarların giderilmesi için 2,5 ile 4,5 milyar dolar arasında kaynağa ihtiyacı duyulmuştur. Köprü, otoyol, elektrik ve iletişim hatları gibi altyapıda oluşan zararları gidermek için ise 500 milyon dolar ile 1 milyar dolar arasında bir finansman gerekmiştir. Son olarak, alt sektörler itibariyle oluşabilecek üretim kayıpları da dikkate alındığında oluşan katma değer kaybı da 2-2,5 milyar dolar aralığında hesaplanmıştır.

Birincil Etkiler

Birincil etkiler, doğrudan ve dolaylı etkileri kapsamaktadır. Afetlerin kamu malvarlığı, ürün stokları, sermaye stokları, altyapı ve nüfus üzerindeki ekonomik etkileri doğrudan etkileridir. Dolaylı etkiler ise doğrudan etkilerin türevleri olup, afetlerden hemen sonra başlayıp birkaç yıla kadar sürebilen etkilerdir., Üretimde meydana gelen azalmalar ile su, ulaşım, iletişim gibi hizmetlerde yaşanan sorunlar dolaylı etkilere yol açmaktadır (Vermeiren, 1989).

Doğrudan ve dolaylı etkiler toplumun stok ve hareketli varlıklarına birlikte zarar verebilmektedir. Örneğin üretim ve dağıtım sistemi doğrudan veya dolaylı etkilerden zarar gördüğünde, sermaye stoku ve işgücünde meydana gelebilecek zararlar doğrudan etkilerden kaynaklanabilmektedir. Üretim sisteminde üzerindeki etkiler sonucu üretim seviyesi ve kalitesi düşebilmekte, dağıtım kanallarında meydana gelen aksaklıklar ise halk ile olan ilişkilere olumsuz yansiyabilmektedir. Bunlara bağlı olarak sosyal negatif etkiler meydana gelebilmektedir. Bu durum ise üretim, gelir, tasarruf, yatırım ve verimlilik üzerindeki etkiyi temsil etmektedir (Albala-Bertrand, 2000, s. 187).

Afetler sonrası meydana gelen hasarlardan toplum açısından son derece önemli olanlar, toplumun sağlık, güvenlik ve refah gibi temel ihtiyaçlarını koruyacak kamu ya da özel sektör alanlarıdır. Emniyet, itfaiye, tıp hizmetleri, gıda, temizlik hizmetleri, iletişim şirketleri ve finansal kurumlar örnek verilebilir (Carrido, 2000, s. 50).

Birincil etkilerin ilki altyapı ile ilgilidir. Altyapıda meydana gelen hasarlar çeşitli ekonomik ve sosyal kayıplara yol açabilmektedir. Afetlerden sonra ulaştırma sektöründe meydana gelen kayıplar ile karayollarında ve demiryollarında oluşan tahribatlar, kamu sektörü üzerinde ciddi bir yük oluşturmakta, aynı zamanda ticari hayatı önemli ölçüde sekteye uğratmaktadır. Ülke ekonomisi için hayati önem taşıyan enerji dağıtım ve haberleşme tesislerinde oluşabilen hasarların kısa dönemde giderilmesi gerektiğinden kamu finansman ihtiyacını arttırmaktadır (DPT, 1999, s. 4).

17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen Marmara Depremi'nin sonuçları incelendiğinde alt yapı üzerinde bıraktığı zararlar milyon dolarlarla ifade edilmektedir. DPT tarafından hazırlanan rapora göre enerji, ulaştırma ve haberleşme sektörlerinde meydana gelen kayıpların giderilmesi için kamu tarafından ayrılması gereken finansman miktarı, kısa dönemde 200 milyon dolar, uzun dönemde ise 600 milyon dolar olarak tespit edilmiştir. Hasarların giderilmesi için gerekli olan finansmanın sektörlere göre dağılımına baktığımızda, ilk sırada 244,4 milyon dolarla karayolları için ayrıldığını görüyoruz, diğer sektörler için ayrılan finansman miktarları ise; haberleşme için 73,2 milyon dolar, dağıtım tesislerinde kullanılmak üzere 70 milyon dolar, demiryollarında 40 milyon dolar, denizyollarında 24 milyon dolar ve enerji sektörü için 2,7 milyon dolar belirlenmiştir. Deprem sonucunda Ankara – İstanbul Otoyolu (60 km'lik kesimi), Gebze–İzmit–Arifiye Demiryolu, Derince Limanı, birçok trafo merkezi ve alçak gerilim dağıtım şebekesi hasar görmüştür (DPT, 1999, s. 4).

Birincil etkilerin bir diğeri “sanayi” ile ilgilidir. Afet sonrası işyerlerinde, makine ve teçhizatlarda ortaya çıkan hasarlar ürün ve stok kaybına, nitelikli ve niteliksiz işgücü kaybına yol açabilmektedir. Üretime ara veren ya da üretimi duran tesislerden dolayı ihracatta azalmalar olabilmektedir (DPT, 1999, s. 4).

Marmara Depremi sonrası bölgede imalat sektöründe faaliyet gösteren birçok kamu kuruluşu hasar görmüştür. DPT raporuna göre bölgedeki kamu kuruluşlarında

ortaya çıkan hasarların giderilmesi için gerekli olan yatırım ihtiyacı şöyledir; TÜPRAŞ'a ait tesislerde 115 milyon dolar, TÜVASAŞ'a ait tesislerde 80 milyon dolar, İGSAŞ'da 20 milyon dolar, PETKİM'de 6,5 milyon dolar ve TZDK'da 0,6 milyon dolar olmak üzere toplam 222,1 milyon dolarlık yatırım ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Deprem sonrası ortaya çıkan hasar nedeniyle TÜPRAŞ, TÜVASAŞ, İGSAŞ, PETKİM ve TZDK gibi kamu kuruluşlarında üretime ara verilmiştir, SEKA İzmit tesisleri ve Asil Çelik gibi kamu kuruluşlarında ise iş gücündeki eksilme sebebiyle üretime ara verilmiştir. Üretime ara veren bu kuruluşlarda, üretim veya satış kaybının TÜRAŞ'ta 558,6 milyon dolar, İGSAŞ'da 18,6 milyon dolar ve PETKİM'de 34,3 milyon dolar olduğu ve toplamda oluşan kaybın 631,5 milyon doları bulunduğu tahmin edilmektedir (DPT, 1999, s. 5).

Son olarak ele alacağımız birincil etki “ konut hasarları”dır. Afetler sonrası genel olarak en büyük hasarı konutlar görmektedir; bunun sonucu olarak konut yapım ve onarımı için finansman ihtiyacı doğmaktadır (DPT, 1999, s. 4).

Tablo 7: Meskenlerin Yeniden İnşa Maliyetleri 17 Ağustos ve 12 Kasım Depremleri Toplam Sonuçları)

	Mesken Sayısı	İskân Başına Maliyet(dolar)	Toplam Maliyet (milyon dolar)
Tümüyle Tahrip Olmuş	93618	20000	1872
Orta Şiddette Etkilenmiş	104693	8000	838
Hafif Şiddette Etkilenmiş	113382	3000	340
Toplam	311693	9785	3050

Kaynak: World Bank, 1999, s. 23.

Tablo 7’de Dünya Bankası raporuna göre 17 Ağustos ve 12 Kasım Depremlerinde çeşitli derecelerde hasar gören mesken sayısı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan maliyetlere yer verilmiştir. Buna göre her iki depremde toplam 93.618 mesken tümüyle tahrip olmuş, mesken başına maliyet 20 bin dolar olarak hesaplanmış, meskenlerin yeniden inşası için gerekli toplam kaynak 1 milyon 872 bin dolar olarak tespit edilmiştir. Bu depremlerden orta şiddette etkilenen mesken sayısı 104 bin 693’tür; ortaya çıkan hasarların giderilmesi için mesken başına 8 bin dolar olmak üzere toplam 838 milyon dolar maliyet söz konusudur. Son olarak hafif şiddette etkilenen binaların ortaya çıkardığı maliyetlere baktığımızda mesken başına 3 bin dolar olmak üzere toplam 340 milyon dolarlık maliyet bulunmaktadır. Tablo 8’de yer alan verilere göre tümüyle tahrip olmuş, orta ve hafif şiddette etkilenmiş mesken sayılarının toplamı 311.693 olup, mesken başına ortalama maliyet 9 bin785 dolar olmak üzere toplam maliyet ise 3 milyon 50 bin dolar olarak tespit edilmiştir.

İkincil Etkiler

İkincil etkiler, afetin üzerinden belli bir süre geçtikten sonra ortaya çıkan etkilerdir. Büyüme, istihdam ve enflasyon gibi makroekonomik düzeydeki etkilerdir. Bu aşamada en önemli nokta “Katma Değer (Milli Gelir) Üzerindeki Etkiler”dir.

Afetler sonrası sermaye stoku ve işgücünde meydana gelen kayıplar ve üretim belli bir dönem için ya da tamamen durması sonucu bölgede yaratılan katma değerde kayıplar meydana gelebilmektedir. Bu kapsamda Marmara Depremi sonrası DPT tarafından yayınlanan raporda sermaye birikimi ve milli hâsıla üzerindeki etkisi 9-13 milyar dolar arası olarak tahmin edilmiştir (DPT, 1999, s. 15).

Tablo 8’de DPT verilerine göre Marmara Depremi’nin meydana geldiği bölgedeki 3 ilin ayrı ayrı olarak toplamda yarattıkları katma değer Türkiye ekonomisindeki yeri incelenmiştir. Tabloya göre Kocaeli, Yalova ve Sakarya illerinin çeşitli sektörlerde ortaya çıkardıkları katma değer Türkiye genelindeki payı % 6,3’tür.

Tablo 8: Bölgede Yaratılan Katma Değerin Sektörel Dağılımı (Marmara Depremi)

	Kocaeli	Sakarya	Yalova	Toplam	Türkiye İçindeki Pay
Tarım	2,7	20,6	7,5	6,0	2,6
Sanayi	59,0	25,6	39,8	52,2	13,1
İmalat	57,6	24,6	39,3	50,9	14,9
Hizmetler	38,3	53,8	52,7	41,8	4,4
Ticaret	8,6	20,4	27,2	11,9	3,6
Serbest Meslek	1,1	2,8	6,8	1,8	3,0
Konut Sahipliği	1,0	1,7	1,4	1,1	2,4
GSYİH	100,0	100,0	100,0	100,0	6,3

Kaynak: DPT, 1999. s. 16.

Sosyal ve Psikolojik Yıkımlar

Afetler denilince ön plana çıkan etkiler, can ve mal kayıpları olarak değerlendirilmektedir; ancak ileri safhalarda ortaya çıkan fiziksel ve ruhsal hasarlar da çok önemlidir. Söz konusu psikolojik sorunlarla yalnızca afete doğrudan maruz kalanlar değil, yardım ekipleri, afetzedelerin yakınları ve olaylara medya yoluyla şahit olanlarda karşı karşıya kalabilmektedir.

Afetlerden etkilenenler farklı gruplara ayrılmakta, afet bölgesinde ikamet eden ve afeti doğrudan yaşayan kişiler “birincil mağdurlar” olarak adlandırılmaktadır. Birincil mağdurların aileleri ve yakın çevreleri ise “ikincil mağdurlar” olarak tanımlanabilmektedir. Afet bölgesinde yardım çalışmalarını yürüten resmi görevliler ile sivil toplum kuruluşu mensupları ve gönüllü yardım edenler “üçüncül mağdurlar”dır. Son olarak diğer bir grup ise “dördüncül mağdurlar” olarak adlandırılan, afeti medyadan takip eden kişilerdir (Akyılmaz ve Karka, 2011, s. 5).

SONUÇ

Afetler meydana geldikleri bölge ve ülkelerde kimi zaman düşük kimi zaman ise büyük ölçekli zararlara yol açmaktadır. Birinci dereceden deprem kuşağında yer alan Türkiye’de depremler sıklıkla yaşanmaktadır, bunun yanı sıra gerek doğal gerek insan kaynakları farklı türden afetler de meydana gelmektedir. Türkiye topraklarının %93’lük bölümü deprem riski altında bulunmaktadır. Bunun yanı sıra sanayi kuruluşlarının %98’i deprem riskinin yüksek olduğu bölgelerde yer almaktadır. Nüfus açısından ele alındığında ülke nüfusunun %98’i deprem riski ile karşı karşıya bulunmaktadır. Türkiye’de 1900’lü yılların başında beri 200’ün üzerinde deprem meydana gelmiştir. Bu depremler yaklaşık 86 bin kişinin hayatını kaybetmesine yol açmıştır. Dünya’da ise 20. Yüzyılda meydana gelen depremler sonucunda yaklaşık 1 milyon 548 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Afetlerin zararları söz konusu olduğunda öncelikle fiziki kayıplar, ölüm ve yaralanmalar akla gelse de ekonomik olmak üzere sosyal ve psikolojik açıdan önemli sonuçlar da ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- AFAD. (2013). *Afet Risk Yönetimi*.
<http://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/24092012162638.pdf>, 23 Mart 2018 adresinden alındı
- Akyel, R. (2000). *Gölyaka’da Deprem*. İstanbul: Gren Ajans.
- Akyılmaz, F., & Karka, O. (2011). *Afetlerde Psikolojik İlk Yardım*. İstanbul: AFAD.
- Albala-Bertrand, J. (2000). Complex Emergencies versus Natural Disasters: An Analytical Comparison of Causes and Effects. *Oxford Development Studies*, 28(2), 187-204.
- Atlı, A. (2006). *Afet Yönetimi Kapsamında Deprem Açısından Japonya ve Türkiye Örnekleri Üzerinde Kurumsal Yapılanma*. Ankara: Asil Yayıncılık.
- Babüroğlu, S. (1998). *Deprem ve Devlet*. Ankara: TBMM Vakıf Ofset Tesisi.
- Carrido, M. L. (2000). An International Disaster Recovery Business Alliance. *Natural Hazards Review*, 1(1), 50-55.
- DPT. (1999). *Depremin Ekonomik ve Sosyal Etkileri, Muhtemel Finansman İhtiyacı, Kısa - Orta ve Uzun Vadede Alınabilecek Tedbirler Raporu*. Ankara: DPT Yay.
- DPT. (2000). *Doğal Afetler Özel İhtisas Komisyonu Başkanlığı, Meteorolojik Kaynaklı Doğal Afetler Alt Komisyonu Raporu*. Ankara: DPT.
- Ergünay, O. (1996). Afet Yönetimi Nedir? Nasıl Olmalıdır? *TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (s. 263-272.). Ankara: TÜBİTAK Yay.
- Gürer, İ. (1993). Doğu Anadolu’da Kar Örtüsü ve İlkbahar Taşkınları. *Bayındırlık ve İskan Bakanlığı İle Belediyeler Dergisi*(15), 17-26.
- Güvel, E. A. (2008). Depremin Türkiye Ekonomisine Etkileri Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama. 2. *Ulusal İktisat Kongresi*,. İzmir: 2-17.
- Kadıoğlu, M. (2008). Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri. E. M. Kadıoğlu, & E. Özdamar içinde, *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*. Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yay.
- Kadıoğlu, M. (2011). *Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek En Kötüsünü Yönetmek* (2. b.). İstanbul: T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yay.

- Keçici, M. (1994). Doğal Afetlerde Bulaşıcı Hastalıklar ve Çevre. *Bayındırlık ve İskan Bakanlığı İle Belediyeler Dergisi*, 24-47.
- Koç, T., Çavuş, C., & Sarış, F. (2005). Çanakkale Kar Fırtınası Afetinin Sosyal ve Ekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Sivil Savunma Dergisi*(181), 5-20.
- Kundak, S., & Kadioğlu, M. (2011). *İlk 72 Saat*. Ankara,: AFAD Yay.
- ODTÜ Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi. (2001). *Tabanlı-Van(23 Ekim 2011) ve Edremit-Van(9 Kasım 2011) Depremleri İnceleme Raporu*. Ankara: ODTÜ.
- Qureshi, K., & Gebbie, K. M. (2002). Emergency and Disaster Preparedness. *Am J Nurs*, 102(1), 46-51.
- TMMOB. (2012). *Türkiye’de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odası’nın Önerileri Oda Raporu*. TMMOB Yay.
- Tural, O. (2002). 86. *Dönem Kaymakamlık Ders Notları*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yay.
- UNDHA. (1992). *Internationally Agreed Glossary of Basic Terms Related to Disaster Management*., Geneva: United Nations Pup.
- Vermeiren, J. C. (1989). Natural Disasters: Linking Economics and The Environment With A Vengeance. *Conferance On Economics and The Environment*. <http://cidbimena.desastres.hn/docum/crid/Abril-Mayo2005/CD2/pdf/eng/doc1610/doc1611> adresinden alındı
- Yavaş, H. (2005). *Doğal Afetler Yönüyle Türkiye’de Belediyelerde Kriz Yönetimi*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Yıldırım, A. (2004)., 55. *Dönem Mülki İdare Amirleri Semineri Ders Notu*., Ankara: İçişleri Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Yay.
- Yılmaz, A. (2003). *Türk Kamu Yönetiminin Sorun Alanlarından Biri Olarak Afet Yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık,.

Makale Türü: Araştırma

SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNİN HOMOFOBİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ

Arş. Gör. Yunus Kara

Altınbaş Üniversitesi, İİSBF, Sosyal Hizmet Bölümü, Gayrettepe-İstanbul
yunus.kara@altinbas.edu.tr

■ **Özet** Bu araştırma, sosyal hizmet öğrencilerinin homofobik tutumlarının belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma 2016 yılında, Mayıs ayında yapılmıştır. Araştırma grubunu Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde sosyal hizmet eğitimi gören 97 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan sosyal hizmet öğrencilerini, sosyo-demografik özellikleri bakımından tanımak için görüşme formu, sosyal hizmet öğrencilerinin homofobik tutumlarını belirlemek için eşcinsellik tutum ölçeğinden elde edilen veriler uygun analizler gerçekleştirilerek SPSS paket programına aktarılmış ve yorumlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sosyal hizmet öğrencilerinin, cinsiyet, eşcinsel arkadaşına ya da tanıdığına sahip olma gibi faktörler bağlamında eşcinselliğe yönelik tutumlarının farklı olabildiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Homofobi, eşcinsellik, sosyal hizmet

Determination of Homophobic Attitudes' of Social Work Students

■ **Abstract** This study was conducted for the purpose of drawing attention to specify homophobic attitudes of Social Work students. The study is conducted the month of May in 2016. The study group includes 97 students who study Social Work at Ankara University and Hacettepe University. Interview form which is for the purpose of identifying sociodemographic attributes of Social Work students, who take part in this study, is transferred to SPSS package and it is interpreted by analysing proper data, which is derived from attitude scale of homosexuality, for specifying homophobic attitude of Social Work students. According to the results of the research, it was determined that social workers' attitudes towards homosexuality in terms of factors such as gender, homosexual friend or acquaintance can be different.

Key words: Homophobia, homosexuality, social work

GİRİŞ

Eşcinsel, biseksüel ve transeksüellere yönelik olarak birçok toplumda değişik yaklaşımlar ve tepkiler gösterilmektedir (Güney ve ark., 2004). Bazı toplumlarda, heteroseksüellik haricindeki cinsel yönelimlere belirli bir hoşgörü gösterilebilmekteyken, dünyadaki toplumların çoğunda eşcinsellerin, biseksüellerin ve transeksüellerin saygınlığı az olarak karşımıza çıkmaktadır (Sakallı Uğurlu ve Uğurlu, 2004). Bu bağlamda, eşcinsel, biseksüel ve transeksüellere yönelik geliştirilen algı, önyargı ve ayrımcılık, günümüz toplumlarında önemli meseleler olarak görünmektedir (Polimeni, Hardie ve Buzwell, 2000). Bu durumun en sık görülen ve karşımıza çıkan örneği, homofobi olgusudur. Geniş tanımıyla

kullanıldığında homofobi, tüm LGBT'lere yönelik önyargı ve ayrımcılığı ifade eder ve cinsel yönelimi farklı olan kişilere yönelik gerçekleşen olumsuz tutumlar, davranışlar ve duyguları barındırır (Budak, 2003). Biseksüellere yönelik nefret, önyargı ve ayrımcılık için bifobi, translara yönelik olan içense transfobi terimleri de kullanılır. Diğer yandan 'fobi' terimi bireysel korkuyu tanımlayan tıbbi bir terimdir ve toplumsal bir nitelikte de taşımaktadır.

Homofobi kavramı yaygın bir biçimde kullanılmakta olup bunun yerine heteroseksizm ve daha yeni bir terim olan heteronormatifliği de kullananlar mevcuttur (Herdt ve van der Meer, 2003).

Franzoi (2003), heteroseksizmi, heteroseksüelliğin yüceltilerek heteroseksüel olmayan davranış kalıplarını kabul etmeyen, herkesin heteroseksüel olduğunun varsayıldığı, bunun dışında kalanların ise anormal, sapkın, hasta vb. olduğu düşüncesinin var olduğu değerler ve inançlar sistemi olarak belirtmiştir. Heteronormativite, bütün bir toplumun ve kültürün heteroseksüelliği 'normal', 'ideal' ve 'doğal' bir cinsel yönelim olarak görmesi ve heteroseksüelliğin herkesin kabulünü içermesi, toplumsal normların, kuralların, uygulamaların, kurumsal yapılanmaların ve yaşam tarzlarının da buna göre düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Söz konusu sistem, insanları kadın ve erkek kategorilerine ayırarak; karşı cinsiyetteki kişiler arasında cinsel ilişki yaşanabileceğini ve her bir cinsiyetin kendine özgü rolleri olduğunu iddia eden iki kutuplu cinsiyet rejimi üzerine kuruludur. Özellikle son yıllarda eşcinsel ve feminist yazarlar heteronormatiflik kavramının homofobi ve heteroseksizm kavramlarından farklı bir yerde konumlandığını, konunun kültürel arka planına ve politik süreçlerine vurgu yapmanın gerekliliği üzerinde durmaya da başlamışlardır (Herdt ve van der Meer, 2003).

Sosyal hizmet eğitim müfredatı incelendiğinde, yurt dışında ve Türkiye'de eşcinsellik ile ilgili eğitim içeriklerinin sınırlı kaldığı görülmektedir. Aslında bu durum, tüm sosyal ve beşeri bilimlerle ilgili olan okul ve meslekler için de geçerlidir. İnsan hakları ve sosyal adaleti temel alan bütün mesleklerin ve özellikle de sosyal hizmet akademisyenlerinin; öğrencilere, danışmanlara, uygulamacılara ve bunlarla birlikte topluma, homofobik olmayan bir perspektif kazandırması önem arz etmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının, müracaatçının cinsel yönelimini atamak veya belirlemek tutumu ile hareket etmemesi ve müracaatçısının heteroseksüel olduğunu varsaymaktan da vazgeçerek, vaka çalışmalarını ve uygulamalarını mikro (birey), mezzo (aile, akranlar, arkadaşlar) ve makro (topluluklar ve toplum) düzeyde yürütmeleri gerekmektedir. Bireysel çalışmada müracaatçısını güçlendirmeli, grup ve toplum düzeylerinde var olan sorunu toplumun LGBT'lere yönelik heteronormatif algı ve tutumu üzerinden şekillendirmelidir. Tüm bunları gerçekleştirirken insan hakları ve sosyal adaleti temel almalı, savunuculuk misyonunu ön planda tutmalıdır.

Sosyal hizmet eğitiminde her müracaatçının biricik ve tek olduğunun altı sık sık çizilmektedir. Bundan hareketle LGBT'lerin sosyal hizmetle birebir ilişkili taleplerinin ya da başvuru sebebinin biricik olarak değerlendirilmesi vurgusu önem arz etmektedir. Ayrıca bu vurgunun yapılması LGBT'lere özgü politikalar oluşturulması gerekliliğini ortaya koymaktadır. LGBT'lere özgü politikalar oluşturulması bir yandan kişilerin temel gereksinimlerini ifade etmektedir ve bu temel gereksinimler arasında sosyal, psikolojik, yasal ve politik gereksinimler bulunmaktadır ve LGBT'lerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki rolleri de bu yönde şekillenmektedir.

Sosyal hizmet mesleğinin ve sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal adalet ilkesini benimseyerek toplumda var olan homofobik tutumları ve heteronormatif düzeni azaltması gerektiği görüşünden yola çıkan bu araştırmanın odak noktası; Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde sosyal hizmet eğitimi gören öğrencilerinin demografik özelliklerine göre homofobik tutumlarının belirlenmesidir. Araştırmadan elde edilen bilgiler doğrultusunda sosyal hizmet öğrencilerinin homofobik tutumları belirlenebilecektir. Ayrıca araştırmadan elde edilen verilerin, sosyal hizmet eğitiminin heteronormatif bir yapıda olup olmadığına dikkat çekebileceği düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı, Ankara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi sosyal hizmet öğrencilerinin homofobik tutumlarının belirlenmesi ve uygulamacının; sosyal hizmet uzmanının, eşcinsellere yönelik tutumlarına ilişkin farkındalığın yaratılması ve heteronormatif olmayan uygulamaların önemine dikkat çekmektir. Bu çerçevede araştırma sorularını şu şekilde formüle etmek mümkündür:

- Sosyal hizmet öğrencilerinin homofobi tutum düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
- Sosyal hizmet öğrencilerinin homofobi tutum düzeyleri öğrenim gördükleri üniversitelere göre farklılaşmakta mıdır?
- Sosyal hizmet öğrencilerinin homofobi tutum düzeyleri eşcinsel bir tanıdığına olup olmamasına göre farklılaşmakta mıdır?
- Sosyal hizmet öğrencilerinin homofobi tutum düzeyleri eşcinsel bir arkadaşlarının olup olmamasına göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmalar yapıldığı yer, kapsadığı zaman, amaç, veri toplama biçimi gibi farklı şekillerde sınıflanabilmektedir. Bu sınıflamalar göz önüne alındığında bu araştırma yargısal örnekleme modelidir. Yargısal örnekleme modelinde, örneği oluşturan elemanların belirlenmesindeki ölçüt araştırmacının yargısıdır. Araştırmanın örneklemini Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde sosyal hizmet eğitimi gören 97 sosyal hizmet öğrencisi oluşturmaktadır. Katılımcıların 45'i erkek (%46.4), 52'si (%53.6) ise kadındır. Katılımcıların yaşları

18 ile 24 arasında değişmektedir. Buna göre, katılımcıların yaş ortalaması 20.42'dir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada kullanılan Kişisel Bilgi Formu, katılımcılara yönelik üniversite, sınıf, yaş, cinsiyet, eşcinsel bir arkadaşının olup olmadığı, eşcinsel bir tanıdığıının olup olmadığı, yaşamlarının çoğunluğunu geçirdiği yer gibi faktörleri incelemektedir.

Eşcinsellik Tutum Ölçeği

Araştırmada kullanılan Eşcinsellik Tutum Ölçeği, eşcinsellere yönelik tutumları ölçmek amacıyla Doğan, Beştepe ve Eker (2006) tarafından geliştirilen, geçerlik-güvenirliği yapılmış 56 maddelik bir ölçektir. Ölçeğin iç tutarlılığı değerlendirilmiş olup Cronbach Alpha = .95 ile yüksek güvenilirliğe sahip bulunmuştur (Doğan ve ark., 2006). Bununla beraber araştırmamızda ise Cronbach Alpha = .97 olarak bulgulanmıştır.

Ölçekte, katılımcılardan her bir maddeyi “tamamen katılıyorum” ile “kesinlikle katılmıyorum” arasında derecelendirmeleri istenmiştir. Ölçekteki ifadelerden “kesinlikle katılmıyorum” 1 puan, “katılmıyorum” 2 puan, “fikrim yok” 3 puan, “katılıyorum” 4 puan, “tamamen katılıyorum” 5 puan olarak yansımaktadır. Düşük puan olumlu tutumu, yüksek puan olumsuz tutumu göstermektedir. Eşcinselliğe yönelik olumlu ve olumsuz tutumu ölçmek için hazırlanan ölçekte, negatif yanıtı kabul edilen 28 maddenin puanları, değerlendirmede ters çevrilerek hesaplanmaktadır.

BULGULAR

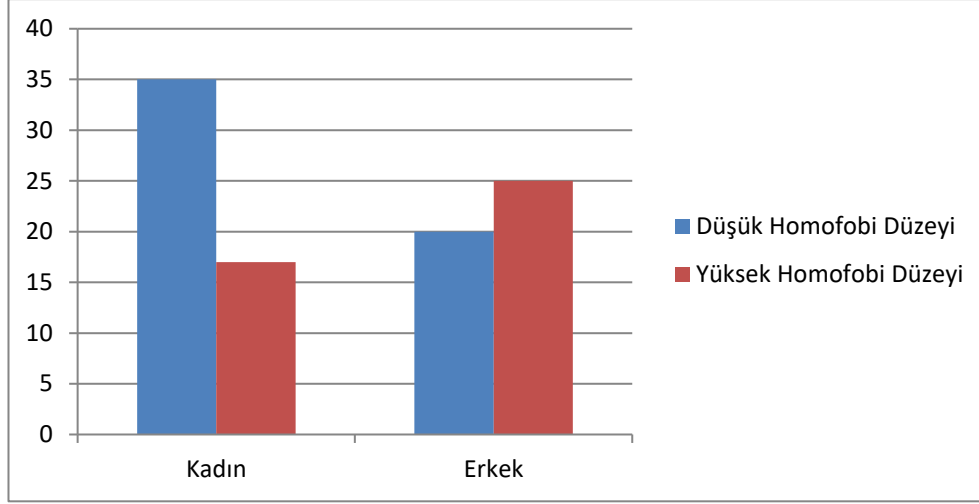
Homofobik Tutum Düzeyinin Etkileri

Homofobik tutum düzeylerini ölçmek üzere, katılımcılara Eşcinsellik Tutum Ölçeği uygulanmıştır. Ölçekten alınan puanların medyan (ortanca) değeri 143.07 bulunmuştur. Bu puanın altında kalan 55 katılımcı düşük homofobik tutum düzeyine; 143'ün üzerinde puan alan diğer 42 katılımcı ise yüksek homofobik tutum düzeyine yerleşmiştir. Katılımcıların, cinsiyetler, üniversiteler, eşcinsel bir arkadaşının olup olmaması ve eşcinsel bir tanıdığıının olup olmamasına ilişkin farklılıklara yönelik analizlerde SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır.

Homofobik Tutum Düzeyinin Cinsiyetle İlişkisi

Elde edilen homofobi puanları incelendiğinde, katılımcıların homofobik tutum düzeylerinin cinsiyete göre farklılaştığı belirlenmiştir. Kadın katılımcıların (toplam 52 kişi) %67'sinin (35 kadın) düşük homofobik tutum düzeyinde ve %33'ünün de (17 kadın) yüksek homofobik tutum düzeyinde yer aldığı görülmektedir (Şekil 1). Erkek katılımcıların (toplam 45 kişi) ise %44.1'i (20 erkek) düşük homofobik tutum düzeyinde iken %53.9'u (25 erkek) yüksek homofobik tutum düzeyinde yer almaktadır (Şekil 1). Bu oranlara bakıldığında,

genel olarak, erkeklerin homofobi düzeylerinin kadınlarınkine göre daha yüksek olma eğiliminde olduğu ifade edilebilmektedir.

Şekil 1. Erkek ve kadın katılımcıların düşük ve yüksek homofobik tutum düzeylerine göre dağılımı.

Homofobik tutum düzeyi açısından cinsiyetler arasında gerçekten anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek üzere 't-testi' yapılmıştır. Tablo 1'de görüldüğü gibi, cinsiyetler arasında homofobik tutum düzeyi açısından anlamlı bir farklılık vardır ($p < .05$). Buna göre erkeklerin homofobik tutum düzeyleri ($Ort = 153.09$; $S = 39.65$) kadınların homofobik tutum düzeylerinden ($Ort = 134.40$; $S = 43.95$) daha yüksektir.

Tablo 1. Erkeklerin ve Kadınların ETÖ'den Aldıkları Ortalama(Ort), Standart Sapma (S) Değerleri

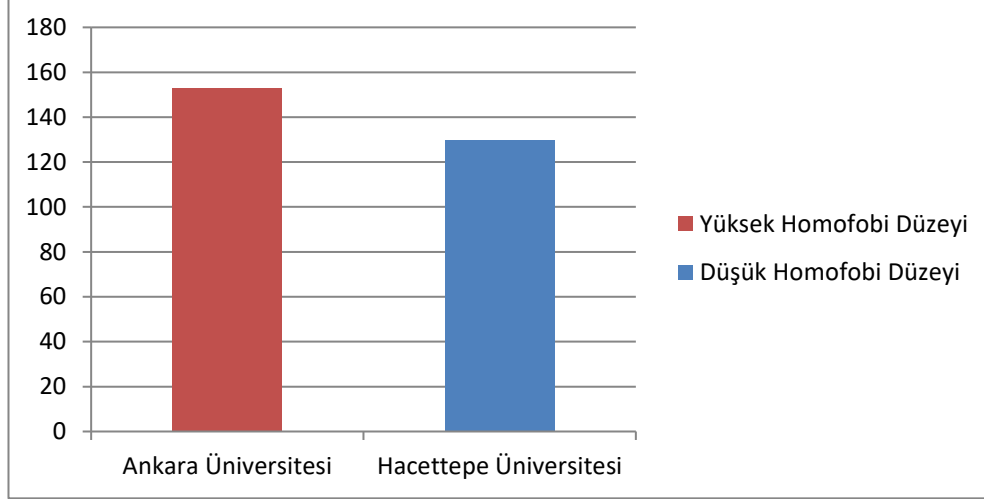
	Cinsiyet		t	p
	Kadın (n=52)	Erkek (n=45)		
N=97	Ort. (S)	Ort. (S)		
Homofobi Düzeyi	134.40 (43.95)	153.09	2.184	.031**

** $p < .05$

Homofobik Tutum Düzeyinin Üniversitelere Göre Dağılımı

Elde edilen homofobi puanları incelendiğinde, homofobik tutum düzeylerinin üniversitelere göre farklılaştığı belirlenmiştir. Ankara Üniversitesi sosyal hizmet öğrencilerinin (toplam 55 kişi) $Ort = 153.18$ ile yüksek homofobik tutum düzeyinde yer aldıkları görülmektedir (Şekil 2). Hacettepe Üniversitesi sosyal hizmet öğrencileri (toplam 42 kişi) ise $Ort = 129.83$ ile düşük homofobik tutum düzeyinde

yer almaktadır (Şekil 2). Bu oranlara bakıldığında, genel olarak, Ankara Üniversitesi sosyal hizmet öğrencilerinin homofobik tutum düzeylerinin, Hacettepe Üniversitesi sosyal hizmet öğrencilerine göre daha yüksek olma eğiliminde olduğu görülmektedir

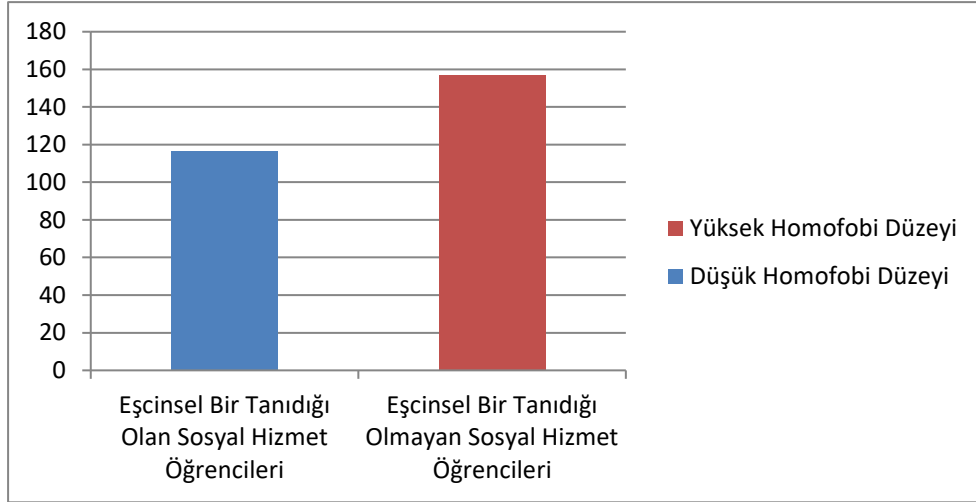

Şekil 2. Üniversitelerin düşük ve yüksek homofobik tutum düzeylerine göre dağılımı.

Elde edilen homofobi puanları incelendiğinde, homofobik tutum düzeylerinin üniversitelere göre farklılaştığı belirlenmiştir. Ankara Üniversitesi sosyal hizmet öğrencilerinin (toplam 55 kişi) Ort= 153.18 ile yüksek homofobik tutum düzeyinde yer aldıkları görülmektedir (Şekil 2). Hacettepe Üniversitesi sosyal hizmet öğrencileri (toplam 42 kişi) ise Ort= 129.83 ile düşük homofobik tutum düzeyinde yer almaktadır (Şekil 2). Bu oranlara bakıldığında, genel olarak, Ankara Üniversitesi sosyal hizmet öğrencilerinin homofobik tutum düzeylerinin, Hacettepe Üniversitesi sosyal hizmet öğrencilerine göre daha yüksek olma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Homofobik Tutum Düzeyine Eşcinsel Bir Tanıdığı Olup Olmamasının Etkisi

Elde edilen homofobi puanları incelendiğinde, homofobik tutum düzeyine, katılımcıların eşcinsel bir tanıdığı olup olmamasının etki ettiği görülmüştür. Eşcinsel bir tanıdığı olan katılımcıların (toplam 33 kişi) Ort= 116.33 ile düşük homofobik tutum düzeyinde yer aldıkları görülmüştür (Şekil 3). Eşcinsel bir tanıdığı olmayan katılımcıların (toplam 64 kişi) ise Ort= 156.86 ile yüksek homofobik tutum düzeyinde yer almaktadır (Şekil 3). Bu oranlara bakıldığında, genel olarak, eşcinsel bir tanıdığı olmayan katılımcı sosyal hizmet öğrencilerinin homofobik tutum düzeylerinin, eşcinsel bir tanıdığı olan katılımcı sosyal hizmet öğrencilerine göre daha yüksek olma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Şekil 3. Homofobik tutum düzeylerinin eşcinsel bir tanıdığı olup olmamasına göre dağılımı.

Homofobik tutum düzeyi açısından eşcinsel bir tanıdığı olup olmaması arasında gerçekten anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek üzere ‘t-testi’ yapılmıştır. Tablo 2’de görüldüğü gibi, eşcinsel bir tanıdığı olup olmaması arasında homofobik tutum düzeyi açısından anlamlı bir farklılık vardır ($p < .001$).

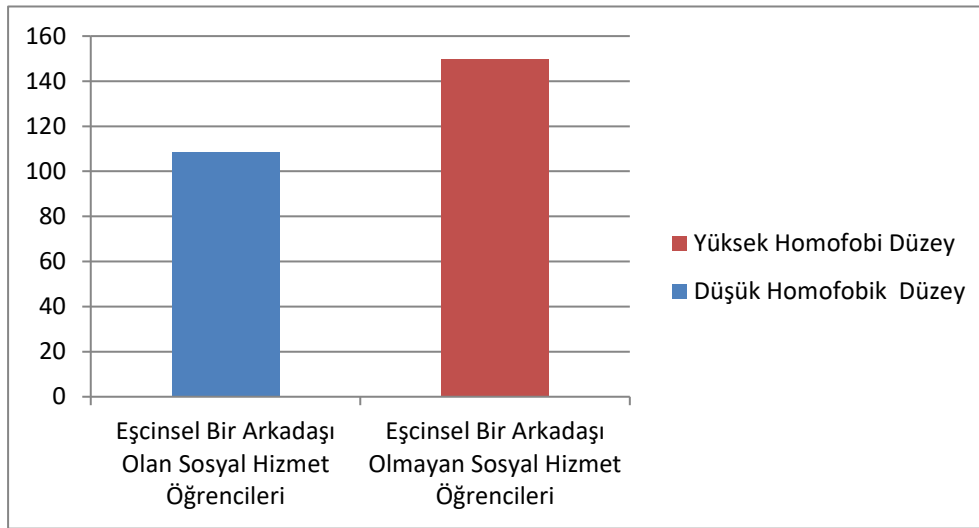
Tablo 2. Eşcinsel Bir Tanıdığı Olup Olmamasına göre Katılımcıların ETÖ’den Aldıkları Ortalama (Ort) ve Standart Sapma (S) Değerleri

	Ort. (S)	t	p
Eşcinsel Bir Tanıdığı Olan (n=33)	116.33 (33.28)	-4.919	.000***
Eşcinsel Bir Tanıdığı Olmayan (n=64)	156.86 (40.81)		

*** $p < .001$

Homofobik Tutum Düzeyine Eşcinsel Bir Arkadaşın Olup Olmamasının Etkisi

Elde edilen homofobi puanları incelendiğinde, homofobik tutum düzeyine katılımcıların eşcinsel bir arkadaşının olup olmamasının etki ettiği görülmüştür. Eşcinsel bir arkadaşı olan katılımcıların (toplam 16 kişi) Ort= 108.56 ile düşük homofobik tutum düzeyinde yer aldıkları görülmüştür (Şekil 4). Eşcinsel bir arkadaşı olmayan katılımcıların (toplam 81 kişi) ise Ort= 149.89 ile yüksek homofobik tutum düzeyinde yer almaktadır (Şekil 4). Bu oranlara bakıldığında, genel olarak, eşcinsel bir arkadaşı olmayan katılımcı sosyal hizmet öğrencilerinin homofobik tutum düzeylerinin, eşcinsel bir arkadaşı olan katılımcı sosyal hizmet öğrencilerine göre daha yüksek olma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Şekil 4. Homofobik tutum düzeylerinin eşcinsel bir arkadaşın olup olmamasına göre dağılımı.

Homofobik tutum düzeyi açısından eşcinsel bir arkadaşın olup olmaması arasında gerçekten anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek üzere 't-testi' yapılmıştır. Tablo 3'te görüldüğü gibi, eşcinsel bir arkadaşın olup olmaması arasında homofobik tutum düzeyi açısından anlamlı bir farklılık vardır ($p < .001$).

Tablo 3. Eşcinsel Bir Arkadaşın Olup Olmamasına göre Katılımcıların ETÖ'den Aldıkları Ortalama (Ort) ve Standart Sapma (S) Değerleri

	Ort. (S)	t	p
Eşcinsel Bir Arkadaşı Olan (n=16)	108.56 (29.13)	-3.760	.000***
Eşcinsel Bir Arkadaşı Olmayan (n=81)	149.89 (41.92)		

*** $p < .001$

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın sosyo-demografik bulgularına bakıldığında araştırmaya katılan 97 öğrencinin 45'ü erkek, 52'si kadındır. Araştırma sürecinde kadınların erkeklere oranla daha fazla katılım gösterdikleri, araştırmaya katılmada daha istekli oldukları ve erkeklerin kadınlardan daha olumsuz tutumlara sahip olduğu saptanmıştır. Ayrıca, homofobik tutum düzeyinin cinsiyetle ilişkili olduğu da belirlenmiştir. Şekil 1'de gösterilen bulgular ve Tablo 1'de sunulan t-test sonuçları, kadınların homofobik tutum düzeylerinin erkeklerinkine göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Herek (1988), erkeklerin kadınlardan daha fazla olumsuz tutum ve yargılara sahip olduğunu ve bunun nedenini, birçok kültürde erkek cinsiyet rollerinin heteroseksüellik ile de bağlantılı olarak daha önemli olarak gösterilmesine bağlamaktadır. Buna paralel olarak erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine uyum göstermesi hususunda, kadınlara kıyasla daha çok baskı hissettikleri ve bunun bir sonucu olarak özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin dışında farklı davranışlar gösteren gaylere karşı olumsuz tutumlar besledikleri düşünülmektedir.

Sosyal hizmet öğrencilerinin, eşcinsel bir tanıdığına ya da arkadaşının olmasının homofobik düzeyleriyle ilişkili olduğu görülmüştür. Allport (1954), ortaya koyduğu sosyal ilişki hipotezinde, farklı grup üyelerinin birbirleri ile iletişime girip birbirlerini tanıması halinde aralarındaki benzerlikleri görebileceklerini ve bu kapsamda gruplar arası ön yargıların ve dolayısıyla çatışmaların azalmasının mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Bu hipoteze paralel olarak, araştırmacılar, eşcinsellere yönelik olumsuz tutum ve ön yargı gösteren kişilerin, eşcinsellerle iletişim kurmasının kendi ön yargılarını azaltabileceğini belirtmişlerdir. Bu öneriyi desteklemesi yönünden birçok araştırmada, eşcinsellerle olumlu iletişim gerçekleştiren ve aynı zamanda sosyal ilişkiler geliştiren kişilerin homofobik tutumlarında azalma olduğu saptanmıştır (Anderssen, 2002).

Araştırmanın, sosyal hizmet öğrencileri ile yürütülmesinin nedeni hem sosyal hizmet mesleği ve uygulamaları hem de sosyal bilimlerin etkililiği ve genişliği açısından önemli olmasındandır. Sosyal adalet bilinci ile eğitim veren ve müfredatını bu yönde hazırlayan bölümlerin, eşcinselliğe ve biseksüelliğe yönelik olumlu tutumlarla ilişkili olduğu bulunmuştur. Buna göre; sosyal bilimler alanında eğitim alan öğrencilerin fen bilimlerinde eğitim alan öğrencilere kıyasla daha düşük homofobik tutumlar gösterdikleri belirlenmiştir.

Araştırma bulguları incelendiğinde, Ankara Üniversitesi sosyal hizmet öğrencilerinin, Hacettepe Üniversitesi sosyal hizmet öğrencilerinden daha yüksek homofobi düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Duyan, Tuncay, Sevin ve Erbay (2011) yaptıkları çalışmada, üniversitedeki öğrencilerin homofobi ve heteroseksizme yönelik algı ve tutumlarını belirleyebilmek ve bu algı ve tutumlara işaret etmek için farklı eğitim metotlarının kullanıldığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte birçok çalışmada, sosyal hizmet öğrencilerinin homofobi ve heteroseksizm

doğrultusundaki var olan bakışlarını sürdürme yönünde eğilim gösterdikleri belirlenmiştir (Black, Oles ve Moore, 1999).

Sonuç olarak bu çalışma, sosyal hizmet öğrencilerinin eşcinselliğe yönelik tutumlarının, öğrencilerin, LGBT'lere yönelik homofobi düzeylerinden ve yine LGBT'lerle olan tanışıklık düzeylerinden etkilendiğini; cinsiyetler ve üniversiteler arası homofobi düzeylerinde farklılıkların olduğunu ortaya koymuştur. Eşcinsellere yönelik olan algıların, tutumların ve dolayısıyla ön yargı v ayrımcılığın, toplumsal değerlere, yargılara, kalıplara ve bireyin sosyalizasyon sürecine dayandığı unutulmamalıdır. Başka bir ifadeyle bireylerin sahip olduğu bütün bu algı ve tutumlar doğuştan olmamaktadır, öğrenilmektedir. Bu sosyalizasyon sürecine, aileler, dini öğretiler, kuşaklar arası aktarımlar, akran ilişkileri ve medya farklı biçimlerde katkılarda bulunmaktadır. Ülkemizde toplumun, eşcinselliğe yönelik algısı ve tutumu gittikçe olumsuz bir yönde ilerlemektedir. Bunun en dikkat çekici nedeni olarak toplumsal cinsiyete dayalı değerler, kurallar, normlar ve ataerkil sistemin etkisiyle olumsuz eşcinsellik yargısının nesiller boyu aktarılmasıdır. Bu aktarımın, üniversite eğitimi alan öğrencilerin zihinlerine de doğrudan ulaşabildiğini söylemek mümkündür.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçların, öğrencilerin almakta olduğu sosyal hizmet eğitiminin heteronormativitesine dikkat çekeceği öngörülmektedir. Sosyal hizmet eğitiminin, öğrencilerin farklılıklara ilişkin duyarlılığını artıran bir tutum ve değerler çerçevesi içinde yapılandırılmasının gerekliliği önem arz etmektedir. Eğitim sürecinde birçok derste ve alan uygulamalarında, sosyal hizmet öğrencilerinin, ön yargıya, ayrımcılığa, ötekileştirmeye, dışlanmaya ve hatta damgalanmaya maruz kalan çocuk, genç, kadın, yaşlı, mülteci gibi grupların psiko-sosyal ve kültürel özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmaktadır. Müfredat programlarında yer alan sosyal hizmetin kuram ve etiğine dair derslerde özellikle sosyal adalet, insan hakları, farklılıklara saygı ve kendi kaderini belirleme hakkı gibi insani ve mesleki değerlere ilişkin farkındalığın ve kabulün artırılması için çalışılmaktadır. Alan uygulaması gerçekleştirecek sosyal hizmet uzmanlarının tutum ve davranışlarının, yaş, cinsiyet, engellilik, dil, din, ırk, etnik köken, siyasi görüş ve cinsel yönelim özelliklerine göre ayırım yapmadan şekillenmesi ve mümkün olan en iyi hizmeti sunmalarının gerekliliği sosyal hizmet mesleğinin değerleri ve etik kuralları kapsamında özellikle vurgulanmaktadır.

Sosyal hizmet öğrencileri ve diğer sosyal ve beşeri bilimler alanındaki mesleklerin öğrencilerine yönelik homofobik ve heteroseksist algı ve tutumları olumlu yönde değiştirici farklı ve çeşitli eğitsel ya da drama türünde uygulamalar gerçekleştirilmelidir. Bireylerin LGBT'lerle sosyal ilişkisinin ve bağlantısının olması durumunun homofobik tutumları azaltmada etkili olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

Eğitim çalışmalarında ve derslerde katılımcı olarak LGBT'lerin yer alması, öğrencilerde algı ve tutum değişimine olumlu etkiler sağlayabilir. Bununla birlikte odağı homofobik tutum ve davranışları azaltmak olan atölye çalışmaları,

seminerler ve paneller düzenlenebilir. Ayrıca sosyal hizmet eğitiminin bütününde, genelde sosyal hizmet anlayışının da bir katkısı olarak, LGBT'lere dikkat çekilmesi önemli olabilir. Sosyal hizmetin, uygulama temelli bir meslek ve akademik bir disiplin olması göz önünde bulundurulduğunda, öğrencilerin birebir olarak LGBT'lere bütüne ilişkin olarak da insani çeşitliliğe dair kaygılarının ve farklı gereksinim gruplarıyla iletişim ve temas kurma konusundaki çekingenliğinin azaltılmasına lisans eğitiminin başlangıcından itibaren çaba gösterilmelidir.

KAYNAKLAR

- Allport, W. G. (1954). *The Nature of Prejudice*. 25th Anniversary Edition.
- Anderssen, N. (2002). Does contact with lesbians and gays lead to friendlier attitudes? A two year longitudinal study. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 12, 124-136.
- Black, B., Oles, T. P., Cramer, E. P., Bennett, C. K. (1999). Attitudes and behaviors of social work students toward lesbian and gay male clients: Can panel presentations make a difference?. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 9(4), 47 -68.
- Budak, S. (2003). *Psikoloji sözlüğü* (ikinci basım). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Doğan, S., Doğan, M., Beştepe, E. ve Eker, E. (2006). Eşcinsellik Tutum Ölçeği geliştirilmesi, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması: Bir ön çalışma. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, 84-90.
- Duyan, V., Tuncay, T., Sevin, Ç., Erbay, E. (2011). Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Eşcinselliğe Yönelik Tutumları: Bir Atölye Eğitiminin Etkileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 22, 7-18.
- Franzoi, S.L. (2003). *Social psychology* (third edition). New York: McGraw Hill.
- Göregenli, M. (2006). Gruplararası ilişki ideolojisi olarak homofobi. Kaos GL, Geylerin ve lezbiyenlerin sorunları ve toplumsal barış için çözüm arayışları içinde (142-148). Ankara: Kaos GL Kitapları.
- Güney, N., Kargı, E. ve Çorbacı-Oruç, A. (2004). Üniversite öğrencilerinin eşcinsellik konusundaki görüşlerinin incelenmesi. 15 Nisan 2016, <http://www.hatam.hacettepe.edu.tr/74/>.
- Herdt, G., Van der Meer, T. (2003). Homophobia and anti-gay violence: contemporary perspectives. *Culture, Health and Sexuality*, 5(2), 99-101.
- Herek, G.M. (1988). Heterosexual's attitudes toward lesbians and gay men: correlates and gender differences. *Journal of Sex Research*, 25, 451-477.
- Herek, G.M., Capitano, J.P. (1996). 'Some of my best friends...': Intergroup contact, concealable stigma and heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 412-424.
- Herek, G.M., Kimmel, D.C., Amaro, H. ve Melton, G.B. (1991). Avoiding heterosexist bias in psychological research. *American Psychologist*, 46, 957-963.

- Polimeni, A., Hardie, E., Buzwell, S. (2000). Homophobia among Australian heterosexuals: The role of sex, gender role ideology and gender role traits. *Current Research in Social Psychology*, 5(4), 47-62.
- Sakallı Uğurlu, N., Uğurlu, O. (2004). Eşcinsellik ve eşcinselliğe ilişkin tutumlar: Önyargı ve ayrımcılık. Kaos GL, Geylerin ve lezbiyenlerin sorunları ve toplumsal barış için çözüm arayışları içinde (51-63). Ankara: Kaos GL Kitapları.

Makale Türü: Araştırma

YOKSUL ÇEVREDE BÜYÜYEN ÇOCUKLARIN AİLELERİNİN SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ: BAĞCILAR ÖRNEĞİ

Burak KÜSMEZ

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi / Sosyal Çalışmacı,
burak.kusmez34@gmail.com

■ **Özet** Bu çalışma, Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve yoksul bir ailede yetişen çocukların, ailelerinin sosyo-demografik özelliklerini ve yoksulluğa olan etkilerini anlamak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada Bağcılar ilçesi evren, Bağcılar ilçesinin çeşitli mahallelerinde yaşayan bireyler ise örneklem olarak belirlenmiş, örneklem seçimi tesadüfi olarak yapılmıştır. Çalışma sonucunda, yoksulluğun daha çok kadınlar üzerinde yoğunlaştığı, eğitimin yoksulluğu doğrudan etkilediği, işsizliğin yoksulluğa sebep olduğu ancak bir çalışan yoksulluğundan da bahsedilebileceği kanısına varılmıştır. Ayrıca çocukların yoksulluk kaynaklı çeşitli haklardan mahrum kaldığı gibi bilgiler edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, çocuk yoksulluğu, işsizlik

Sociodemographic Characteristics of the Children of Poor Families: Example of Bağcılar

■ **Abstract** This study is conducted in order to comprehend the socio-demographic characteristics of the children of poor families living in Bağcılar province and its effects on poverty. In the study, the Bağcılar district is universe and the individuals living in various neighborhoods of Bağcılar district are determined as the sample and the sampling choice is random sampling. Results show that women are affected by poverty more and education directly affects poverty. It is also revealed that unemployment causes poverty, yet working poverty still exists. Moreover due to poverty children are deprived of various rights.

Keywords: Poverty, child poverty, unemployment

GİRİŞ

Kelime anlamına bakıldığında yoksul, kendisini geçindirmek için maddi güce ya da rahat bir hayat sürdürebilmek için lazım olan gereçlere sahip olmayan kişidir. Yoksulluk kavramı ise, yaşamak için gerekli olan imkanlara sahip olamama durumudur (Aktan ve Vural, 2002, s. 1-2).

Yoksullukla ilgili her toplumda ve her koşulda geçerli olan, tartışılmaz bir tanım yapılamamıştır. Genelde, hayatını devam ettirebilmek için lazım olan iktisadi olanaklardan mahrum kimselere yoksul denmiştir. Yani yoksulluğun kriterlerini hayat koşullarıyla belirlemek mümkündür. Bu koşulların da toplumdan topluma “mutlak veya görelî” olarak farklı olduğu söylenebilir (Daşlı, 2015, s. 137).

Dündar'a göre yoksulluk; "genel olarak yeterli kaynak ve gelir sahibi olmama durumuyken; insan yaşantısının onurlu bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olan gıda, su, giyecek, barınma, sağlık hizmetleri ve güvenlik gibi temel insani gereksinimlerden yoksun olmaktır" (Dündar, 2011, s. 118). Hacımahmutoğlu'na göre; "en basit tanımıyla yoksulluk bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları durumudur." Ancak yoksulluğu tanımlarken görülen farklılıkların sebebi toplumlara göre ana gereksinimlerin farklı olmasıdır denebilir (Hacımahmutoğlu, 2011, s. 13).

Yoksulluk giderek evrensel bir hal almaya başlayınca küresel kurumların da ilgi alanına girmiştir. Bu çerçevede örneğin; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'na göre yoksulluk, "kişinin sahip olduğu gelirin günlük alması gereken gıdaya ve gıda dışındaki ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalma durumudur" (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı [UNDP], 1993, s. 225, akt. Daşlı, 2015, s. 137). Yine Dünya Bankası'na göre ise yoksulluk; "açlık, hastalık başlangıcı, okula gidememek ya da nasıl okuyacağını bilememek, işinin olmaması, günlük yaşamın sürdürülememesi, gelecek korkusunun bulunması, çocuk ölümlerinin fazla olması, güvence eksikliği, güçsüzlük ve özgürlükler bakımından sınırlandırılmış olma durumudur" (World Bank, 2010, akt. Daşlı, 2015, s. 137).

Özetle tanımlara bakıldığında yoksulluk kriterlerinin farklı olduğunu, küresel kurumların yoksulluğu tanımlarken bütün boyutlarıyla ele aldığını söylemek mümkündür. Tüm tanımlarda öncelikle insanın kendisine yetebilmesine, sonrasında ise ruhsal durumlara vurgu yapılmıştır. Yani öncelikle maddiyata sonrasında ise maneviyata atıfta bulunulmuştur.

Yoksulluğun Türleri

Yoksulluk türleri bu bölümde; mutlak, görel ve insani başlıkları altında incelenmiştir.

Mutlak Yoksulluk

"Hane ya da bireylerin yaşamlarını fiziksel olarak sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyulan minimum tüketim seviyesi, mutlak yoksulluk olarak tanımlanır." Yani "mutlak yoksulluğun" belirlenebilmesi için kişilerin asgari geçim şartlarının hesaplanması gerekir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2008a, s. 33).

Bir yoksulluk türünün mutlak olabilmesi için insanın hayatta kalabilmesi için ihtiyaç duyduğu asgari seviyedeki gıda ve gıda miktarının enerjisel değeri hesaplanır. Uluslararası kıyasların yapılabilmesi için kullanılır. Yani böylece ülkelerin iktisadi ya da çeşitli şartları görmezden gelinir ve ortak bir "global yoksulluk sınırı" oluşturulmaya çalışılır (Aktan ve Vural, 2002). Her ne kadar ortak bir sınır belirlenmeye çalışılsa da bu sınır ülkelerin iktisadi durumlarına göre değişkenlik gösterir (Çetin ve Öztürk, 2009, s. 2665).

Buna göre bir insanın hayatta kalabilmesi için ortak olarak belirlenmiş enerji değeri 2400 k/cal'dir. Bunun ülkelere göre parasal değerleri ise; "az gelişmiş

ülkeler için kişi başına günde 1 ABD Doları, Latin Amerika ve Karayipler için 2 ABD Doları, Türkiye'nin de dahil olduğu Doğu Avrupa ülkelerinin de içinde bulunduğu grup için 4 ABD Doları, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14.40 ABD Doları" olarak belirlenmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2001, s. 104).

Bu tanım yapılırken ve bu tanım yoksulluğun sınıflandırılmasında kullanılırken bazı sıkıntılar oluşabilir. Mesela var olan tüm insanlar için aynı enerji değerinin hesaplanması pek sağlıklı olmayabilir. Aynı aile içinde dahi bu değer değişkenlik gösterebilirken, insanların gelişim düzeyleri de hesaba katılmalıdır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 63).

Görelî Yoksulluk

Bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belirli bir oranının altında olması durumuna görelî yoksulluk denir." Yani burada kıstas çoğunluğun genel seviyesidir. Bu genel seviyenin altında kalan ya da bu seviyeye uzak olan kişi ya da aile görelî yoksul sayılır (TÜİK, 2008b, s. 37).

Bu tanıma giren yoksullar, yaşamları için gerekli olan asgari gereksinimleri karşılamakta sıkıntı çekmeyen fakat gelirlerinin daha fazlasına yetmediği için toplumla ilgili kaynakları kullanmada sıkıntı çeken bireylerdir. Görelî yoksulluk, insanı sosyal yapının bir üyesi olarak ele alır. Yani mutlak yoksulluğu tek kriter olarak ele almaz. Zira insanlar karınlarını doyursa dahi, kendilerini hala yoksul olarak hissedebilirler. Çünkü toplumsal kaynakları kullanmada gelirleri onları engeller (İncedal, 2013, s. 21).

Görelî yoksulluğu mutlak yoksulluktan ayıran nokta diğer birey ya da gruplarla karşılaştırma içermesidir. Yani mutlak yoksulluktaki gibi kesin ve objektif bir tanıma sahip değildir. Bu yoksulluk türüne göre içinde bulunduğu toplumun kaynaklarını tam anlamıyla kullanamayan kişiler yoksuldur (Çetin ve Öztürk, 2009, s. 2666).

İnsani Yoksulluk

"UNDP'nin tanımına göre insani yoksulluk, katlanılabilir bir yaşam için gerekli fırsatlar ve seçeneklerden feragat etmektir" (UNDP, akt. DPT, 2001, s. 105).

BM tarafından onaylanan bu olgu, insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşamak için maddi imkanlarla birlikte ana ihtiyaçların giderilmesi için "iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel" imkanların da var olması gerektiğine vurgu yapar (İncedal, 2013, s. 23).

UNDP, 1990 senesinden beri her yıl "İnsani Gelişme Raporu" yayımlar. UNDP, bu raporlarda sadece maddi kaynakları değil, insani kaynakları da değerlendirir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 63). Ayrıca bu raporlarda insani yoksulluk kavramının toplumdaki yansımalarını anlamak amacıyla "insani yoksulluk endeksi" oluşturulmuştur. Bu endeks, hayat süresinin uzun olmaması, eğitimin insanlara ulaşmaması, toplumsal kaynaklardan mahrumiyet gibi insanın

gelişim göstermesini engelleyen faktörleri, fakirliğin seviyelerini ve bu faktörlere maruz kalmış kişilerin, diğer insanlara oranını ölçer (Aktan ve Vural, 2002).

Yoksulluğun Çocuk Üzerindeki Etkileri

Çocuk yoksulluğunun, bir çocuk üzerinde yarattığı etkilerin tümünü ihtiva eden bir tanım bulunmamaktadır. Yoksulluk, gelir durumu, tüketim gibi iktisadi kavramlarla doğrudan açıklanabilen bir kavram iken, sağlık, eğitim gibi sosyal faktörler yoksulluğun boyutunun anlaşılmasında ve yoksulluğun çocuk üzerinde yarattığı etkileri anlama konusunda da belirleyicidir. Bunların yanında her ne kadar somut ölçüm araçları olmasalar da sevgi, ilgi gibi kavramlar da önemli ölçütlerdir (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu [UNICEF], 2006, s. 4).

Yoksulluğa maruz kalarak büyümek, çocukların gelişimini tehdit eden ciddi bir unsurdur. Yoksulluğa maruz kalan bir çocuk yaş olarak ne kadar küçükse bu durumdan o derece şiddetli etkilenecektir. Yoksulluk çocuklar üzerinde, “yetersiz beslenme”, mental gelişimin az olması, sürekli göç etme, yaşanan bölgedeki okulların sunduğu eğitimin kötü oluşu, çevreden kaynaklı bağımlılık riski, “aile içi şiddete” maruz ya da tanık olma gibi etkiler bırakmaktadır. Bu etkiler ilerleyen süreçte, işsizliği yaratmakta bu da yoksulluğun bir döngü haline gelmesine sebebiyet vermektedir (Öztürk, 2008, s. 22).

Çocukların yoksul olarak nitelendirilmesi bir noktada ailelerinin yoksul olmasına bağlıdır. Zira, bir çocuğun mensup olduğu ailenin geliri ortaya konulan yoksulluk sınırının altında kalıyor ise çocuk yoksul olarak nitelendirilecektir. Bu durum da yoksulluğun genel nedenleriyle alakalı olan bir durumdur. Özellikle eğitim seviyesinin düşük olması, bireylerin işsiz kalmalarına ya da ara işlerden gelir elde etmek için çabalamalarına neden olmaktadır (Şeker ve Ocakçı, 2014, s. 60). Yoksul aileler, çocuklarını hem fiziksel hem de duygusal olarak mahrum bırakabilmekte, bunun yanında yoksulluğun yarattığı etkileri aza indirmek amacıyla çocukları kullanabilmekte, çocuklar üzerinden para kazanmayı tercih edebilmekte, şiddete başvurabilmekte ve istismar edebilmektedirler. Çocuklarını böyle bir ortamda yetiştirmek zorunda kalan aileler, yoksulluğun bir döngü haline gelmesine sebebiyet vermektedirler. Zira çocukların, büyüdüklerinde toplumu oluşturacak birer birey olacakları gerçeğinden hareketle, toplumsal rekabette dezavantajlı konumda oldukları açıktır. Bu durum ilerleyen zamanda toplumsal gelişimi engelleyen bir gerçek haline gelecektir. Buradan hareketle çocukların başlarına gelebilecek en büyük risk yoksulluktur (Durgun, 2011, s. 145-146).

Çoğu gelişmiş ülke olan 25 OECD üyesi ülkede yoksul kesimin büyük bir oranını çocukların oluşturduğu ortaya konulmuştur. Buna göre bu ülkelerden 17’sinde çocuk yoksulluğunun arttığı görülmüştür. Ancak, devletin politika olarak GSMH’den, ailelerin hayat kalitelerini arttırmak gayesiyle ayırdığı bütçe arttıkça çocuk yoksulluğunun oluşma ihtimali azalmaktadır (UNICEF, 2006, s. 5).

Yoksulluk çocuk üzerinde, birçok etki yaratmaktadır. Öyle ki yoksul ailede ihtiyaç duyulan en önemli olgu işgücüdür. Bu sebeple yoksul ailede büyüyen

çocuklarda eğitim olgusu en az düşünölen olgulardan biri olmakta, çocuklar küçük yaşta çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Eğitim almayan çocuklar ya da eğitimsiz olan yoksul ebeveynleri vasıfsız eleman olarak değerlendirildiklerinden düşük ücretlerle çalışmakta, yoksulluktan kurtulma noktasında bir çıkış yolu bulamamaktadırlar. Bunların yanında yoksul olan hanede ya da kişinin kendisinde engellilik, kronik hastalık, yaşlılık gibi özel durumlar varsa, yoksulluk bu özel durumların daha şiddetli yaşanmasına sebep olmakta, ölüm oranlarının bu ailelerde daha yüksek olmasına yol açmaktadır (Kurnaz, 2007, s. 51).

Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu

Ulusal düzeyde yapılan kıyaslarda, yoksulluk göstergeleri baz alındığında Türkiye’nin iç açıcı bir konumda olduğunu söylemek zor gözökmektedir. Gelirin adaletsiz dağılması sorununu aşamayan Türkiye’de yoksulluk bir an önce ortadan kaldırılması gereken bir sorun halini almıştır. Türkiye’de yoksul olarak nitelendirilebilecek çocukların oranı, aynı vaziyetteki erişkinlerden daha fazladır. 15 yaşını doldurmamış her dört çocuktan biri yoksulluk sınırının altında hayat sürdürmektedir. Kırsala bakıldığında bu oran beşte ikinin üzerine çıkmaktadır. Düşük gelire sahip ailelerin genel özelliği olarak çocuk sayısı fazladır ve bu aileler yoksulluk açısından risk oranı yüksek gruplardandır (UNICEF, 2011). Yine TÜİK’in 2013 yılında yaptığı bir araştırmaya göre, yoksul çocuklar, yoksul yetişkinler içerisinde % 44,3 gibi bir orana sahipken, kentte yaşayan yoksul çocuklar kentli yetişkinler içerisinde % 44,8, kırdaki yaşayan yoksul çocuklar ise kentli yetişkinler içerisinde % 47,5 oranına sahiptir (TÜİK, 2014).

Türkiye, çocuk yoksulluğu verileri baz alındığında Avrupa devletlerine göre bariz bir şekilde öndedir. Bu olumsuzluğun istatistiki verilerini ortaya koyan Avrupa İstatistik Ofisi’ne göre, 17 yaşın altında olan ve yoksulluk riski içinde yaşayan çocukların oranı Norveç, Danimarka ve Slovenya gibi ölkelerde % 10’dan az bir durumda iken, Bulgaristan’da % 18, Yunanistan’da ise % 21’e yükselmektedir. Türkiye’deki verilere en yakın olan Romanya’da bile % 22 olan bu oran, Türkiye’de % 34 oranıyla çok ileri düzeydedir (European Community Statistical Office, [EUROSTAT], 2011).

Türkiye’de kalabalık aile yapısı da çocuk yoksulluğunu etkileyen bir olgudur. Buna göre TÜİK’in 2016 yılında yaptığı yoksulluk araştırmalarına göre yoksul aileler içinde en az oran çekirdek aile yapısına sahip ailelerdeyken, iki yetişkin ve en az üç bağımlı çocuğu olan ailelerin yoksul aileler içindeki oranı % 45,7’dir (TÜİK, 2016). Aile yapısının belirgin bir şekilde ortaya çıktığı yoksullukta tek ebeveynli aile yapısı da dikkat çekmektedir. Buna göre yoksul aileler içindeki oranı % 29,3 olan tek ebeveyn ve en az bir çocuklu aileler de yoksulluktan bariz bir şekilde nasibini almaktadır (TÜİK, 2017a).

Yoksulluğun yoğun bir şekilde etkilediği önemli bir olgu da sağlıktır. Çocukları baz alan sağlık verilerinde Türkiye’nin ilerlemesi gerektiği aşıkardır. Son yıllarda nispeten gelişme kaydedilse de dünyanın gerisinde olunduğu da bir

gerçektir. Yetersiz beslenme sorunu yaşayan çocuklar ölümcül olabilecek sağlık sorunları yaşayabilmektedirler. Beş yaşın altında gerçekleşen çocuk ölümleri 1990 yılından 2011 yılına kadar azalmış, 1990 yılında 12 milyon olan bu rakam, 2011 yılında 6.9 milyona gerilemiştir (Kahraman ve Sallan Gül, 2015, s. 349). Türkiye’de ise 1 yaşın altında gerçekleşen bebek ölümlerinde oran 2012 yılında % 11,6 iken 2016 yılı itibariyle % 10,2’ye gerilemiştir (TÜİK, 2016).

Yoksulluğun etkilediği önemli bir nokta da eğitimidir. Çocukların gelişimsel olarak ihtiyaç duyduğu okul öncesi eğitim önemli bir olgudur. Çocuklar bilişsel ve zihinsel gelişimlerini olumlu etkileyen okul öncesi eğitimi için belirli bir oranda maddi güç gerekmektedir. 2004 yılı itibariyle, Fransa’da % 100, Belçika ve İtalya’da % 95, Almanya’da % 70 olan okul öncesi okullaşma oranı Türkiye’de % 15’ti (World Bank, 2004). Günümüzde ise ülke politikaları gereğince ücretsiz ya da düşük ücretli sağlanan okul öncesi eğitim 2016 yılı itibariyle % 55 seviyesine yükselmiştir (Eğitim Sen, 2017, s.2).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu başlığın altında; araştırmanın problemi, modeli, evreni ve örneklemini, veri toplama araç ve/veya teknikleri, verilerin toplanması ve verilerin analizi gibi bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Problemi

Yoksulluk, insanların sağlıklı bir şekilde yaşamalarına, hayatlarına destek almadan devam etmelerine engel olan, evrensel bir problemdir. Yoksulluk, insanları sadece fiziksel yönden değil, ruhsal ve sosyal yönden de etkilemektedir. Kişilerin içinde bulunduğu ortam, sosyal destek mekanizmaları ile kurabildiği ilişkiler ve kişilerin sosyo-demografik özellikleri yoksulluğu ve dolayısıyla sosyal yardımdan faydalanmayı etkileyen önemli faktörlerdir. Yoksul ailede büyüyen çocuklar için ise yoksulluk daha büyük bir problemdir. Zira, yoksul bir aileye doğan çocuk, gelişme sürecinde çeşitli eksiklikler yaşayacak ve yetişkinliğinde çok daha kompleks sorunlarla yüzleşecektir.

Araştırmanın yapıldığı İstanbul ilinin Bağcılar ilçesi, sosyo-demografik olarak çeşitlilik içeren bir ilçedir. Buna göre, Bağcılar ilçesinin göç alan, çeşitli etnik grupları barındıran ve gelişmişlik düzeyi olarak nispeten geri olduğu düşüncesi, araştırma evreninin Bağcılar olarak belirlenmesine sebebiyet vermiştir. Bu çerçevede araştırma “yoksul çevrede büyüyen çocukların, ailelerinin sosyo-demografik özelliklerinin çocukları nasıl etkilediği” problematiği üzerinedir.

Araştırmanın Amacı

Yoksul çevrede büyüyen çocukların, ailelerinin sosyo-demografik özelliklerinin çocukları nasıl etkilediği amacıyla yapılan bu araştırmanın; yaş ile yoksulluk, cinsiyet ile yoksulluk, gelir durumu ile yoksulluk, öğrenim durumu ile yoksulluk, mesleki durum ile yoksulluk, engel durumu ile yoksulluk ve göç

durumu ile yoksulluk arasındaki ilişkilerin ortaya konulması ve tüm bu ilişkilerin çocuklar üzerinde nasıl etki yarattıklarını saptamak da alt amaçlarıdır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, iki veya daha fazla sayıdaki değişken arasında bulunan ve bu değişkenler arasındaki bağlantıyı ortaya koymayı amaçlayan “ilişkisel tarama modeli” kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Bağcılar ilçelerinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuran ve en az bir çocuğu olan bireyler oluşturmaktadır.

En uygun örneklem büyüklüğü, araştırmanın amaçlarına göre ve mevcut sınırlandırıcı faktörlere göre değişir. Bu faktörlerden biri de “zaman” faktörüdür. Dolayısıyla zamanın kısıtlı olması nedeniyle örneklem seçimi belirlenirken bu faktöre göre hareket edilmiştir (Arıkan, 2004, s.152).

Çalışmanın evreni ilgili STK'ye başvuru yapanlar, örneklem ise başvuru yapanlar arasından rastgele seçilenlerdir. Bireyler arasından yapılan seçimler tamamen rastgele olarak belirlenmiştir. Toplamda 200 kişi seçilmiştir. Bu kişilere ait bilgiler, bulgular kısmında değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Araç ve/veya Teknikleri

Araştırmada kullanılacak veriler Bağcılar ilçesinde bulunan bir STK'ye sosyal yardım almak amacıyla başvuran ve Bağcılar ilçesinde ikamet etmekte olan bireylere uygulanan soru formu yoluyla toplanmıştır. Bu soru formu ekte belirtilmiştir. Bu verilerin toplanmasında soru formları bireylere doldurulması için bırakılmış, soru-cevap şeklinde bizzat doldurulmuştur.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmada kullanılacak veriler yorumlanacak olan bulguların öğrenilmesi amacıyla, bireylerin ve/veya hanelerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla hazırlanmış soru formu ile toplanmıştır. Buna göre yaş, cinsiyet, gelir durumu, çalışma durumu, öğrenim durumu ve engellilik durumu gibi bilgiler öğrenilmiştir.

Veri toplama süreci 01.12.2017-01.01.2018 tarihleri arasındaki zaman diliminde gerçekleştirilmiştir. Soru formlarının yöneltildiği bireyler hakkında nitel gözlemlerde bulunulmuş ve onlar hakkında kanı edinme noktasında katkı sağlamıştır. Ayrıca kişilere uygulanan soru formlarıyla ilgili kişilerden onay alınmış, kişilerin kimliklerini ortaya çıkaracak hiçbir bilgi istenmemiş ve toplanmamıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS Versiyon 25.00 paket programında analiz edilmiş ve değişkenlerin niteliğine göre; yüzde, ortalama, dağılım gibi betimsel istatistikler kullanılmıştır.

BULGULAR

Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuran 200 kişi üzerine uygulanan bu çalışmada, yoksul ailede büyüyen çocukların ebeveynlerinin/hanelerinin sosyo-demografik durumlarını belirlemek amacıyla; yaş, cinsiyet, gelir, öğrenim, meslek, engel, göç durumlarını ortaya koyan değişkenler yorumlanmıştır.

Yaş Durumu

Tablo 1: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Yaş Durumları

Yaş(Grup)	Frekans	% Frekans	% Yığılmalı
18- 30 Yaş Aralığı	46	23	23
31-45 Yaş Aralığı	121	60,5	83,5
46-60 Yaş Aralığı	27	13,5	97
60 Yaş ve Üstü	6	3	100
Toplam	200	100	

Tablo 1’de Bağcılar ilçesindeki sosyal yardıma başvuran bireylerin yaş dağılımları görülmektedir. Buna göre 46 kişi, 18-30 yaş arası grupta bulunmakta bu da örneklemin % 23’üne denk gelmektedir. 121 kişi, 31-45 yaş arası grupta bulunmakta bu da örneklemin % 60,5’ine denk gelmektedir. 27 kişi, 46-60 yaş arası grupta bulunmakta bu da örneklemin % 13,5’ine denk gelmekte ve 6 kişi, 60 yaş üstü grupta bulunmakta bu da örneklemin % 3’üne denk gelmektedir.

Tablo 1’i incelediğimizde 60 yaş üstü bireylerin sosyal yardıma başvuranlar arasındaki en az grup olduğunu, 31-45 yaş arası grubun ise sosyal yardıma başvuranlar arasındaki en fazla grup olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre yaşlı bireyler tarafından bakımları sağlanan çocukların yoksulluk sorunuyla daha az karşılaştıkları yorumu yapılabilir.

Yukarıdaki tabloda yaş kategorik olarak sunulmuş, burada ise açık uçlu yanıt alınmış yaşa ait betimsel istatistikler sunulmuştur. Yukarıdaki tabloda elde edilen veriler raporlanırken kategorik hale getirilmiştir.

Tablo 2: Yaş Değişkenine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Tanımlayıcı İstatistikler	Değerler
Ortalama	38.28
Medyan	37.00
Std. Sapma	11.013
Minimum	18
Maksimum	69

Tablo 2’de Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuran bireylerin yaşlarının dağılımları gözükmektedir. Buna göre başvuranlar arasında en yaşlı olan birey 69, en genç olan birey ise 18 yaşındadır. Araştırmaya konu olan bireylerin yaşlarının aritmetik ortalamaları 38.28’dir. Serinin medyanı ise 37’dir. Uç değerlerden etkilenmeye payı olmayan bu dağılım ölçüsü kabul edildiğinde ortalamanın 37 olduğu söylenebilir. Ayrıca 121 kişinin 31-45 yaş arası grupta olduğu düşünüldüğünde ortalamanın da bu değerler arasında bir rakam olması çok tabiidir.

Cinsiyet Durumu

Tablo 3: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Cinsiyet Durumları

Cinsiyet	Frekans	% Frekans	% Yığılmalı
Kadın	171	85.5	85.5
Erkek	29	14.5	100
Toplam	200	100.00	

Tablo 3’te Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuranların cinsiyetlerinin dağılımları görülmektedir. Buna göre başvuranların 29’unun erkek olduğu görülmekte bu da % 14.5’e denk gelmektedir. 171 kişinin ise kadın olduğu görülmekte bu da % 85.5’e denk gelmektedir. Buna göre sosyal yardıma başvuranların çok büyük bir çoğunluğunun kadın olduğu görülmektedir.

Buna göre ilk defa 1978 senesinde Diane Pierce tarafından ortaya atılan “yoksulluğun kadınlaşması” (feminization of poverty) ifadesi, bu senelerde Amerika’da bulunan fakirlerin 2/3’ünün kadınlardan meydana gelmesi ve ilerleyen süreçte kadınların istihdam oranlarındaki fazlalaşmaya rağmen, 1950-70 seneleri arasında yer alan zaman diliminde kadınların mali durumlarının iyice kötüleşmesine farkındalık yaratmak amacıyla kullanılmıştır. Bu yıllardan itibaren ortaya koyulan birçok çalışma, “yoksul kadınların” miktarının yoksul erkeklere

nazaran hep fazla olmasıyla birlikte, yoksulluğun boyut olarak kadın ve erkek olarak değişik şekillerde yaşandığını göstermektedir (Gerşil, 2015, s. 162).

1992 yılı BM raporunda geçmiş 20 sene ele alındığında kentte yaşamayan yoksul kadınların yaklaşık olarak % 50 gibi büyük bir oranda artış gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca 1999 BM Gelişme Raporu'nda dünyada yoksul olarak adlandırılan kişilerden % 70'inin kadın olduğu ortaya koyulmuştur. Günümüze bakıldığında da durumun pek farklı olmadığı görülmektedir. Buna göre BM'nin 2014 yılında yaptığı bir diğer araştırmaya bakıldığında dünyada yer alan yoksullardan 10'unun 6'sı kadındır (Kocabacak, 2014, s. 137).

Kadın yoksulluğunun sebepleri arasında birçok değişken bulunmakla birlikte, dünyada ortaya koyulan çalışmalarla Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardımdan faydalanmak amacıyla başvuru yapan bireylerin cinsiyetlerinin büyük oranda kadın olması arasında bir benzerliğin bulunduğu görülmektedir. Anneleri sosyal yardıma başvuran çocukların yoksulluk sorununa maruz kaldıkları yorumu yapılabilir. Buradan hareketle çalışmadan edinilen veriler ile dünyada yürütülen çalışmalardan elde edilen verilerin frekanslarının uyduğunu söylemek mümkündür.

Gelir Durumu ile Yoksulluk İlişkisi

Tablo 4: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Gelir Durumları

Gelir	İstatistik
Ortalama	1145 TL
Medyan	1400 TL
Std. Sapma	603.74023
Minimum	0 TL
Maksimum	2500 TL

Tablo 4'te Bağcılar ilçesinde ikamet etmekte olan ve sosyal yardıma başvuran bireylerin hanelerine gelen aylık gelirin betimlemesi bulunmaktadır. Buna göre aritmetik ortalama 1145 TL iken medyan 1400 TL'dir. Bu da sosyal yardıma başvuran bireylerin hanelerine ortalama olarak 2017 yılının asgari ücret tutarının geldiğini göstermektedir. Buna göre hiç geliri olmayan haneler olduğu gibi aylık 2500 TL gelire sahip haneler de bulunmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu'ndan (TÜİK) alınan Ağustos 2017 fiyatlarına göre yapılan araştırmada çalışan tek kişinin yoksulluk sınırı 2587,89 TL olarak hesaplanmış, dört kişilik bir ailenin asgari geçim haddi ise 5334,15 TL olarak belirlenmiştir. Sonuçlar, dört kişilik bir ailenin asgari geçim haddinin bir önceki aya göre yüzde 0,21 oranında arttığını ortaya koymuştur. Çalışan tek kişinin açlık

sınırı da bir önceki aya göre yüzde 0,52 oranında yükselmiş ve 1997,46 TL olarak hesaplanmıştır. Türkiye'de 4 kişilik bir ailenin ortalama gıda ve barınma harcamaları toplamı ise 2017 yılı ağustos ayında 2005,43 TL olarak tahmin edilmiş ve ortaya konulmuştur. Yapılan araştırmada, 4 kişilik bir ailenin sağlık kuruluşlarının belirlediği gibi sağlıklı bir biçimde beslenebilmesi için gerekli harcamanın Ağustos 2017 verilerine göre günlük 40,63 TL olduğu belirlenmiş, ailenin aylık gıda harcaması toplamı ise 1218,93 TL olmuştur. (TÜİK, 2017a).

Buna göre Bağcılar ilçesinde ikamet etmekte olan ve sosyal yardıma başvuran bireylerin çocuklarının çok büyük bir çoğunluğu gıda ve barınma ihtiyaçlarından mahrum kalmaktadırlar. Ayrıca bu gelirlerin birey değil hane bazında olduğu da bilinmekte ve bu da durumu daha da vahim hale getirmektedir. Yoksulluk olgusunun çocuklar üzerinde yarattığı etkilerden en belirginini “beslenme yetersizliğidir.” Yoksulluğun en temelde mutlak olarak ele alınması, haneye gelen gelir ve bu gelirle sağlanan besinler üzerinden şekillenmesine sebebiyet vermekte, beslenme önemli bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Besin yetersizliği, annelerde sütün kesilmesine, bebeklerin düşük doğmasına sebebiyet verebilmektedir. Beslenme yetersizliği, dünyada beş yaşın altında gerçekleşen çocuk ölümlerine neden olan faktörler arasında ciddi bir orana sahiptir. Öyle ki beş yaşın altında olup ölen her üç çocuktan biri beslenme yetersizliğinden ölmektedir. Yine bunların yanında, besinlerden elde edilen mineral, vitamin gibi gelişime katkı sağlayan unsurların alınamaması, çocukların gelişimsel olarak geri kalmalarına, bilişsel geriliğe, zeka düşüklüğüne sebebiyet verebilmektedir (Şener ve Ocağcı, 2014, s. 61).

Hollanda’da yoksul olarak belirlenen ve ulusal standartlara göre yoksulluk sınırının altında yaşam sürdüren 65 aile ve çocukla yapılan araştırmaya göre; çocuklar yoksulluktan bireysel olarak farklı şekilde etkilenmekte, bu farklılığın çocuklara harcanan para, ailenin durumu yönetme kapasitesi, ailenin çocuklara sağladığı sosyal destek ve aile içi iletişim gibi nedenlerden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Çocukların yoksullukla ilgili en çok sıkıntı çektiği durumların başında besin yetersizliği gelmektedir. Bunun yanında akranlarıyla kendini kıyaslaması, bu kıyaslanmanın akranlarında olup kendilerinden olmayan imkanları ortaya çıkarması kıskançlık, öfke, utanma ve kendilerini dışlanmış hissetme, arkadaşlarından eleştiri alma, sosyal etkinliklerden mahrum kalma gibi sorunları ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan çocukların yoksulluğu kader olarak gördükleri, ailelerini üzmemek için bu durumdan şikayetçi değil gibi davrandıkları görülmüştür (Hoek, 2005, s. 113-121). Buradan hareketle Hollanda’da yapılmış araştırmada çocukların en çok yakındığı konunun besin yetersizliği olduğu, Bağcılar’da da çocukların temel gıda ihtiyaçlarını karşılayamayacak seviyede gelire sahip olan ailelerde yaşadıkları görülmektedir. Buna göre Hollanda’da yapılan araştırma ile Bağcılar’da yapılan araştırmanın frekanslarının uyduğu yorumunu yapmak mümkündür.

Yoksulluk, yetersiz beslenmenin hem sebebi hem de sonucudur. Beslenmede meydana gelecek yetersizlikler, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerini

olumsuz etkilemekte, bu da üretkenliği ve başarı durumunu engellemektedir. Meydana gelecek bu başarısızlıklar eğitimde kendini gösterecek ve kişiler düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalarak yoksulluk döngüsünün dışına çıkamayacaklardır (Kulaksızoğlu, 2003, s. 12).

Öğrenim Durumu ile Yoksulluk İlişkisi

Tablo 5: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Öğrenim Durumları

Öğrenim Durumu	Frekans	% Frekans	% Yığılmalı
Okuryazar Değil	69	34.5	34.5
İlköğretim	115	57.5	92
Lise	15	7.5	99.5
Üniversite	1	0.5	100
Toplam	200	100	

Tablo 5'e göre Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuran bireylerin 69 tanesi okuryazar değildir ve oran olarak % 34.5'e denk gelmektedir. 115 tanesi ilköğretim mezunudur ve bu da % 57.5 oranına denk gelmektedir. 15 tanesi lise mezunudur ve bu da oran olarak % 7.5'e denk gelmektedir. Dağılımın en ilginç yönü ise sadece 1 kişinin üniversite mezunu olmasıdır. Bu da oran olarak % 0.5'e denk gelmektedir. Tablo 5'e göre en çok ilköğretim mezunu olan bireyler sosyal yardıma başvurmakta en az üniversite mezunları başvurmaktadır. Ayrıca eğitim durumu yükseldikçe sosyal yardıma başvurma faaliyeti düşmektedir. Yani bu durumda öğrenim durumu ile yoksulluk arasında bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. Bu ilişki tersine bir ilişkidir.

TÜİK'in ortaya koyduğu bir çalışmada; ailedeki birey başına düşen ortalama gelirin % 50'si göz önünde bulundurularak hesaplanan yoksulluk miktarına göre; "okur-yazar olmayanların % 27,2'si, bir okul bitirmeyenlerin % 23,7'si yoksul iken, bu oran lise altı eğitimlilerde % 12,8, lise ve dengi okul mezunlarında ise % 5,6 olarak bulunmuştur. Yükseköğretim mezunları ise % 1,6 ile yoksulluk oranının en düşük gözlendiği grup olarak saptanmıştır." (TÜİK, 2015). Buradan hareketle TÜİK'in araştırması ile çalışma arasında bir benzerlikten bahsetmek mümkündür. İncelendiğinde TÜİK'in elde ettiği bulgular ile, Bağcılar'dan elde edilen verilerin frekanslarının uyduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 6: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuran Hanelerdeki Öğrenim Gören Çocuk Durumu

Çocuk Aralığı	Hane Sayısı	% Hane Sayısı	% Yığılmalı
Öğrenim gören yok	29	14,5	14,5
1-2 Çocuk	117	58,5	73
3-4 Çocuk	37	18,5	91,5
4 ve üstü çocuk	17	8,5	100
Toplam	200	100	

Bağcılar ilçesinde sosyal yardıma başvuran kişilerin hanelerindeki öğrenim gören çocuklar Tablo 6’da gösterilmiştir. Buna göre 29 hanede öğrenim gören çocuk bulunmamakta, bu da oransal olarak % 14,5’e denk gelmektedir. 117 hanede 1 veya 2 çocuk öğrenim görmekte bu da oransal olarak % 58,5’e denk gelmektedir. 37 hanede 3 veya 4 çocuk öğrenim görmekte bu da oransal olarak % 18,5’e denk gelmektedir. 4 ve üstü çocuğun eğitim gören hanelerin sayısı ise 17 olup bu da oransal olarak % 8,5’e denk gelmektedir. Buna göre yığılmanın 1 veya 2 çocuğun eğitim gördüğü hanelerde olduğu yorumu yapılabilir.

Öğrenim gören çocuğun olmadığı hanelerde bazı çocukların 0-3 yaş aralığında olduğu ancak büyük çoğunluğunun ise okul çağında olduğu halde okula gitmediği bilgileri edinilmiştir. TÜİK’in 2012 yılında yaptığı çocuk işgücü anketine göre; Türkiye’de 6-17 yaş grubu arasında bulunan çocukların sayısı toplam 15 milyon 247 bin’dir. Yaşları büyüdükçe çocukların okullaşma oranları düşmektedir. Yani çocukluktan ergenliğe doğru eğitim hayatları son bulmakta, tamamen iş hayatına katılmaktadırlar. Buna göre 2012 yılı itibarıyla, 6-17 yaş grubu çocukların istihdamdaki oranı % 5,9’dur. Bu çocukların % 56’sı kırsalda yaşamaktayken, % 44’ü kentte yaşamaktadır. 15-17 yaş arası çocukların istihdam oranı ise % 15,7’dir (TÜİK, 2012). Yine TÜİK’in 2016 yılında yapmış olduğu “İstatistiklerle Çocuk” isimli araştırmaya göre 2016 yılında, 15-17 yaş arası grupta yer alan çocukların çalışma hayatına aktif olarak katılım oranları % 20,8, istihdam edilme oranları % 18 ve işsizlik oranları % 13,5 olarak bulunmuştur (TÜİK, 2016). Buna göre öğrenim görmeyen çocukların çalıştığı ya da çocuk işçi olma riski taşıdıkları yorumu yapılabilir.

Çocukların yoksulluğa maruz kalmaları eğitim yaşamlarını doğrudan etkilemektedir. Yoksul kesimlerin ve sosyoekonomik düzeyi düşük bölgelerde yer alan okullarda eğitim kalitesi bir hayli düşüktür. Bu durum da okuldan erken ayrılma sayısını arttırmakta, yoksulluktan dolayı dezavantajlı olan çocuğun ilerleyen yaşamında da eğitimsizlikten dolayı düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmasına sebebiyet vermektedir (Koşar, 2000, s. 35). Okul başarısızlığında

şüphesiz ki en önemli etkenlerden biri “bilişsel yetilerdir.” Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan Ulusal Sağlık Araştırması’na göre, yoksul olan ailede yaşayan çocuklarda, zengin olanlara göre bilişsel gerilik ve öğrenme güçlüğü oranları fazladır. Okul başarılarında ise, yoksul çocuklarda sınıfta kalma, okuldan uzaklaştırılma oranı, zenginlere oranlara daha fazladır. Ayrıca ilköğretimi bitiren yoksul çocuklar % 21 oranında eğitimlerine devam etmemektedirler (National Health Interview Survey, 1997, akt. Öztürk, 2008, s. 36-37). Buna göre Bağcılar ilçesinde yoksul ailede yetişen çocukların ilerleyen dönemlerinde öğrenimleriyle ilgili risklerle karşı karşıya kalabileceği, yoksulluktan dolayı bilişsel yetilerinde problem yaşayabilecekleri ve bu durumun da eğitime devam edememe riskini arttıracığı yorumları yapılabilir.

Mesleki Durum ile Yoksulluk İlişkisi

Tablo 7: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Mesleki Durumları

Çalışan	Frekans	% Frekans	% Yığılmalı
Var	137	68.5	68.5
Yok	63	31.5	100
Toplam	200	100	

Tablo 7’de Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuran bireylerin hanelerinde çalışan bireyin bulunup bulunmadığı yer almaktadır. Buna göre sosyal yardıma başvuran bireylerin 137’sinin hanesinde çalışan birey bulunmaktayken, 63 tanesinde bulunmamaktadır. Çalışanın bulunmadığı hanelerin bazılarında da yapılan gözlemler sonucu sosyal yardımlardan gelir elde edildiği görülmüştür. Ancak çalışanın olduğu hanelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Eğitim oranı arttıkça işsizliğin oluşum ihtimalinde azalma ile beraber, işsiz kalma vakti de azalır. Öğrenim durumu üst seviyede olan kişiler, iş bulma konusunda diğer kişilere göre daha avantajlı konumdadırlar. Bu sebeple işsiz kalma vakitleri daha az olur. Bunların sonucu olarak da öğrenim durumu yüksek olan kişilerin iş değişikliğinde buldukları takdirde isteksiz olma ihtimalleri de düşük olacaktır (Çalışkan, 2007, s. 290). Buradan hareketle çalışmadan elde edilen verilerin literatürle frekanslarının uyduğunu söylenebilir.

Bunların haricinde bulgular değerlendirildiğinde gelir elde eden bireylerin de sosyal yardım faaliyetlerine başvurduğu görülmektedir. Buna göre bir çalışan yoksulluğundan söz etmek mümkündür. Ülkemizde ki durumu değerlendirildiğinde çalışan yoksulluğunun 2002-2009 seneleri arasında azalma gösterdiği söylenebilir. Ülkemizde bulunan çalışan yoksullara bakıldığında en yüksek oranı yevmiyeli çalışanların oluşturduğu, bunların da kırsal kesimde daha yüksek oranda olduğunu söylemek mümkündür. Ücretli ve maaşlılara bakılacak olursa ise bu kesimin

yoksulluk oranının düşük olduğu söylenebilir. Bu da kır-kent ayrımına gitmenin daha doğru olacağını ortaya koymaktadır (TÜİK, 2009).

Yapılan bir diğer araştırmaya göre ise, sosyal yardım faaliyetlerinden yararlandığı halde çalışan bireylerin, büyük oranda mevsimlik işçi, merdiven yıkama, hamallık, seyyar satıcılık, temizlikçilik, bulaşıkçılık, toplayıcılık gibi tipik olmayan işlerde çalıştığını ortaya koymaktadır (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010).

Tüm bunlardan hareketle Bağcılar ilçesindeki sosyal yardım alıcıları gelir getirici faaliyette bulunan ve bulunmayan şeklinde kategorize edildiğinde, yoksulluk ve işsizlik arasında bir bağlantı kurulabileceğini ve aynı zamanda da çalışan yoksulluğu kavramından bahsedilebileceğini söylemek mümkündür. Ayrıca yoksul ailede yetişen çocukların ebeveynleri çalışsa bile yoksulluk durumunun varlığından, kalifiye eleman olmayan ebeveynlerinin her an işsizlik tehlikesiyle karşı karşıya olduğundan bahsetmek mümkündür.

Engel Durumu ile Yoksulluk İlişkisi

Tablo 8: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Hanelerindeki Engelli Durumları

Engelli Birey	Frekans	% Frekans	% Yığılmalı
Yok	154	77	77
Var	46	23	23
Toplam	200	100	

Tablo 8’de Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve sosyal yardıma başvuran bireylerin hanelerinde bulunan engelli durumları görülmektedir. Buna göre sosyal yardıma başvuran bireylerin hanelerinin 154’ünde engelli bulunmamakta bu da oran olarak % 77’ye denk gelmektedir. 46 hanede ise engelli bulunmakta ve bu da oran olarak % 23’e denk gelmektedir.

Engelli bireyler, sosyal hayata adaptasyon sağlamada sıkıntı yaşayan ve “sosyal dışlanmaya” uğrayan bir gruptur. Engellilik ve yoksulluk kavramları genelde birbirini doğuran kavramlardır. Yoksul hanelerin engelli birey barındırma ihtimallerinin fazla olmasının yanı sıra, engelli bireylerin ya da bakımından sorumlu olan kimselerin işsizlik olasılığı da fazladır. Bu yüzden engelli bireylerin sosyal destek mekanizmalarına ulaşma şansları da azalır. Tüm bunlar engelli kişiyi toplumun dışında bırakarak sosyal dışlanma yaratır (Çat ve Genç, 2013, s. 371). Buradan hareketle engelli bireyleri bu döngüden kurtarmanın ilk yolunun eğitim olduğu, eğitimin meslek ve gelir durumlarını doğrudan etkileyerek sosyal içleme sağlayacağı yorumları yapılabilir.

TÜİK'in yaptığı bir araştırmada; Türkiye'de bulunan engellilerin % 36,33'ünün okuma yazma bilmediği, % 63,67'sinin ise bildiği verileri bulunmuş, bu oranın engeli bulunmayan bireylerin okuryazarlık oranına göre bir hayli düşük olduğu, kırdı bu oranın neredeyse eşit olduğu ortaya konulmuştur. Aynı çalışmanın iş durumu üzerinden yorumlandığı kısımda ise Türkiye'deki engellilerin sadece % 21,71'inin işgücüne dahil olduğu, % 15,46 oranında işsizliğin olduğu, % 78,29'unun ise işgücüne dahil olmadığı verileri bulunmuştur (TÜİK, 2010). Sosyal yardıma başvuran bireylerle ilgili yapılan gözlemlerde engelli bireylerin büyük çoğunluğunun çocuk olduğu görülmüştür. Bu çocukların hem yoksulluk hem de engellilikten dolayı yaşayabilecekleri dışlanma riskleri çok yüksektir. Bahsedilen risklerin ilerleyen zamanlarda bu çocuklar için gerçek olabileceği tehlikesinin karşısına geçmenin ilk yolu bahsedildiği gibi eğitimidir.

Göç Durumu ile Yoksulluk İlişkisi

Tablo 9: Bağcılar İlçesi Sosyal Yardıma Başvuranların Göç Durumları

Göç Durumu	Frekans	% Frekans	% Yığılmalı
Göç Edilmedi	36	18	18
Doğu Bölgesi	123	61,5	79,5
İç Anadolu Bölgesi	9	4,5	84
Batı Bölgesi	5	2,5	86,5
Karadeniz Bölgesi	23	11,5	98
Akdeniz Bölgesi	4	2	100
Toplam	200	100	

Tablo 9'da Bağcılar ilçesinde sosyal yardıma başvuran bireylerin göç durumları verilmiştir. Buna göre 36 kişinin göç etmediği bunun da oransal olarak % 18'e denk geldiği, 123 kişinin Doğu Bölgesi'nden (Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri) göç ettiği bunun da oransal olarak % 61,5'e denk geldiği, 9 kişinin İç Anadolu Bölgesi'nden göç ettiği bunun da oransal olarak % 4,5'e denk geldiği, 5 kişinin Batı Bölgesi'nden göç ettiği bunun da oransal olarak % 2,5'e denk geldiği, 23 kişinin Karadeniz Bölgesi'nden göç ettiği bunun da oransal olarak % 11,5'e denk geldiği ve 4 kişinin de Akdeniz Bölgesi'nden göç ettiği bunun da oransal olarak % 2'ye denk geldiği görülmektedir. Buna göre en

çok göçün gerçekleştiği bölge Doğu Bölgesi, en az göçün gerçekleştiği bölge ise Akdeniz Bölgesi'dir.

TÜİK'in yayımladığı verilere göre 2016-2017 yılları arasında en fazla göç veren bölge Doğu Bölgesi'dir. Buna göre verilen toplam 2.256.083 göçün yaklaşık 350.000'i Doğu Bölgesi'nden verilmiştir (TÜİK, 2017b). Buna göre TÜİK'in yayımladığı verilerle araştırmadan elde edilen verilerin benzerlik gösterdiği yorumu yapılabilir. Ayrıca Bağcılar ilçesinde sosyal yardıma başvuran bireylerin büyük çoğunluğunun işsizliğin yarattığı yoksulluk nedeniyle İstanbul'a göç ettiği yapılan gözlemler sonucu bilinmektedir. Yine TÜİK'in 2011 yılında yayımladığı verilere göre ise 2011 yılında verilen göçlerin % 41.5'i bir bireye bağımlı olarak gerçekleşmiştir. Bağcılar ilçesinde de durum "aile reisi" olarak görülen birey etrafında şekillenmiş, haneler aile reisiyle beraber göç etmek zorunda kalmışlardır (TÜİK, 2011).

Göç etmiş ailelerde yaşayan çocuklar için yoksulluğun beraberinde getirdiği birçok risk bulunmaktadır. Suça sürüklenme riski, bu risklerden biridir. Suça sürüklenen çocuk sorunu, sadece hukuki olarak değerlendirilebilecek bir sorun değil, tüm toplumu ilgilendiren ve sosyal boyutu hukuki boyutundan daha önemli olan bir olgudur. Çocuğun suça yönelmesinin nedenini anlamaya çalışan araştırmalar, bu nedenlerin birden fazla olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre çocuğun suça sürüklenmesinde etkili olan faktörler; toplumsal, zihinsel, fiziksel, kültürel, iktisadi faktörlerdir. Aslına bakıldığında tüm bu faktörlerin çıkış noktası yoksulluk olgusudur (Şen vd., 2012, s. 2). Çocuğun suça sürüklenmesinde çevresel faktörlerin rolü oldukça büyüktür. Çevresel faktörlerden kasıt, yoksulluk ve yoksulluğun getirdiği ikincil sorunlar olan; işsizlik, toplumsal bozulma, gecekondulaşma gibi sorunlardır. Shaw ve Mckay'ın yaptığı araştırmada, çocuk suçluluğunun fazla olduğu yerlerde, yoksulluk, eğitimsizlik ve sağlık hizmetlerinden mahrum kalma gibi sorunların ortak olduğu yargısına varılmıştır (Shaw ve Mckay, 1923, akt. Avşar Kurnaz, 2009, s. 48).

Ayrıca göç çocuklar için yoksullukla birlikte bir sosyal dışlanmışlık durumu da yaratabilir. Weinger'in 5-12 yaş arasında olan 24 çocukla gerçekleştirdiği araştırmada, çocuklara kolay özdeşim kurabilmeleri gayesiyle toplam 42 yoksul ve zengin evin fotoğrafları gösterilmiş, bu fotoğraflarda kendi cinsiyetlerinden çocuklara da yer verilmiş ve çocukların bu fotoğraflar karşısında yaşadıkları duygular anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma, çocukların yoksulluk içinde yaşadıklarının ve toplum tarafından dışlandıklarının farkında olduklarını ortaya koymuştur. Yoksulluk içinde büyüyen çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgili endişe yaşadıkları görülmüş, çevrelerinin ailelerine ya da kendilerine şiddet uygulayacağına dair korku yaşadıkları belirlenmiştir. Ayrıca yoksulluktan dolayı akranlarında olan ancak kendilerinde olmayan gereçlerin arkadaşları tarafından dışlanmalarına sebep olabileceğini düşündükleri görülmüştür. Çocuklar, insanların yoksulları dışladıklarını, değersiz olarak gördüklerini, dışarda tuttuklarını söylemişlerdir. Çocukların fotoğraflar üzerinden

yoksul çocukla özdeşleştikleri, kendi tecrübelerini yansıttıkları düşünülmektedir (Weinger, 1998, s. 103-117).

İngiltere’de Ridge tarafından yapılan bir araştırmada, İngiltere’de yaşayan 40 yoksul çocuk belirlenmiş ve bu çocuklarla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada çocukların içinde buldukları yoksulluğun, sosyal çevreleriyle olan ilişkilerini nasıl etkilediği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan çocukların yarısının herhangi bir harçlık almadıkları bu durumun da sosyal etkinliklerden mahrum kalmaya sebep verdiği görülmüştür. Yoksulluktan dolayı yarı zamanlı işlerde çalışan çocukların olduğu ve bu çocukların eğitimleri ve geleceklerine dair endişe yaşadıkları belirlenmiştir. Ulaşımın maddi yükünün fazla olmasının çocukların arkadaş ve akraba ziyaretinde bulunmalarını engelledikleri görülmüştür. Çocukların eski ve kötü kıyafet giymelerinin alay, dışlanma ve hor görülme gibi sorunları yarattığı belirlenmiştir. Eğitimleri için gereken ihtiyaçları alamadıkları, ayakkabı, çanta gibi malzemelerden mahrum kaldıkları görülmüştür. 12 yaşından büyük olan çocukların, toplumun kendilerine olan bakış açılarını daha iyi aktardıkları görülmüştür. Maddi durumlarının yetersizliğinden dolayı arkadaşlarıyla sinemaya, tiyatroya, alışverişe gidemedikleri ve bunun da bir kısıtlanmaya sebebiyet verdiği görülmüştür. Çocuklar çevrelerinin kendileriyle olan fikirlerinden korktuklarını, eğitimlerini devam ettirememeye, sosyal dışlanma, gelecek gibi konularda kaygı duyduklarını aktarmışlardır. Son olarak çocuklara ellerinde bir sihirli değnek olsa neyi yapmak istedikleri sorulduğunda, çocukların büyük çoğunluğu lüks istekler yerine, gıda, kıyafet, tatil gibi temel ihtiyaçları istedikleri görülmüştür (Ridge, 2002, s. 38-72).

Literatürdeki araştırmaların da gösterdiği gibi sosyal dışlanmışlık korkusu çocuklar için çok ciddi bir seviyededir. Göç de zaten var olan yoksulluğun yanında hızlandırıcı bir etken olarak, sosyal dışlanmışlığı yaratabilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bağcılar ilçesinde ikamet eden ve yoksul bir ailede yaşayan çocukların ailelerinin, sosyo-demografik özellikleri ve yoksulluğa yaptığı etkiyi ortaya koymak amacıyla yapılan bu araştırmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırmaya katılan yoksulluktan dolayı sosyal yardıma başvuran bireylerin büyük bir kısmını orta yaş olarak adlandırabileceğimiz 31-45 yaş arası grup oluşturmaktadır. Yani ebeveynleri bu yaş arası grupta bulunan çocuklar için yoksulluk sorunu ciddi bir durumdur. Orta yaş grubunun yaşlarından dolayı istihdam edilme şansları daha düşüktür. Dolayısıyla bu grubun istihdam edilmesi noktasında gerekli çalışmaların yapılması, gerekli meslek edindirme kurslarının başlatılması, bu grubun sosyal yardıma başvurma oranını düşürecektir.

Araştırmaya katılan bireylerin büyük çoğunluğu kadındır. Bu durumda bir kadın yoksulluğundan bahsetmek mümkündür ve cinsiyet yoksulluğu doğrudan etkileyen bir faktördür. Kız çocukları için bir risk durumu söz konusudur. Zira,

yoksulluğun bir döngü olduğu düşüncesinden hareket edildiğinde kız çocuklarının bu riskle karşı karşıya kaldıkları yorumu yapılabilir. Kadınların, sosyal hayata entegrasyonlarının sağlanması amacıyla, gerekli çalışmalar yapılmalı, kadınlar ev hanımları statülerindeyken bile gelir getirici faaliyette bulunabilmelidirler. Bu noktada, kadınların ev ortamlarında çalışabilecekleri işler üretilmeli ya da topluma entegre olabilmeleri için gerekli meslek edindirme kurslarına yönlendirilmeleri gerekmektedir.

Sosyal yardıma başvuran bireylerin çok büyük çoğunluğunun hanesine gelen aylık gelir 1400 TL'dir. Bu da asgari ücretin hanelerin geçinmesinde yeterli olmadığını göstermektedir. Gelir seviyesi yükseldikçe sosyal yardıma başvurunun azaldığı söylenebilir. Bu noktada iş ve meslek durumlarının geliri doğrudan etkilediği dolayısıyla da kişilerin istihdam edildiğinde sosyal yardımdan faydalanmanın düşeceği aşikardır. Bu noktada istihdam politikalarının üretilmesi, meslek edindirme kurslarının yaygınlaştırılması doğru hamleler olacaktır.

Araştırmaya katılan bireylerin büyük çoğunluğu ilköğretim mezunu ya da okur yazar değildir. Bu da eğitim durumu ve yoksulluk arasında bir ters orantı olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre "eğitim seviyesi düştükçe yoksulluk riski artmaktadır" yorumu yapılabilir. Buradan hareketle çocukların eğitimlerine gerekli önemin verilmesinin yoksulluğun bir döngü halini almasını engelleyeceği yorumu yapılabilir.

İşsizlik, yoksulluğu doğrudan etkileyen, eğitim, gelir durumu gibi faktörlerle ilişkili olan bir faktördür.

Sosyal yardıma başvuran bireylerin bazılarının gelir getirici faaliyette buldukları halde sosyal yardıma başvurdukları görülmektedir. Buradan hareketle bir çalışan yoksulluğundan bahsetmek mümkündür.

Sosyal yardıma başvuranların büyük çoğunluğunun hanesinde engelli birey bulunmasa da engelli bireyin bulunduğu hanelerin de sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Buna göre engellilik durumu da sosyal yardımı etkileyen bir faktördür. Özellikle yoksulluk sorunundan dolayı dezavantajlı olan çocukların bir de engelli olmaları durumunda yaşayabilecekleri sorunlar ikiye katlanmaktadır.

Yoksulluğun yarattığı etkiler hiç şüphesiz ki en çok çocukları etkilemektedir. Çünkü çocuklar gelişim dönemlerinde yaşadıkları yoksunluklardan dolayı, fiziksel ve zihinsel olarak sorunlar yaşamakta, yetişkinliklerinde bu sorunlardan dolayı dezavantajlı konuma sahip olmaktadır.

Yoksul çevrede büyüyen çocuklar, küçük yaşta çalışmak zorunda kalmakta, sokakta yaşamakta, korunmaya ihtiyaç duymakta, suça sürüklenmekte, eğitim ve sağlık gibi temel haklardan mahrum kalabilmektedirler. Tüm bu sorunlar çocukların yaşamaması gereken sorunlarken, eğitimden mahrum kalmaları tüm hayatlarını etkileyen bir unsur olmaktadır.

Çocuk yoksulluğunun hangi faktörlerde oluştuğu, nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği konularında araştırma çalışmalarına ağırlık verilmeli ve bu çalışmaların sonuçları dikkate alınarak somut adımlar atılmalıdır.

Çocukların ebeveynlerinin iş bulması için gerekli çalışmalar yapılmalı, istihdam programları geliştirilmeli ve bu programlara yerleşme önceliği yoksul ailelere verilmelidir.

Hali hazırda bulunan kaynakların kullanım hakları çocuklara verilmeli, toplumdaki gelir adaletsizliğini gidermek amacıyla çocuklara yönelik bir akım sağlanmalıdır.

Sağlık hizmetleri erişilebilir olmalı, tamamen ücretsiz sunulmalıdır.

Besin yetersizliğinin neden olduğu bilişsel ve zihinsel sorunların önüne geçmek amacıyla devlet okullarında, devlet tarafından ücretsiz yemek desteği sağlanmalıdır.

Ebeveynlerin çocuklar hakkında bilinçlendirilmesi ve bilinçli ebeveynlik konusunda eğitimleri sağlanmalı, bu eğitim hizmetleri genel olarak bir danışmanlık hizmetine dönüştürülmelidir.

Sonuç olarak çocuk yoksulluğunun önlenmesi yoksulluğun bir döngü haline gelmesini engelleyebilecek bir durumdur. Çocuk yoksulluğunun önlenmesi ise eğitimle gerçekleşebilecek bir durumdur. Eğitimin yanında çocuklara yönelik geliştirilecek koruyucu ve önleyici sosyal politikalar bu sorunun çözümü için gerekli olan bir durumdur. Sosyal politikaların uygulanması için ise liyakat ilkesi esas alınmalı, sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcılarına rol verilmelidir. Sosyal çalışmacı sayısının çoğaltılması çocuk yoksulluğu ile mücadele noktasında gerekli olan bir durumdur.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). *Türkiye’de aile değerleri araştırması*. Ankara: Manas Medya.
- Aktan, C.C. (Ed.). (2002). *Yoksullukla mücadele stratejileri*. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Arıkan, R. (2004). *Araştırma teknikleri ve rapor hazırlama*. Ankara: Asil Yayın.
- Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 60-76. Erişim adresi: <http://iibfdergi.nigde.edu.tr/article/view/5000066567/5000061991v>
- Avşar Kurnaz, Ş. (2009). *Türkiye’de çocuk yoksulluğu* (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Çalışkan, Ş. (2007). Eğitim-işsizlik ve yoksulluk ilişkisi. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 285-308. Erişim adresi: <http://sead.selcuk.edu.tr/sead/article/download/312/308>
- Çat, G. ve Genç Y. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 363-393. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/akademikincelemeler/article/view/5000049441/5000046762>
- Çetin, B.I. ve Öztürk, M. (2009). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluk ve kadınlar. *Journal of Yasar University*, 3(11), 2661-2698. Erişim adresi: <http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/08/09-OZTURKCETIN.Pdf>
- Daşlı, Y. (2015). Sosyal yardımların sorunlu alanı: muhtaçlık tespiti. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 39(2), 136-154. Erişim Adresi: <http://dergi.cumhuriyet.edu.tr/cumusosbil/article/view/5000149783>
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2001). *Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyonu raporu sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001-2005)*. Ankara: DPT Yayınları. Erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zet%20ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/76/oik610.pdf>
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye’de yoksulluk ve çocuk yoksulluğu üzerine bir inceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6(1), 143-154. Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/beyder/article/view/5000098736/5000092025>
- Dündar, Ö. (2011). Türkiye’de kentsel yoksulluk sorunu açısından sosyal belediyeciliğin önemi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 1(2), 117-126. Erişim Adresi: <http://mjh.akdeniz.edu.tr/dinamik/201/344.pdf>
- Eğitim Sen. (2017). *Eğitimin durumu raporu*. Erişim adresi: <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2017/09/E%C4%9Fitimin-Durumu-Raporu-13-Eyl%C3%BCI-2017.pdf>
- EUROSTAT. (2011). Income and living conditions in Europe. Erişim adresi: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-31-10-555/EN/KS-31-10-555-EN.PDF
- Gerşil, G. (2015). Küresel boyutta yoksulluk ve kadın yoksulluğu. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(1), 159-181. DOI: 10.18657/yecbu.24134
- Hacımahmutoğlu, H. (2009). *Türkiye’deki sosyal yardım sisteminin değerlendirilmesi* (DPT Uzmanlık Tezi). Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Hoek, T. (2005). Growing up in poverty while living in an affluent society: personal experiences and coping strategies of Dutch poor children. Goddard, J., McName, S., James, A. içinde *The Politics Of Childhood* (pp. 107-123). New York: Palgrave-Macmillan Press.

- İncedal, S. (2013). *Türkiye’de yoksulluğun boyutları: müdahale politikaları ve müdahale araçları*(Yayımlanmamış Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Uzmanlık Tezi). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kahraman, F. ve Sallan Gül, S. (2015). Türkiye’de çocuk yoksulluğu: Gaziantep üzerine bir araştırma. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 339-366. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/86123>
- Kocabacak, S. (2014). Kadın yoksulluğu ve kadın sağlığı üzerine yansımaları. *Sosyal Güvençe Dergisi* 0(6), 135-161. Erişim Adresi: <http://sguz.dergipark.gov.tr/download/article-file/152172>
- Koşar, N. (2000). *Sosyal hizmetlerde sosyal yardım alanı*. Ankara: Şafak Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2003). Çocukluktaki yetersiz ve kötü beslenme ile yoksulluğun ilişkisi çocuklar. Deniz Feneri Derneği. içinde Yoksulluk (s.318-329) İstanbul: Bilge Yayınevi.
- Kurnaz, Ş. (2007). Çocuk yoksulluğu. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(12), 47-55. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/198079>
- Öztürk, A. B. (2008). *Kentteki çocuk yoksulluğu: Keçiören örneği* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ridge, T. (2002). *Childhood Poverty and Social Exclusion- From a Child’s Perspective*. UK: The Policy Press.
- Şen, S. ve Karbeyaz, K. ve Toygar, M. ve Akkaya, H. (2012). Eskişehir’de suçla itilen çocukların sosyodemografik değerlendirilmesi. *Adli Tıp Dergisi*, 26(3), 146-155. Erişim adresi: https://www.journalagent.com/adlitip/pdfs/ADLITIP_26_3_146_155.pdf
- Şener, D. ve Ocakçı, A.F. (2014). Yoksulluğun çocuk sağlığı üzerine çok boyutlu etkileri. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1), 57-68. Erişim adresi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/28/1949/20392.pdf>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2008a). *Tüketim harcamaları, yoksulluk ve gelir dağılımı, sorularla resmi istatistikler dizisi-6*. Ankara: TÜİK Yayınları. Erişim adresi: http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=156
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2008b). *Hane halkı işgücü istatistikleri*. Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim adresi: www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=8&KITAP_ID=25
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2009). *2009 yoksulluk çalışması sonuçları* (Yayın No. 3). Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=636>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2010). *Engelli istatistikleri* (Yayın No. 71). Erişim Adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2011). Nüfus ve konut araştırması. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15843>

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *Çocuk işgücü anketi sonuçları*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *İstatistiklerle çocuk*. Ankara: TÜİK Matbaa.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). *Yoksulluk çalışması*. Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=21867>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). *İstatistiklerle çocuk*. Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2017a). *Ölüm istatistikleri*. Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=24649>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2017b). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları*. Erişim adresi: http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067
- United Nations International Children's Emergency Fund. (2006). *Çocuk yoksulluğunun önlenmesi*. Ankara: Yorum Matbaa.
- United Nations International Children's Emergency Fund. (2011). *Türkiye'de çocukların durumu raporu: yoksul çocuklar*. Ankara: Yorum Matbaa.
- World Bank. (2004). *World development report*. Erişim adresi: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5986/WDR%202004%20-%20English.pdf?sequence=1>

Makale Türü: Derleme

YAŞLI KADIN AYRIMCILIĞI VE KADININ DIŞLANMASI

Öğr. Gör. Nurullah YELBOĞA

Artvin Çoruh Üniversitesi Borçka Acarlar MYO, Borçka/Artvin, nurullah_yel06@hotmail.com

Öğr. Gör. Bedrettin VAROL

Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, Eruh/Siirt,
bedirhan.varol@gmail.com

■ **Özet** Yaşlı nüfus oranı dünya geneline paralel olarak Türkiye’de de hızla artmaktadır. 2015 yılı verilerine göre, yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı % 8.2 iken, 2023 yılında bu oranının yüzde 10.2’ye yükseleceği tahmin edilmektedir. Buna göre Türkiye’nin kısa bir süre sonra “çok yaşlı” toplum kategorisine gireceği varsayılmaktadır. Yaşlı nüfus sayısındaki bu artış, beraberinde birçok sorunu gündeme getirecek ya da önlemler alınmasını gerekli kılacaktır. Dolayısıyla cinsiyet ayrımına dayalı yaşlı kadınların dışlanması olgusunun farklı yönleriyle analiz edilmesi ve değerlendirilmesi önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple, yaşlılık alanı sorunları içerisinde önemli bir yer tutan cinsiyete dayalı yaşlı ayrımcılığının nedenleri ve bu ayrımcılığın yaşlı bireylerin yaşamına etkisinin kapsamlı bir tartışması yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Ayrımcılık, Yaşlılık.

Elderly Women Discrimination And Extraction

■ **Abstract** The proportion of elderly is increasing rapidly in Turkey in parallel with the world. According to the data for 2015, the proportion of elderly population in the total population is 8.2%, and it is estimated that this ratio will increase to 10.2% in 2023. Accordingly, it is assumed that Turkey soon entered the "very old" category of society. This increase in the number of elderly population will bring many problems to the agenda or make it necessary to take precautions. Therefore, analyzing and evaluating different aspects of the exclusion of older women based on gender discrimination is an important issue. For this reason, a comprehensive discussion of the causes of age-based discrimination based on sex, which has an important place in the problems of aging, will be made on the effect of age on the life of the elderly.

Keywords: Women, Discrimination, Old age.

GİRİŞ

Dünya Bankası 2016 yılı verilerine göre Türkiye’de toplam nüfusun % 7.964 ‘ü 65 yaş ve üstüdür. Bu oran kadınlarda % 9.002 erkeklerde ise % 6.894’tür. Türkiye nüfusuyla karşılaştırıldığında 65 yaş ve üzeri nüfusun 3,634,720’si kadın, 2,697,941’inin erkeklerden oluştuğu görülmektedir (<https://data.worldbank.org>).

TÜİK’ in 2016 yılı verileri incelendiğinde, doğuştan beklenen yaşam süresi; cinsiyet farklılığı ele alındığında erkekler için 75,3 yıl iken kadınlar için bu süre 80,7 yıla çıkmaktadır, Türkiye geneli için beklenen yaşam süresi ise 78 yıldır.

Cinsiyet farklılığı incelendiğinde kadınların erkeklerden daha uzun yaşam sürdürdükleri görülmektedir. Ülkemizde 65 yaşına erişmiş olan bir kişi için ortalama 17,8 yıllık bir yaşam süresinin olduğu öngörülmektedir. Başka bir ifade ile 65 yaşında olan erkeklerin kadınlardan ortalama 3,3 yıl daha az yaşayacağı tahmin edilmektedir (TUİK, 2016).

TÜİK ve Dünya Bankası verileri değerlendirildiğinde Türkiye'nin yakın gelecekte yaşlılık alanında daha büyük sorunlarla yüzleşeceği yüksek bir ihtimaldir. Refah devletlerinin bugün karşı karşıya kaldıkları yaşlı nüfusa yönelik sorunlar için geliştirmiş oldukları yaşam standartlarına erişebilmek için Türkiye'nin de yenilikçi politika ve uygulamalara eşitlikçi ve adil bir sistemle geçmesi gerekmektedir. Bu bağlamda toplumsal açıdan ayrımcılığa maruz kalan kadınlar ve özellikle yaşlı kadınlara yönelik önyargıların kırılması, bakış açısının değiştirilmesi, eşit fırsatların sunulması ve toplumsal olarak kadının maruz kaldığı dışlayıcı uygulamaların sonlandırılması önem arz etmektedir.

Bu makalede, yaşlılık, yaşlanma, yaşlı kadın sorunları ve toplumsal cinsiyet bağlamında kadının maruz kaldığı ayrımcılık ve bu ayrımcılığın yaşlı kadınlara yansımaları ele alınmıştır.

YAŞLANMA VE YAŞLILIK

İnsan yaşamı çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere belli dönemlere ayrılmaktadır. Her ne kadar yaşamın evrelerini kesin olarak birbirinden ayırmak mümkün olmasa da yetişkinlik döneminden sonra gelen yaşlılık, yaşamın diğer dönemleri gibi doğal, evrensel bir gerçeklik ve insan yaşamının en hassas dönemi olarak değerlendirilmektedir (Ceylan, 2015, s. 25).

İnsanoğlunun yaşlanma olgusuna olan ilgisi oldukça eskilere tarihlendirilebilir. İnsanlar kendini inceleme objesi olarak gördüğü ve kendisiyle ilgili bilgi üretmeye başladığı ilk günden beri, yaşlılık ve yaşlanmayla ilgili de bilgi üretmiş, yaşlanma konusu da insanın ilgi alanına girmiştir. 16. ve 17. yüzyıllarda toplumdaki diğer bireylerle aynı haklara sahip olmayan yaşlılar, 20. yüzyıla kadar sakat bireyler olarak görülmüşlerdir. Yaşlılık, ölümün ilk basamağı olarak algılanmakta; edebi eserlerde kötü bir dönem olarak nitelendirilmekte ve acımasızca anlatılmaktadır. Daha sonra yaşlılığın sosyal içerikli bir fenomen olduğu düşüncesi topluma yerleşmeye başlamış ve yaşa bağlı bir dönem olarak görülmüştür (Ersanlı ve Kalkan, 2008, ss. 1-2).

Yaşlılık ve yaşlanma üzerine birçok tanım yapılmıştır. Kalınkara'ya (2016) göre yaşlılık, "insan yaşamının son evresi ve bireyin ileri yaşlanma devresi" olarak değerlendirilir. Yaşlanma ise bireyin dünyaya gelişinden yaşamın son bulmasına kadar devam eden doğal ve kaçınılmaz bir süreç olarak kabul edilir (ss. 7-8).

Aktaş (2012)'a göre yaşlılık, insanın fiziken ve ruhen var olan güçlerinin bir daha eski durumuna ulaşamayacağı şekilde kaybedildiği, üretkenliğinin minimize olduğu, sosyal izolasyona maruz kaldığı ve birçok sağlık problemiyle baş başa kaldığı bir dönem olduğu şeklinde tanımlanmıştır (s.65).

Yine başka bir tanımda yaşlılık, fizyolojik ve psikolojik güçlerin bir daha yerine gelmeyeceği şekilde kaybedildiği, organizmanın iç ve dış etmenler arasında denge kurmakta zorlandığı ve önüne geçilmesi mümkün olmayan gerilemenin görüldüğü bir dönem olarak ifade edilmektedir. Bu dönemin diğer özellikleri de birçok sağlık sorununun görülmesi, üretim potansiyelinde düşüş, sosyal statü değişimi ve sosyal destek mekanizmalarının zayıflamasıdır (Aktaş, 2012, s. 65).

YAŞLILIK HAKKINDA BAZI İSTATİSTİKSEL VERİLER

Son yıllarda Dünya genelinde insan yaşam süresi uzamakta ve yaşlılık sosyal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşam süresinin doruğuna ulaşmak (azami yaşam uzunluğu 125 yıl) yaşlılığı hem çevresel hem de kalıtsal etkileşimlerin birlikte düşünülmesinin gerekli olduğu bir döneme karşılık gelmektedir (Dağ, 2016, s. 482).

Dünyada 2012 yılı verileri incelendiğinde 60 yaş üstü insan sayısının 809 milyon olduğu bu sayının dünya nüfusunun % 11'ine tekabül ettiği görülmektedir. 2030 yılında bu oranın 1. 375 milyona ulaşması beklenmektedir. Bu da toplam nüfus içinde % 16'ya denk gelmektedir. Yine 2030 yılında 10 yaş altı birey sayının 60 yaş üstü birey sayısından daha az olacağı tahmin edilmektedir. Yeni doğan her 4 bebekten 3'nün 60 yaşına kadar yaşayabileceği ve 1/3'nün 80 yaşına kadar yaşayabileceği varsayılmaktadır. Bununla birlikte 2045-2050 projeksiyonları aşağı yukarı yeni doğan her 8 bebekten 7'sinin 60 yaşına ve yarısından fazlasının 80 yaşına kadar yaşayacağını işaret etmektedir (Global Age Watch, 2014). Bu veriler ortalama yaşam süresinin arttığını ve dünya nüfusunun gittikçe yaşlandığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'de nüfus beklendiğinden daha hızlı bir şekilde yaşlanmasına rağmen yaşlılık henüz bir sorun olarak görülmemektedir. Bu hızlı yaşlanma iki nedene dayandırılabilir. Bunlardan ilki, genç nüfus artış hızının düşmesi (çocuk doğum oranlarının düşmesine bağlı olarak); diğeri ise yaşam süresinin gittikçe uzamasıdır. OECD'nin raporunda (OECD, 2011) da bu gerçekliği görmek mümkündür. Bu rapora göre 1983 - 2008 yılları arasında Türkiye'de yaşama süresi 14 yıl artmıştır. Bu yıllar arasında OECD ortalama yaşam süresi 6 yıl civarındayken Türkiye'deki yaşlanma sürecinin hızı dikkat çekici olmaktadır (Buz, 2015, s. 269).

Bu verilerle birlikte TÜİK' teki yaşlı nüfusun kadın – erkek dağılımı, evli – bekar olma durumu ve dulluk oranlarına bakmakta yarar vardır. Öncelikle eşini kaybeden yaşlı kadınların oranı % 50,5 iken yaşlı erkeklerin oranı % 12,9 olarak

belirlenmiştir. Yasal medeni duruma göre yaşlı nüfus incelendiğinde cinsiyetler arasında önemli farklar olduğu gözlemlenmektedir. Örneğin 2015 yılında yaşlı erkek nüfusun % 1,2'sinin hiç evlenmediği, % 83,2'sinin resmi nikahla evli, % 2,8'inin boşandığı ve % 12,9'unun eşini kaybettiği görülmektedir. Yaşlı kadın nüfusta ise hiç evlenmeyenlerin oranı % 2,6, resmi nikahla evli olanların oranı % 43,8, boşananların oranı % 3,1 ve eşi ölenlerin oranının % 50,5 olduğu görülmektedir (TÜİK, 2015).

TOPLUMSAL CİNSİYET VE AYRIMCILIK

'Cinsiyet' terimini sosyoloji bilimine kazandıran Ann Oakley biyolojik kadın-erkek farkını anlatırken, toplumsal cinsiyetin erkekler ve kadınlar arasında toplumsal anlamda bir eşitsizliği ifade ettiğini vurgulamaktadır. İlk defa 1972 yılında kullanılan toplumsal cinsiyet terimi biyolojik farklılığın yanında toplumsal ve kültürel unsurların kadın rollerinin belirlenmesinde etkili olduğuna işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle cinsiyetin toplumsal yapılarla ilişkili olduğuna gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla cinsiyete dayalı kimliksel bir konumun toplumda söz konusu olduğu belirtilmektedir. Bu durum cinsler arasında rol ve güç bağlamında bir eşitsizliği ortaya koymaktadır (Ökten, 2009, ss. 302-312).

Toplumsal cinsiyet kavramı toplumun kültürel değerleriyle yakından ilgilidir. Diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olarak toplumun bireyi ne şekilde değerlendirdiği ve nasıl davranmasını beklediğiyle ilgilidir. Birçok kültürde kadın-erkek ayrımı yapılmış ve genelde kadının aleyhine bir eşitsizlik söz konusu olmuştur. Bu eşitsizlik ekonomik, eğitim, sağlık, sosyal vb. gibi birçok yönden kadınları ikinci plana itmiştir. Bazı kültürlerde erkeklere de olumsuz yansımaları olmuştur. Örneğin erkeğin dışarıdan sorumlu tutulması ve evin geçimini sağlaması sorumluluğu, erkeğin yaşamını çoğu zaman psiko-sosyal yönden olumsuz etkilemiştir (Buz ve Karabulut, 2015, ss. 25-45).

'Kadın ve erkek' günlük dilde biyolojik anlamının ötesinde toplum tarafından bireye atfedilen roller sistemi dahilinde anlamlandırılmaktadır. Biyolojik açıdan her birimiz er ya da dişi olarak dünyaya geldikten sonra toplumsal olarak bizlere roller biçilmekte ve belirli davranışlar sergilememiz beklenmektedir. Toplumun cinsiyetlere göre belirlediği ve cinsiyetlerden beklediği bu davranışlar bireyi yaşamı boyunca etkilemektedir. Bebeklikten ölüme kadar olan süreç içerisinde her gelişim döneminde bireyin tutum ve davranışlarının nasıl olması gerektiği, neyi seçmesi ve tercih etmesi gerektiği önceden belirlenmektedir. Çocukluk döneminde çocuklara alınan elbiseler, oyuncaklar ve tercih edilen renklerle bireyin yaşamının şekillendirildiği kolaylıkla görülmektedir (Vatandaş, 2007, ss. 29-56).

Ayrımcılık, bireylerin sahip olduğu ırk, dil, din ve toplumsal cinsiyet gibi özellikler nedeniyle bireylere karşı geliştirilen olumsuz davranışlardır. Daha geniş

anlamda, ayrımcılık toplumda daha güçsüz durumda olan yaşlı, engelli, kadın ve etnik gruplara önyargılı ve adil olmayan davranışlarda bulunmaktır. Etnik köken, dini inanç, yaş gibi konulara yönelik sözel ifadeler ve şakalar da ayrımcılık içerisinde değerlendirilmektedir (Cankurtaran ve Beydilli, 2016, s. 146).

Ayrımcılık kavramı incelendiğinde bu kavramın bireyler arası eşitlik ilkesinden ortaya çıktığı vurgulanmaktadır. Bu ilkeye göre her insan doğuştan eşit doğar. İnsanlar hem hukuksal hem de insani boyutuyla bu ilke üzerinde uzlaşmıştır. Bu bakımdan dünyanın neresinde olursa olsun insanlar, hangi etnik yapıya, dine, mezhebe ve cinsel yönelimle doğarlarsa doğsunlar, insan olma açısından eşittirler (Göregenli, 2012, ss. 1-11).

YAŞLI AYRIMCILIĞI

Yaş ayrımcılığı (agediscrimination), paylaşılan ortak özellik olan “yaş” sebebiyle, grupta bulunan tüm üyelere başka özellikler atfedilerek ayrımcı davranışlar ve düşünceler geliştirilmesidir (Ceylan, 2015, s. 69).

Amerika Ulusal Yaşlılık Enstitüsü başkanı Gerontolog Robert Butler ilk defa 1969 yılında yaşlı ayrımcılığı terimi kullanmıştır. Butler, yaşlılara yönelik ayrımcılığını; cinsiyetçi ve ırksal ayrımcılık gibi aksiyona dönüşebilen bir kavram olarak ifade etmiştir. Palmore ise, yaşlılara yönelik ayrımcılığı; yaşı ilerlemiş bireylere yönelik ön yargıyı, tutum ve davranış olarak sergilemek olarak tanımlamıştır (Özdemir ve Bilgili, 2014, s. 128).

Yaşam süresinin uzaması cinsiyet için farklı sonuçlar meydana getirmektedir. Kadınlar, erkeklerle kıyaslandığında yaşam sürelerinin daha uzun olduğu görülmektedir. Fakat yaşlı kadınlar erkeklere göre daha düşük eğitim seviyesi, dul kalma, huzur evlerinde ya da yalnız yaşama, düşük sosyo-ekonomik seviye, hastalık, çok sayıda ilaç kullanma gibi birçok nedenden ötürü çok daha fazla risk taşımaktadırlar (Dağ, 2016, s. 482).

Yaşlılıkla birlikte meydana gelen sağlık sorunları, mesleki ve toplumsal statü kaybı, başkasına bağımlı olma durumu ve emekli aylıklarının yetersiz olması gibi bazı sorunlar yoksulluğu da beraberinde getirebilmektedir. Bu sorunlarla birlikte yaşlılar bazen sosyal dışlanma ve toplumdan soyutlanma ile karşı karşıya kalabilmektedir. Örneğin ABD’de sırf yaşlı oldukları için sağlık bakım hizmetlerini yeterince alamayan yaşlıların olduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan yaş ayrımcılığının çalışma hayatına yansıdığı açıkça belirtilmektedir. Çalışma hayatına yansıyan boyutuyla yaş ayrımcılığına bakıldığında bu ayrımcılığın özellikle işe alma, işten çıkarma ve çalışma esnasında olduğu görülmektedir (Taşcı, 2013, s. 21).

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA YAŞLI AYRIMCILIĞI

Yaşlı ayrımcılığının toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınması konunun birçok yönden anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Yaşlı kadınlar hem yaşları bakımından hem de toplumsal cinsiyetleri nedeniyle ayrımcılığa daha çok maruz kalabilmektedir. Dünyanın birçok yerinde kadınlar ataerkil toplum yapısı nedeniyle ikinci planda kalmakta ve erkeklerle eşit hizmet, kaynak ve fırsatlara ulaşamamaktadır. Dolayısıyla yaşamları süresince erkeklere nazaran daha düşük statü ve iş – yaşam kalitesine sahip olmakta ve bu durum yaşlılık döneminde de devam etmektedir. Örneğin kadınlara yeterli istihdam alanlarının ayrılmaması, cinsiyetçi iş bölümünün var olması, eşit işe eşit ücretin ödenmemesi gibi durumlar kadınların gençken istihdama katılmalarına engel teşkil etmiş olabilir. Ya da evlenme nedeniyle bakım ve sorumluluğunun yüklenmesinden dolayı iş hayatına katılmamış olabilir. Bu aslında beraberinde sosyal bir güvencesizliği meydana getirir. Yaşlılık döneminde buna ekonomik gelir kaybı eklendiğinde yaşlı kadınlar kendi kendine yetebilmekte daha da yetersiz kalabilmektedir. Bu bakımdan en zayıf dönemlerinde kadınlar daha da güçsüz düşebilmektedir (Buz,2015, s. 271).

Kadına ilişkin sosyo-kültürel tanım ve kodlamalar aile ve toplum tarafından şekillendirilmekte ve kadını sosyal yaşamdan izole eden geleneksel basma kalıp eğilimler kadının yaşam alanını da daraltmaktadır. Toplumda var olan, kadının zayıf ve duygusal olduğu algısı ve kadının özel alanla özdeşleştirilmesi gibi toplumsal basma kalıp yargı, iş yaşamından siyasete kadar kadınları kamusal yaşamın bir parçası olmasını ciddi anlamda olumsuz etkilemektedir. Kadınlar yaşlılık döneminde biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal gerilemeler nedeniyle artık hiç olmadığı kadar zincirlere bağlıdır. Tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de yaşlılar ihmale maruz kalan gruplar arasındadır. Bununla birlikte menopoza sonrası ve yaşlılık dönemi sürecine giren kadınlar toplumda en çok ihmale maruz kalan grupların başında gelmektedir. Büyük bir kısmı hiçbir eğitim almamış olan yaşlı kadınlarımız eş vefatı sonrası çocuklarının merhametine muhtaç duruma gelmekte veya zaruri olarak huzurevi yaşamına sığınmaktadırlar (Dağ, 2016, s. 483).

Toplumsal rol dağılımında var olan dengesizlik sebebiyle, yaşlı kadınların yaşlı erkeklere nazaran daha yoksul, daha eğitimsiz, sosyal güvenlik sistemlerinden daha yoksun oldukları, başkalarına daha fazla bağımlı oldukları, yaş ayrımcılığı ve sosyal dışlanmaya daha çok maruz kaldıkları ifade edilmektedir. Kadınlar hayatlarının her döneminde olduğu gibi yaşlılık dönemlerinde de daha fazla ihmal ve istismara maruz kalmaktadırlar. Bu nedenle yaşlı istismarı olarak isimlendirilen kavram aslınsa yaşlı kadın istismarıdır (Dağ, 2016, s. 483).

Eğitimden mahrum bırakılan, ev kadını olarak yaşlanıncaya kadar çalışan kadınlar, eş kayıpları sonrası yalnızlık ve yoksulluk sorunları ile karşı karşıya

kalmaktadırlar. Yaşlılık, kadının yaşamında toplumsal cinsiyet problemlerinin en yoğun yaşandığı dönemdir (Dağ, 2016, s. 483).

SOSYAL DIŞLANMA VE KADIN

Sosyal dışlanma toplumsal yaşamda bireyin sosyal uyumunu sağlayan sosyo-ekonomik, kültürel ve politik sistemlerden, kısmen veya tümüyle mahrum kalmak olarak ifade etmektedir (Çakır, 2008, s. 26).

Sosyal dışlanma; yetersiz gelir, işsizlik gibi ekonomik; yaş, cinsiyet ve eğitimsizlik gibi bireysel; toplumsal destek ve sosyal güvencenin olmaması gibi sosyal; karar alma mekanizmalarına dahil olamama ve politik hakları kullanamama gibi politik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenler doğal olarak bireyin dışlanmasına sebebiyet vermekte, toplumsal ve bireysel sorunlarla karşılaşmasını arttırmakta ve bireyin eşitsizliğe maruz kalmasına neden olmaktadır (Şahin, 2009, s. 72).

Sosyal dışlanma olgusu kadınlar açısından değerlendirildiğinde, sosyal, ekonomik, kültürel ve politik açıdan bu sistemlerin dışında bırakılmasına karşılık geldiği görülmektedir. Bu durumlar kadının toplum içerisinde ihmal edilmesini ve onun toplumla bütünleşmesini engellemektedir. Toplumsal cinsiyet ve ayrımcılık temelli diğer bazı engeller sebebiyle kadınların sağlık, eğitim, çalışma hayatı, sosyal güvenlik ve siyaset gibi alanlarda yeterince katılmadıkları vurgulanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında söz konusu kesimin işgücü piyasasına, eğitim – öğretim imkanlarına ve gelir getirici faaliyetlere ulaşmada zorluklarla karşılaştığı ve bu durumun çevresel ve toplumsal etkinliklerin kurulmasında engelleyici bir işlev gördüğü söylenebilir (Çakır, 2008, s. 26).

Yaşlı kadınlar toplumsal yaşam içinde ataerkil normlar nedeniyle sosyal yönden dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Yaşlı kadınların toplumsal yaşamdan sosyal açıdan dışlanmalarının temel nedenleri; eğitim seviyesi düşüklüğü, medeni durum (eş kaybı), iş gücüne katılım, göç, engellilik, düşük ekonomik gelir ve yoksulluk olarak sıralanabilir. Gençlik ve orta yaş döneminde ataerkil normlar sonucu ikincil konumda yaşayan yaşlının, eş kaybı sonrası sorunlarında çok daha fazla artış meydana gelmektedir. Özellikle 75 yaş sonrası demans baş göstermeye başlamakta olup bakıma muhtaç hale gelmektedir. Bakıma muhtaç hale gelen yaşlının bakımının kimin üstleneceği ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşlının ailesi çoğu zaman bu zorlu görevi yerine getirmede isteksiz davranmaktadır. Yaşlı bireyin bakımını üstlenen çocukları ise uzun süre bakım görevini yerine getirmekte zorlanmakta olup kısa süre içerisinde tükenmişlik (burnout) yaşamaktadırlar. Yaşlı kadınların bakıma muhtaç olduğu dönemde fiziksel istismara maruz kalma ve gelirlerine el konulma gibi olayların yaşanma ihtimali çok fazla olmaktadır. Cinsiyetçi yaklaşımla sınırlandırılan kadın artık hayatının geri kalan bölümünde daha zorlu mücadeleler vermek zorunda

kalmaktadır. Tüm bu faktörler neticesinde kadın yaşlılık döneminde sosyal açıdan dışlanmaya maruz kalmaktadır (Dağ, 2016, s. 485).

EŞİNİ KAYBEDEN / DUL YAŞLI KADINLAR

Eşi vefat eden yaşlı kadınların çoğu tek başlarına yaşamlarını sürdürürler. Yaşlı kadınlar erkeklere nazaran bağımsızlıklarını koruma yönünden daha fazla problemle karşılaşır. Yaşlı kadınlar çoğu zaman kötü yaşam koşulları altında hayatlarını ikame ederler. Cinsiyet açısından ele alındığında huzurevleri ya da bakım evlerinde yaşayan yaşlıların çoğunun kadınlardan müteşekkil olması bir tesadüf değil aslında bir zorunluluğun göstergesidir. Yaşlı dul kadınların karşı karşıya kaldığı en olumsuz durum, sağlık problemlerinin artması ile birlikte fiziksel ve ekonomik açıdan bağımsız yaşam sürdürmeleri neredeyse imkânsızlaşmaktadır. Bu dönemde yaşlı kadın aynı ve nakdi yardımlarla desteklenerek ya da eşinden kalan emekli dul maaşı ile hayatını sürdürebilmektedir. Yaşlı kadın bu dönemde evinde yalnız yaşayarak tek başına kalmayı tercih etmekte veya çocuklarının evinde kalarak yaşlı ayrımcılığına uğramaktadır (Dağ, 2016, s. 486).

Tablo 1: Cinsiyet ve medeni duruma göre 65+ yaş oranı

	Toplam	Hiç Evlenmedi	Evli	Boşandı	Eşi Öldü
ERKEK	2.686.146 % 100	30.317 % 1,1	2.228.722 % 83,0	71.821 % 2,7	354.887 % 13,2
KADIN	3.480.126 % 100	88.733 % 2,5	1.504.570 % 43,2	105.048 % 3,0	1.781.775 % 51,2

Kaynak: Dağ (2016)'dan alınmıştır.

Çizelge 1. İncelendiğinde kadınların % 56,8'inin toplumun kadına biçtiği geleneksel roller nedeniyle yalnızlığı tercih ettiğini görmekteyiz. Erkeklerin ise % 83'ünün bu dönemde evli olduğu görülmektedir. Bu durumu yaşlılık döneminde kadına yüklenen kültürel norm ve değerler, erkek egemen yapı ile açıklamak mümkündür. Erkeklerin eş kaybı sonrası genç bir kadın ile evlenmesi doğal bir durum hatta övünülecek bir durum olarak ele alınırken, kadının genellikle zorda kalmadıkça evlenmesi pek hoş karşılanmaz (Dağ, 2016, s. 486).

Buz (2015, s. 272)' a göre bu farklılık toplumsal cinsiyetten kaynaklanmakta ve aynı durum farklı yaş kategorilerinde de kendini göstermektedir. Türkiye'de, yaşla birlikte evli olanların oranı düşmekte ve eşi vefat etikten sonra yaşlılık dönemini dul olarak geçirenlerin oranında artış meydana gelmektedir (Buz, 2015, s. 272).

Eşini kaybetmiş olma durumu yaşlılar açısından farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Psikolojik anlamda en önemli sonuç yalnızlık; ekonomik anlamda

ise hane gelirinin düşmesidir. Genel anlamda tüm yaşlılara göre yaşlı dulların ve özellikle de dul kadınların ülkemizde gelir bakımından en kırılgan gruplar içerisinde yer aldığı görülmekte ve bu kesimin yoksullukla mücadele ettikleri anlaşılmaktadır (Arun, 2011, s. 1516).

Eşini kaybetmiş olmanın diğer bazı sonuçları değerlendirildiğinde bu gruptaki yaşlıların günlük yaşamlarının değiştiği gözlenmektedir. Çünkü alışveriş, gezi, akraba ziyaretleri gibi birçok yaşam etkinlikleri birlikte planlanmakta ve eşlerden biri yitirildiğinde bu etkinlikler sekteye uğramakta ve birçok işin sorumluluğunu tek başına alma durumunda kalınmaktadır. Yaşlıların ve özellikle de yaşlı kadınların sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda başka bir bireye veya kuruma bağımlı hale gelmeleri bu nedene dayandırılmaktadır (Arun, 2011, s. 1516).

EMEKLİLİK VE YAŞLI KADINLARIN DURUMU

Karataş'a (2002) göre yaşlılık aynı zamanda emeklilik dönemini de kapsamaktadır. Dolayısıyla eğer birey emeklilik için herhangi bir hazırlık yapmamışsa boşluğa düşebilir, üretkenliğini ve statüsünü kaybedebilir, bireyler arası sorunlar ve maddi sorunlarla yüzleşebilir. Böyle bir durumda yaşlı birey maddi ve fiziksel açıdan başkasına bağımlı hale gelebileceği için değersizlik, iş yaramama hissi ve özgüven eksikliği görülebilir. (Ersanlı ve Kalkan, 2008, s. 66). Bu açıdan bakıldığında emekliye ayrılan bireylerin psiko-sosyal ve ekonomik açıdan sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Dolayısıyla genç yaşta toplumsal olarak ayrımcılığa maruz kalan ve çalışmasına olanak verilmeyen kadınlar yaşlandığında emekli olamamakta ve yaşadıkları sorunlar daha da çeşitlenmekte ve özgürlükleri kısıtlamaktadır.

Emekli ve dul-yetim aylığı alan yaşlıların ve yaşlı kadın-erkeklerin oranı bizim yaşlı bireylerin hem maddi durumu hem de kadın-erkek arasında dul olma durumu hakkında daha detaylı bilgiye ulaşmamızı sağlamaktadır. Örneğin emekli ve dul-yetim aylığı alan yaşlı oranı % 75,5'tir. Buna karşın emekli ve dul-yetim aylığından yararlanan yaşlı erkeklerin oranı % 70,7 iken yaşlı kadınların oranı % 85 olmaktadır (Buz, 2015, s. 2). Bu durum aslında yaşlı dul kadın sayısındaki farkın fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Emeklilik döneminde yaşlı kadınlar erkeklere nazaran daha düşük gelire geçinmek durumunda kalmaktadır. Kadınların bakım verme sorumluluğu, çocuk bakımı ve annelik gibi durumlardan dolayı kadınlar daha düşük ücretle çalışmak zorunda kalmakta, çalışma yaşamları kesintiye uğramaktadır. Bu durum yaşlılık döneminde daha az tazminat almalarına neden olmaktadır. Ayrıca yaşamlarının geri kalan kısmında düşük gelire mahkum bırakılmaktadır. Bu aslında iş piyasasında kadınların dezavantajlı olduğunu göstermektedir. Çünkü erkekler açısından durum değerlendirildiğinde, erkeklerin tam zamanlı çalışmalarının

önünde bir engel olmadığı ve onlar açısından böyle nedenden dolayı çalışmama veya kısmi çalışma gibi bir riskin daha düşük bir ihtimal olduğu görülmektedir (Buz, 2015, s. 272).

Yaşlılık döneminde karşılaşılan önemli bir diğer sorun da herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmayan ve yalnız yaşamak durumunda olan yaşlıların karşılaştıkları problemlerdir. Çünkü bu durum yaşlı bireylerin toplumdan daha da soyutlanmalarına ve dışlanmalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte bazen bu sorun yaşlıların kimsenin haberi olmadan sessizce ölmelerine kadar uzanabilmektedir (Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014, ss. 27-28).

YAŞLILARDA CİNSİYETE GÖRE EĞİTİM DURUMU

Tablo 2: Eğitim durumu ve cinsiyete göre 65+ yaş oranı

Eğitim Durumu			
Toplam	100,0	100,0	100,0
Okuma yazma bilmeyen	23,9	9,8	34,8
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	20,	16,2	23,9
İlkokul mezunu	41,2	52,6	32,4
İlköğretim mezunu	0,5	0,9	0,3
Ortaokul veya dengi okul mezunu	4,1	5,8	2,8

Kaynak: Dağ (2016)'dan alınmıştır.

Çizelge 2'deki veriler incelendiğinde 65 yaş ve üzeri kadınların büyük çoğunluğunun (% 58,8) hiçbir okula gitmedikleri görülmektedir. Çizelgede, 65+ eğitim durumu cinsiyet açısından karşılaştırılmasında erkek egemen yapı, kültürel, ekonomik sebepler (kadının evlenince elin olacağı düşüncesi) neticesinde kadının eğitimin bütün kademelerinde erkekten çok fazla geride kalmasına neden olmaktadır (Dağ, 2016, s. 488).

CİNSİYETE GÖRE YOKSULLUK

Yoksulluk tüm yaş gruplarında görülebilmektedir. Ancak yaşam döngüsü içerisinde bazı dönemlerde yoksullukla yüzleşme riski daha yüksek bir ihtimal olabilmektedir. Ergun (2015, ss. 29-30)'un makalesinde belirttiği gibi yoksulluk olgusu yaş grupları açısından incelendiğinde daha çok çocuk ve yaşlıların karşılaştığı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta yoksulluk oranları azaldığında dahi yaşlı gruptaki bireylerde bu düşüşün daha az hissedildiği ifade edilmektedir.

Bireyler yaşlandıkça üretime dahil olma ve çalışma hayatına katılma oranı da düşüş göstermektedir. Karşılaşılan sağlık sorunları da bireylerin çalışma

yaşamından kopmalarına neden olmakta ve yaşlılık döneminde ekonomik sorunlar yaşamalarına, yoksullukla mücadele etmelerine neden olmaktadır (Ak ve Közleme, 2017, s. 205).

Yoksulluk yaşlı bireyler arasında karşılaşılan bir sorun olduğu kabul edilen bir gerçektir. Ancak söz konusu kadın olunca bu durum daha da ciddileşmektedir. Örneğin Buz (2015, s. 2) kadın – erkek yoksulluğuna ilişkin verileri şu şekilde paylaşmaktadır. Yaşlı nüfusun yoksulluk oranı 2011 yılında % 17 olduğu belirtilirken, 2012 yılında bu oranın % 18,7'ye yükseldiği ifade edilmektedir. 2012 yılı verileri incelendiğinde yoksul yaşlı kadın nüfus oranı % 19,4 iken, yoksul yaşlı erkek nüfus oranı % 17,7 dir.

Bununla birlikte TÜİK 'in yoksulluk oranları incelendiğinde 2014 yılında Türkiye geneli için yoksulluk oranının % 21,8 olduğu belirtilirken, yaşlı bireyler için bu oranın % 18,3 olduğu vurgulanmaktadır. Cinsiyet bağlamında yaşlı nüfus yoksulluğu ele alındığında erkeklerde artış kadınlarda düşüş olduğu belirtilmektedir. 2012 yılında % 17,7 olan yaşlı erkek nüfus oranı, 2014 yılına gelindiğinde % 18,3'e yükseldiği; 2012 yılında % 19,4 olan yaşlı kadın yoksul oranı 2014 yılında % 18,2'ye düştüğü görülmektedir (TÜİK, 2016). Bu oranların yanı sıra yaşlı kadınların yaşlı erkeklerden iki kat daha fazla yoksul oldukları ifade edilmektedir. Ayrıca evlenmemiş erkeklerin evli erkeklerden daha kötü oldukları, evlenmemiş yaşlı kadınların evlenmemiş yaşlı erkeklere göre yoksulluktan daha ciddi etkilendikleri belirtilmektedir (Buz, 2015, s. 7).

Moghadam (1997) kadınların erkeklerden daha çok yoksul bir yaşam sürdürmelerini üç nedene bağlamaktadır. Bunlardan ilki kadınların yoksulluğu engelleyici etkene sahip fırsatlara (toprak – mülk sahibi olma, eğitim) ulaşmada sorun yaşamaları, ikincisi düşük kazanç ve yoğun iş yükü, üçüncüsü ise toplum tarafından getirilen kültürel, politik ve iş piyasası ulaşımını engelleyen sınırlamalardır (Buz, 2015, s. 2).

Kadınların doğum, çocuk ve yaşlı bakımı gibi nedenlerden dolayı iş yaşamına daha az katılmaları ve bununla birlikte yaşam beklentilerinin erkeklere nazaran daha uzun olması bu kesimin yoksullukla yüzleşme ihtimalini arttırmakta ve yoksulluğa maruz kalma sürelerini uzatmaktadır. Bu çoğu yaşlı kadın için kendi kendine yetememe ve savunmasızlığı ifade etmektedir (Öztürk ve ark. 2012, s. 2694).

Kadınların bakım verme rolü sonucu ortaya çıkan iş yaşamına yeterince katılamaması toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü toplumsal cinsiyet beraberinde kadına çevresine bakım verme sorumluluğunu getirmektedir. Hane içerisinde herkese bakım verme, torun bakımı, eş bakımı toplumsal roller sebebiyle kadına yüklenmiş görevler arasında yer almaktadır. Örneğin erkeklerin yaşamını idame etme konusunda daha fazla yardıma gereksinim duymaları bundan

kaynaklanmaktadır. Bu nedenle eşini kaybeden erkeklerde yeniden evlenme daha yaygın görülen bir durumdur (Buz, 2015, s. 273).

Ekonomik açıdan en kırılgan gruplar arasından yer alan yaşlı dul kadınların gelirleri tüm yaş gruplarında daha düşük seyretmektedir. Bu bakımdan evlilerle kıyaslandığında dul kadınların ekonomik açıdan daha ciddi sorun yaşadıkları dikkati çekmektedir. Dolayısıyla hem tüm yaşlılara göre hem de evli yaşlılara göre en hassas grubu dul yaşlılar ve özellikle de dul yaşlı kadınlar oluşturmaktadır. Sadece Türkiye’de değil İngiltere ve ABD gibi ülkelerde de yaşlılık ve medeni durum arasındaki bu ilişki varlığını hissettirmektedir (Arun, 2011, s. 1520).

Benzer ilişki başka araştırmacılar tarafından da vurgulanmaktadır. Başta dullar olmak üzere yaşamını yalnız sürdürmek durumunda kalan yaşlı kadınlar sosyoekonomik durum açısından sınırlı imkanlara sahip olmaktadır. Örneğin Buz (2015, s. 7) yaşlı yalnız kadınların büyük bir kısmının yoksulluk içinde yaşadıklarını ifade etmektedir. Bu durum (a) düşük yaşam boyu kazanç, düşük ödemeli işler ve bakım veren rolleri nedeniyle iş yaşantılarının kesintiye uğraması, (b) evlilik durumundaki değişimlere –evliyken bekar yaşama gibi- dayandırılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada yaşlı kadınların toplumsal açıdan maruz kaldığı ayrımcılık irdelenmiştir. Kadınların toplumsal yaşamda eğitim, sağlık, istihdam gibi bazı alanlarda ayrımcılığa maruz kaldıkları bilinmektedir. Bununla birlikte toplum tarafından çizilen sınırlar sebebiyle kadınların birçok alanda özgür davranmadığı ve birçok haktan mahrum kaldıkları görülmektedir. Toplumsal rollerini yerine getirmeleri beklendiğinden kendi iradeleri dışında davranmak zorunda kalmaktadırlar. Söz konusu yaşlı kadın olunca durumun daha da ciddileştiği ve kadınların daha çok ayrımcılığa maruz kaldıkları belirtilmektedir. Bu sebeple öncelikle cinsiyet bağlamında fırsat eşitliği sağlanmalı gerekirse yaşlı kadınlara pozitif ayrımcılık yapılmalıdır.

Ayrıca toplumsal cinsiyet ve ayrımcılık toplumun kültürel yapısıyla yakından ilgili olduğundan toplumun bu konuda bilinçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle yaşlanmayla beraber birçok açıdan gerilemenin görüldüğü yaşlılık döneminde yaşlı kadınlara; eğitim görme, çalışma, toplumsal yaşamda daha aktif yer alma gibi fırsatlar sağlanmalıdır. Diğer bir ifadeyle yaşlı kadınlara kendi gereksinimlerini karşılayabilecek imkanlar sunulmalı ve her anlamda kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına özen gösterilmelidir.

Genelde dünyada özelde Türkiye’de yaşlı nüfus hızla artmakta ve bu hızlı artış beraberinde yeni sorunlar meydana getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin yakın gelecekte yaşlılık alanında daha büyük sorunlarla yüzleşeceği belirtilmektedir. Bu bağlamda toplumsal olarak ayrımcılığa maruz kalan kadınlar ve özellikle yaşlı kadınlara yönelik önyargıların kırılması, bakış açısının

değiştirilmesi, eşit fırsatların sunulması ve toplumsal olarak kadının maruz kaldığı dışlayıcı uygulamaların sonlandırılması büyük önem arz etmektedir. Kadının toplumdaki statüsünün değişebilmesi için toplumsal algının değişmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ak, M. ve Közleme, O. (2017). Yaşlı Yoksulluğu. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (AEÜSBED), 3(2), 197-208.
- Aktaş, D., Şahin, E., Terzioğlu, F. (2012). Kadın Sağlığı Açısından Yaşlılık ve Yaşam Kalitesi, *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 23(16), 65.
- Arun, Ö. ve Arun, Ö. K.(2011). Türkiye’de Kadınların En Büyük Sorunu: Dulluk. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(4), 1515 -1527. (<http://sbe.gantep.edu.tr>)
- Bayraktar, F. (Ed.) (2007). *Yaşlılık Dönemi ve Problemleri*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Buz, S. (2015). Toplumsal Cinsiyet ve Yoksulluk Odağında Yaşlılık Olgusu. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E Dergisi*. (<http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/?page=makaleler>).
- Buz, S. (2015). Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 269.
- Buz, S. ve Karabulut, A. (2015). Ortopedik Engelli Kadınlar: Toplumsal Cinsiyet Çerçevesinde Bir Çalışma, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Iğdır Üniversitesi, 7 ( ), 25-45.
- Cankurtaran, Ö. ve Beydilli, E. (2016). Ayrımcılık Karşısı Sosyal Hizmet Uygulamasının Gerekliliği Üzerine. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 27(1), 146.
- Ceylan, H. (2015). *Yaşlılık ve Refah Devleti*. İstanbul: Açılım Yayınları.
- Çakır, Ö. (2008). *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31), 26-47.
- Dağ, A. (2016). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Yaşlılık ve Sosyal Dışlanma, *Akademik sosyal Araştırmalar Dergisi*, (28), 480-500.
- Dericioğulları E. A. (2017). Türkiye’de Yoksulluk ve Dezavantajlılık Halleri: Yaşlı Kadın Olmak Üzerine Bir Okuma. *Toplum ve Demokrasi*, 11 (24), 17-36.
- Global Age Watch Index 2014 Insight report, www.globalagewatch.org 18.03.2017 tarihinde erişilmiştir.
- Göregenli, M. *Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık*. Çok Boyutlu Yaklaşımlar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi (seçbir). www.secbir.org 19.03.2017 tarihinde erişilmiştir. <https://data.worldbank.org> 02.12.2017 tarihinde erişilmiştir.
- Kalınkara, V. (2016). *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi* (s.7-8). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kalkan, M. (2008). Yaşlılık: Tanımı, Sınıflandırılması ve Genel Bilgiler. Kurtman Ersanlı-Melek Kalkan (Ed.), *Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık* (s.1-2). Ankara: Pegem Yayınları.

- Ökten, Ş. (2009). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal Cinsiyet Düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (8), 302-312.
- Özdemir, Ö. ve Bilgili, N. (2014). Sağlık Hizmetlerinde Yaşlı Ayrımcılığı. *Gülhane Tıp Dergisi*, (56), 128-131.
- Öztürk, M. ve Çetin, B. I. (2012). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar. *Journal of Yasar University*, 3(11), 2661-2698.
- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): *Yaşlanma, Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 2014: 27-28.
- Taşcı, F. (2013). Refah Devleti Modelleri İçinde Türkiye’nin Pozisyonu: ‘‘Yaşlı Algısı’’ Üzerinden Değerlendirmeler. *İnsan ve Toplum*, 3(5), 5-35. Doi: <http://dx.doi.org/10.12658/human.society.3.5.M0059>
- TUIK, (2016). İstatistiklerle Yaşlılar, 03.12.2017 tarihinde erişilmiştir.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 35, 29-56.

Makale türü: Derleme

KENTLERDE ÖĞRENCİLER İÇİN EV İLE OKUL ARASINDAKİ ULAŞIM İMKÂNLARININ İYİLEŞTİRİLMESİ

Dr. Öğretim Üyesi Yalçın KAHYA

Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, 10200, Bandırma- Balıkesir, ykahya@bandirma.edu.tr

■ **Özet** Kırdan kente göç sonucu oluşan hızlı kentleşme sosyoekonomik sorunlara ve altyapı yetersizliklerine neden olmuştur. Hızlı kentleşme sonucunda ortaya çıkan nüfus artışı ve yoğunluğu beraberinde trafik güvenliği problemini de getirmiştir. Güvensiz kent trafiğinden etkilenen gruplardan biri olan çocuklar, okul yolunda trafik kazalarına maruz kalmaktadırlar. Bu çalışmanın öncelikli amacı okul rotası kavramını betimlemektir. Ayrıca, evden okula yürüyerek giden çocuklar için belirlenen güzergâhı ifade eden okul rotası kavramı, okul yolunu ve yolculuğunu güvenli kılmaya hizmet etmesi bakımından önemlidir. Çalışmada, farklı ülkelerin benzer uygulamalarının incelemesi yapılarak güvenli okul yolu rotası oluşturulduğunda okul yolunda gerçekleşen kazaların azaldığına işaret edilecektir. Ayrıca, okul yolunun güvenli kılınması noktasında çocuklara birbirleriyle ve çevreleriyle sağlıklı, güvenli iletişim kuracakları bir sosyal alan yaratılacağı örneklerle tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kent, ulaşım, okul yolu rotası, trafik

Improvement of Transportation Facilities Between House and School for Urban Students

■ **Abstract** Rapid urbanization as a result of migration from the rural to the urban has resulted in socioeconomic problems and inadequacies of groundwork. Population growth and intensity arising as a result of rapid urbanization have also brought about the problem of traffic safety. Children, one of the groups affected by unsafe city traffic, are exposed to traffic accidents on the road to school. The primary purpose of this study is to describe the school route concept. In addition, the school route concept, which expresses the route determined for children who walk from home to school, is important in terms of serving the school route and making the journey safe. In the study, it will be pointed out that accidents on the road to school are reduced when a safe school route is created by examining similar applications of different countries. It will also be discussed with examples of creating a social space where children will communicate with each other and with their surroundings when a safe school path is established.

Keywords: Urban, transportation, school route, traffic

GİRİŞ

Kent tanımının farklı disiplinler arasında birçok tanımı bulunmakla birlikte kent, “*insan hayatını düzenleyen, yön veren, iktisadi, hukuki, idari ilişkileri içinde barındıran ve yerine getirdiği tüm faaliyetleri birbirine bağlayan ulaşım, alt yapı ve sosyal donanım sistemlerini işleten kuruluşların bir bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır*” (Cansever, 2012:125-126). Kent kavramı tarihsel süreç olarak ele alındığında toplumsal faaliyetlerin şekillendirdiği bir unsur olarak karşımıza

çıkılmaktadır (Lefevbre, 2016:100). Hızlı kentleşme kontrolsüz bir şekilde büyümeye sebep olurken diğer yandan yoğun göç ile birlikte demografik yapı ve kent dokusu da değişime uğramakta ve risk kavramını da gündeme getirmektedir (Beck, 2011:21). Bu noktada önemli sorunlardan biri de büyük kentlerin “yaşanabilirlik ve yürünebilirlik” hallerini kaybetmeleridir. Söz konusu bu durumdan en çok da çocuklar etkilenmektedir (Kaypak & Uçar, 2018:17). Bu noktada kentteki yürünebilirlik durumu çocukların okula gidiş ve gelişlerinde trafik kazalarına maruz kalmada önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada okul yolu rotası kavramı üzerinde durularak trafik akışının yoğun olduğu kentler başta olmak üzere okula yürüyerek giden her bir öğrenci için de düşünülebilecek olan ‘güvenli okul yolu projesi’ için taslak çizilecektir. Bu taslağın oluşturulmasında ise farklı ülkelerde yapılan benzer projelerin uygulama pratikleri ve bu projelerden sağlanan faydalara değinilecektir. Almanya, İsviçre, Avusturya, İngiltere ve İsveç’te uygulanan “Güvenli Yol Güvenli Okul” ve Almanya’da uygulanan “Çocuklar için Çocuk Kent Haritası” projelerine değinilecek ve önerilecek proje için ülkemizdeki mevcut uygulamaların geliştirilmesi noktasında tartışma zemini oluşturulacaktır. Ardından ise riskli olduğu var sayılan okula yürüme eylemi nazarında önerilecek olan ‘güvenli okul yolu projesi’ uygulama önerileri kapsamında fiziksel çevrenin çocuklar açısından daha uygun hale nasıl getirileceğine ilişkin çözüm önerileri sunulacaktır.

“OKUL YOLU ROTASI” KAVRAMI

Kentdeki sorunlarla başa çıkabilmek ve kent kuramı inşa etmek için yapılan sosyolojik çalışmalar kentin mekansal biçimlenmesini ya da planlanmasını, insan davranışlarının temel belirleyicisi olarak görülmektedir. Fiziksel planlamacılar bu noktada kentin mekansal çevresini değiştirerek yeni bir toplumsal düzen geliştirmektedir. Webber’e göre yeni mekansal düzen, değişen teknoloji ve değişen sosyal şartlara yanıt olarak ortaya çıkmaktadır (akt. Harvey, 2009: 47).

Mekan ve insan ilişkisi bağlamında yapılan tartışmalar göstermektedir ki, kentsel sistemin yörüngesini anlamak istiyorsak birbirini dışlayan değil, birbirini tamamlayan ve toplumsal süreçler ile mekansal biçimler arasındaki karmaşık ilişkiyi çözümlenmek gerekmektedir. Sosyolojide yapılan çalışmalar bizlere toplumsal bir mekan felsefesi oluşturularak sorunlara nasıl çözüm bulunacağı noktasında yol gösterici olacaktır (Harvey, 2009: 34,49).

Bu bağlamda çocukların içinde bulunduğu, vakit geçirdiği mekanlar çocukların sosyalleşmesine ve gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu mekanlar konut, konut çevresi, parklar, okul vb. mekanlardan oluşmaktadır. Ancak düzensiz kentleşme ile açık alanların azalması, yolların çoğalması, araç sayısının çoğalması ve bunun sonucunda trafik yükünün artması kentsel alanları çocuklar için tehlikeli mekanlar haline getirmektedir. Düzensiz kentleşme çocukların sosyal ve kültürel gelişimini olumsuz şekilde etkilemektedir. Çocukların yaşam kalitesi ve toplumun

geleceği açısından kentlerin daha yaşanabilir hale getirilmesi önem arz etmektedir. Bu noktada “*okul yolu rotası*” başka bir deyişle “*okula giden yol*” çok kısa olsa bile her öğrenci için birçok yönden merkezi bir rol oynamaktadır. Okula giden yol çocuklar için çok uzun, çok yorucu veya çok tehlikeli olup olmadığına bakılmaksızın “*okul yolu rotası*” çalışmalarında bu durum genellikle fiziksel bir sorun olarak görülmektedir. Yapılan araştırmalarda, hem çocuklara hem de gençlere yönelik olan okula giden yol yetişkinler tarafından kontrol edilemeyen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Carquaeville,2016:17).

Bu kapsamda çocuk ve kent ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Özservet’in 2015 yılında yaptığı “*Çocuk ve Kent İlişkisine Yönelik Akademik Çalışmaların Değerlendirilmesi*” başlıklı çalışma dikkat çekmektedir. Çalışma kapsamında 1970-2015 yılları arasında çocuk ve kent ile ilgili yapılan çalışmalar tasnif edilmiştir. Tasnif sonucu konu başlıklı olarak iç mekân olarak konut ve benzeri mekânlardan konut önü, sokak ve oyun alanları ölçeğine, tüm kent mekânıyla ilişkiye ve sonra çocuğun çevre algısına, çevrenin çocuğa etkisine, yapıli çevre eğitimi ve tasarım, planlama gibi mekân üretim süreçlerine çocuğun katılımına yönelik konularda çalışmalar yoğunlaşmıştır. Son konu ayrımı ise, çocuğu tarihsel perspektifle mekânla ilişkisi bağlamında inceleyen ve dezavantajlı çocukların kent mekânıyla ilişkisine odaklanan çalışmalardır (Özservet, 2015:23-24).

Bu bağlamda çocukların kişilik gelişimi için okula giden yol çok önemlidir. Deneyim ve öğrenme, okula giden yol ile yakın ilişki içerisindedir. Okula girdikten sonra, okula giden yol çocuğun ihtiyaç duyduğu boş alanlardan biri olmaya devam etmektedir. Bu nedenle ev ile okul arasındaki yol bir yoldan daha fazlasıdır. Okul yolu çocukların kendi başlarına karar verme yetilerini geliştirmektedir. Yine kendi başına hareket etme kabiliyeti noktasında güven kazandığı bir deneyim, öğrenme ve sosyalleşme şeklidir. Bu sebepten ötürü çocuk dostu bir trafik planlaması çocukların öznel görüşlerini ve ihtiyaçlarını başlangıç noktası olarak ele almaktadır (Sauter, 1997).

Çocuklar için hazırlanan güvenli okul yolu rotaları komşuluk ilişkileri ve sosyal değerlerdeki değişimler başlığı altında da değerlendirilmektedir. Aileler çocuklarını evlerine yakın okullara göndermek suretiyle arabadan farklı olarak diğer ulaşım araçlarını tercih etmektedirler. Kentlerde çocukların büyük bir çoğunluğu servis araçlarıyla okullara taşınmaktadır. Arka koltuktan ya da servis penceresinden dünyayı izlemektedirler. Oysa okul yolu güvenliğinin sağlanması ile özel taşıma yerine yaya ya da bisiklet vb. ulaşım olanaklarının kullanılması çocuklar açısından, çevre açısından ve ekonomik açıdan birçok noktada fayda sağlayacaktır (Gökmen, 2013: 826).

“*Güvenli okul yolu rotası*” ile çocukların trafikte güvenliği, yaşam çevreleri, toplumla olan güven ve ilişki duyguları artmakta, çocukların yürüyebilecekleri ve

bisiklete binebilecekleri sokaklar yaratarak çocuklar için rahat mekânlar oluşturmak istenmektedir (Gökmen, 2013: 826).

“Güvenli okul yolu rotası” sadece mesafeleri kapsayan bir alan değildir. Çocuklar bu proje kapsamında deneyim kazanmakta, öğrenmekte ve sosyalleşmektedirler. Günther ve Limbourg’ a göre (2000) çocuklar tek başlarına ya da grup halinde zıplayarak, konuşarak, tartışarak, oynayarak insanlara, hayvanlara, bitkilere, evlere ve araçlara temasta bulunarak hayatı gözlemlemektedirler. Çocuklar yavaş yavaş kendi çevrelerinin bilişsel bir resmini oluştururlar. Yürüyüşlerde, patenlerde veya bisikletlerde, çocuklar psikomotor becerilerini ve bilişsel yeteneklerini geliştirirler. Uzamsal hayal gücü, mesafe, zaman ve hız algısını tecrübe ederek karayolu trafiğinin tehlikelerini algılayıp değerlendirmeyi öğrenmektedirler (Limbourg, 2002: 9). Okul yolu güvenliği nedir? dediğimizde çocukların evden okula giderken kullandıkları yaya yolları başta olmak üzere trafik ışıkları, yaya geçitleri, alt geçitler ve üst geçitlerin kullanımı akla gelmektedir. Bu noktada en önemli husus çocukların okula giderken okul yolunda herhangi bir trafik kazasına maruz kalmamaları noktasında alınan tedbirlerin gözden geçirilmesidir.

ÇOCUK TRAFİK KAZALARI VE ÖNLEYİCİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Avrupa Komisyonunun verilerine göre trafik kazaları istatistiklerine bakıldığında Avrupa ülkelerinde meydana gelen trafik kazalarında ölümlerin % 2,5’ini çocuklar oluşturmakta, bu oran toplam nüfusun % 16’sına denk gelmektedir. Aşağıdaki tabloya bakıldığında trafik kazalarında % 40’ından fazlası çocuklar arabada yolcu iken, % 38’i çocuklar yaya iken, % 12’si ise çocuklar bisiklet sürerken meydana gelmektedir (European Road Safety Observatory, 2015).

Özellikle %38’lik oran ile karşımıza çıkan çocuklu kazalar, bu çalışmada değinilen güvenli okul yolu yaklaşımı ile doğrudan ilgilidir.

Tablo 1. Tüm Çocuk Ölümünün Avrupa Birliği Ülkeleri Kapsamında Taşınma Şekline Göre Dağılımı.

Otomobil	Motorlu Bisiklet	Motorsiklet	Yaya	Bisiklet	Otobüs	Diğer
%41	%2	%2	%38	%12	%1	%4

Kaynak: European Road Safety Observatory, 2015.

Newson (2010) ve Osborne’ nun (2005) incelemelerine göre, çocukların okul ve ev arasındaki ulaşımının güvenli hale getirilmesi ve trafik kazalarının engellenmesi amacıyla başta Danimarka, İngiltere olmak üzere Avrupa ülkeleri, Kanada ve Amerika’da bir takım uygulamalar yapılmaktadır. Bunlar “Safe Routes to School, SRTS (Okula güvenli rotalar)”, “Traveling to School Initiative (Okula ulaşım girişimi)”, “Walking School Buses (Yürüyen okul otobüsleri)”, “Pilot Yellow School Buses (Sarı Okul Otobüsleri)”, “Healthy Schools (Sağlıklı Okullar)” olarak adlandırılmaktadırlar (akt., Tandoğan, 2014: 28).

KENTLERDE ÖĞRENCİLER İÇİN EV İLE OKUL...

Osborne' a göre (2005) çocukların ev ve okul arasındaki ulaşımının daha güvenli hale getirebilmesi için hayata geçirilen uygulamalar okul ve ev arasında güvenli yürüme ve bisiklet rotalarını kapsamaktadır. Uygulamaların amacı çocukların okula bisiklet ile ya da yürüyerek gitmelerini sağlamak, ayrıca okul gidiş-gelişlerinde meydana gelen ve çocuk ölümleri ile sonuçlanan kazaları azaltmaktır. Yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde çocukların güvenli şekilde yürüyebilmeleri için yapılan çalışmalar ve ar-ge faaliyetleri şu şekilde maddeleştirilebilir (akt., Tandoğan, 2014: 29-30):

- Her okul için bir okul gidiş-geliş planı hazırlamak,
- Okul gidiş-gelişleri için yıllık dataları biriktirmek,
- Beş yıllık yerel ulaşım planları içinde okul ulaşım stratejileri ile ilerleme raporları hazırlamak,
- Yaya dostu mekânlar yaratmak amacıyla cadde ve sokaklardaki trafik işaretlerini geliştirmek,
- Okul ulaşım politikasını, kent genelinde yaya ve bisikletli ulaşımına entegre etmeye çalışmak.
- Son olarak, yaya geçitlerinde öğrenci ayak izleri ve isimleri gibi sürücülerin dikkatini çekecek tasarımsal farkındalık projeleri geliştirmek.

Sokakların çocuklar için yaşanabilir kılınması için yapılmış olan bu uygulamalara bakıldığında en önemli unsurun mekânın çocuklar için güvenli hale getirilmesi olduğu görülmektedir. Sokakların çocuklar için güvenli hale getirilmesini, sağlayacağı umulan en yaygın uygulama taşıtlara getirilen bölgesel hız sınırlamalarıdır.

Türkiye'deki kaza istatistiklerine bakıldığında 2013-2016 yılında toplam kaza sayısı 161.306 iken 2016 yılında bu sayı 185.128'e çıkmıştır. ları arasında toplam trafik kaza sayısı artarken, kazaların olduğu yerler olan okul geçidi ve yaya geçitlerinde meydana gelen kaza sayılarında artışlar ve azalışların olduğu görülmektedir.

Tablo 2: 2016 Yılı Kazanın Olduğu Yerdeki Yolun Geometrik Özelliğine Göre Trafik Kazası ve Sonuçları

	Kaza			Yaya	
	A	B	C	D	E
2016 yılı	A	B	C	D	E
Genel Toplam	185128	6347	178781	1705	34573
GEÇİTLER	A	B	C	D	E
Okul Geçidi	965	19 (%0,299)	946	7	386
Yaya Geçidi	12569	448(%7,05)	12121	258	4511

Kaynak: www.tuik.gov.tr (A: Toplam Kaza, B: Ölümlü Kaza, C: Yaralanmalı Kaza, D: Ölü Sayısı, E: Yaralı Sayısı)

Tablo 3 : 2013 Yılı Kazanın Olduğu Yerdeki Yolun Geometrik Özelliğine Göre Trafik Kazası ve Sonuçları

	Kaza			Yaya	
	A	B	C	D	E
2013 yılı					
Genel Toplam	161306	3032	158274	653	32702
Geçitler	A	B	C	D	E
Okul Geçidi	1042	11 (%0,36)	1031	3	382
Yaya Geçidi	10110	122(%4,02)	9988	79	4028

Kaynak: www.tuik.gov.tr (A: Toplam Kaza, B: Ölümlü Kaza, C: Yaralanmalı Kaza, D: Ölü Sayısı, E: Yaralı Sayısı)

Bu kazaları önlemek amacıyla ülkemizde okul yolu güvenliği noktasında 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun 134. Maddesi (<http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Trafik/KanunYonetmelik/2918SayiliKanun.pdf>) ve Karayolları Trafik Yönetmeliğinin 187. Maddesi gereği (<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Asp?MevzuatKod=7.5.8182&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>) ilk ve orta dereceli okul öğrencilerinin okul önlerinde ve geçitlerinde güvenli şekilde okula giriş ve çıkışlarını sağlamak amacıyla istekli öğretmen, veliler ve 11 yaşını bitirmiş öğrenciler ile “Okul Geçidi Görevlisi” uygulaması yapılmaktadır. Adaylara İl Emniyet Müdürlüğü’nün koordinatörlüğünde pratik ve uygulamalı eğitim verildikten sonra başarılı olan adaylara İl Emniyet Müdürlüğü tarafından imzalanan “Okul Geçidi Görevli Belgesi” verilmektedir (<http://www.trafikci.biz/?Syf=26&Syz = 68866>). Ancak günlük yaşamda okul geçidi görevlisi uygulamasının düzenli bir şekilde yapılmadığı ve diğer ülkelerde yapılan uygulamalar ile karşılaştırıldığında bazı eksikliklerin olduğu görülmektedir. Bu eksikliklere kısaca bakacak olursak;

- Okul geçit görevlisi olacak velilerin, çocuklarının küçük yaşta olması ya da birden fazla çocuğu olan velilerin bu görevde olması görevin yerine getirilmesinde önemli ölçüde aksaklıklar sebep olmaktadır. Bu aksaklık görevin sürekliliğinde olumsuz etki yaratmaktadır.
- Öğretmenlerin görev yapma durumu ise aynı okulda görev yapan öğretmenlerin bu konuya olan ilgisizlikleri veya zaman kısıtlılıklarının olması zemin oluşturmaktadır.
- En az 12 yaşını dolduran öğrencilerin okul geçit görevlisi olması ise öğrencilerinin yaşlarının henüz küçük olmasından dolayı taşıt sürücülerini tarafından dikkate alınmaması sorununu doğurmaktadır.
- Görev ve sorumlulukların alınmasında görevli gönüllü sayısının az olması, ücret almamaları, konu hakkında kamu ve özel kurumlar arasındaki iş birliği eksikliği, adayların almış oldukları eğitimler, süresi ve başarılı olma kriterleri ile yeni adaylara verilecek eğitimlerde yaşanan gecikmeler,

bürokrasi, kıyafetlerin maddi olarak temini, uygulamanın kontrolünün olmaması bu çalışmanın işlevselliğine olumsuz manada etki etmektedir.

Aşağıda yer alan “Güvenli Yol Güvenli Okul” ve "Çocuklar için Çocuk Kent Haritası" başlıklarında okul yolu rotasının belirlenerek trafik kazalarının azaltılması için uygulama önerileri sunulmuştur.

TÜRKİYE İÇİN GÜVENLİ YOL GÜVENLİ OKUL PROJESİ: ÖRNEKLER, TASLAK UYGULAMALAR VE TARTIŞMALAR

Kentsel mekanın şekillenmesinde yer alan yerel yönetim mekanizmaları, sivil toplum örgütleri, kent plancıları, mimarlar kentsel çevreyi şekillendiren, dönüştürenler olarak en önemli faktör olan kullanıcıları çoğu zaman bu sürecin dışında bırakmaktadırlar. Bu noktada ihmal edilen kesim olan ve dezavantajlı gruplar arasında yer alan çocukların kentsel tasarım süreçlerinde kendilerini temsil edebilecekleri, talep ve ihtiyaçlarını dile getirebilecekleri bir platform bulunmamaktadır. Halbuki bireysel bir hak olan ve kentli olma duygusunun getirmiş olduğu kent hakkı kişisel çıkarları değil kamunun ortak yararını gözetmektedir. Bu noktada çocuklar ve gençler ortak yaşam kültürü bağlamında kendi yaşam alanını etkileyen karar süreçlerine dâhil olmaları gerekmektedir (Arın & Özsoy, 2015:183).

Kentte yaşayan tüm bireyler gibi çocuklarında bazı temel hakları bulunmaktadır. Çocuk kentte yaşayan diğer bireylerle eşit olduğunu hissetmeli, güvenli bir kentsel çevrede yaşayabilmeli, oyun oynayabilmeli, başkalarıyla ya da arkadaşlarıyla buluşabilmeli ve başka çocuklarla birlikte öğrenmeyi gerçekleştirebilmelidir (Biol, 2009:2).

Türkiyede kentleşme ve sanayileşmenin eş zamanlı gelişmesi kırsaldan kentlere göçü hızlandırmaktadır. Bu süreçte çocukların ihtiyaçları ve öncelikleri dikkate alınarak günlük hayatı etkileyen bir çok hizmet çocuklar bağlamında düzenlenmelidir. Yerel yönetimler çocuklar için yaşanabilir çevrelerin oluşmasında ortaya çıkan problemlere çözüm yollarının bulunmasında önemli rol üstlenmektedirler (Çocuk dostu kentler, 2018:5).

Uygulama Önerisi : “Güvenli Yol Güvenli Okul”

“Güvenli Yol Güvenli Okul” projesini gerekli kılan bir çok sebep mevcuttur. Bu sebeplerin başında çocuklar genellikle trafikte bilinçli olmadıklarından trafik durumunu eksik bakış açısıyla değerlendirebilmektedirler. Çocuklar yoldaki eylemleri, kısmen doğru görebilmekte ve farklı hızları ayırt etmeleri neredeyse imkansızdır. Bu noktada çocuklar sürücüyü görünce, sürücü tarafından görüldüklerini inanırlar ve araçların hızlarını doğru tahmin edemezler. Ayrıca fiziksel olarak küçük olduklarından dolayı yoğunlukla park eden araçların ötesini görmekte zorlanmaktadırlar. Çocukların dış etkenleri algılamaları çok zor olduğu görülürken, yetişkinlere nazaran sesin nereden geldiğini de doğru bir şekilde değerlendirememektedirler. Öğrenci sayısının çokluğu ve yoğun nüfusun olduğu

kentler dikkate alındığında, çocukların daha güvenli bir şekilde okula gidip eve dönmelerinde kazalar herkes için bir meydan okuma olarak karşımıza çıkmaktadır (Tombaklar, b.t.: 5).

Bu uygulama Almanya, İsviçre ve Avusturya başta olmak üzere bir çok Avrupa ülkesinde uygulanmaktadır. Uygulamadaki amaçlardan aşağıda bahsedilmiştir ve uygulamanın nasıl işlediği ise bir sonraki başlıkta adım adım, maddeler halinde verilmiştir:

Güvenli yol güvenli okul projesinin birçok farklı amacı bulunmaktadır. En önemli amaç çocukların okula giderken kullandıkları okul yolu güzergahında trafik kazalarını minimize ederek çocukların ölümü ya da yaralanmasıyla son bulacak kazaların sayısını en aza indirmektir. Bu proje kapsamında yol güvenliği eğitimi ve öğretimi ile çocukların trafik kuralları ve davranışlarında bilgi sahibi olmaları sağlanmaktadır. Yol güvenliği bilinci ile vatandaşların bilincini arttırmak ve onları yol güvenliği konusuna dahil ederek sürücülerde ve yayalarda disiplini daha etkili kılmak yine temel hedeflerimiz arasındadır.

Altyapı ve trafik yönetimi ile daha güvenli yollar ve trafik sistemi geliştirmek, yol güvenliği konusunda araştırma ve incelemelerin yapılması ile yol güvenliğini geliştirmek yine bu projede önemli bir hedeftir. Sivil toplum kuruluşlarının desteği alınarak tüm toplumun doğrudan ve etkin katılımını sağlayarak gönüllük esasına göre çalışmanın teşvik edilmesi ve bu uygulamanın kurumlara katkısı kurumların ortak projeler geliştirmesi ile iş yapabilme yetilerini geliştirmek ve bir tek çocuğun kaza geçirmesini engellemek bu projenin en önemli çıktısıdır.

Uygulama Şekli ve Amaçları Amaçları:

- Uygulama hakkında yasal alt zeminin Yerel Yönetimler ile Emniyet Genel Müdürlüğü ile ortaklaşa oluşturulması ve görev yapacak kişilerin belirlenerek okul giriş ve çıkış saati öncesi görev yapacağı yerlerin tespiti ve kişilere verilecek ücretin belirlenmesi,
- Uygulama yapılacak ilçede trafik kazalarının yaşanabileceği yüksek risk olan yerlerdeki okulların belirlenerek (ilkokullar öncelikli olarak) “güvenli okul yolu rotası”nın çizilmesi,
- Bu okullarda görev yapan personellere konu hakkında uzman kişiler tarafından eğitimlerin verilmesi ve kimlik kartlarının dağıtılması. Risk oluşturan araçların tespiti için hazırlanan tutanakların basılarak personele verilmesi. Görevli kişilere görev kapsamında giyecekleri elbiseler ile gerekli materyallerin alınması,
- Proje ile ilgili ilçede veya ülke genelinde tanıtım kampanyası yapılarak farkındalık oluşturulması,
- Okul kayıtlarında konu ile ilgili velilere ve öğrencilere bilgilendirme toplantılarının yapılması,

- “Güvenli Yol Güvenli Okul” kapsamında ebeveynlerin çocukları ile birlikte belirlenen “güvenli okul yolu rotası” nı çalışarak özellikle tehlikeli noktalarda, örneğin yoğun trafiğin bulunduğu veya karşısı görünmeyen dört yol ağızlarında pratikler yapması gerekmektedir. Özellikle okula yeni başlayan çocuklar için bu zor olabilmektedir. Bu nedenle çocuklara özellikle okula başlarken yolda yaya olarak eşlik etmek son derece faydalı olacaktır. Ebeveynler okul yolunda her zaman yaya yollarını ve yaya geçitlerini kullanmalı ve yaya yolunda giderken çocuklarını cadde tarafında değil iç tarafta yürütmesine dikkat etmesi gerekmektedir. Trafik ışıklarında sağa ve sola dönen araçlara dikkat ederek özellikle kamyon sürücüleriyle göz temasına geçip sürücünün “kör noktasında” olmadıklarına dikkat etmeleri gerekmektedir (<http://www.unfallkasse-berlin.de/>).

Uygulama Önerisi: "Çocuklar için Çocuk Kent Haritası"

“Güvenli Yol Güvenli Okul” uygulamasına destek niteliğinde olan “Çocuklar İçin Çocuk Kent Haritası” çocuklar ve velilere kent yaşamında kolaylıklar sunmaktadır. Bir çocuk kent haritasına ihtiyaç var mı? sorusu sorulduğunda kaza istatistiklerine baktığımızda bunun cevabının “evet” olduğu gözükmektedir. Güvenli bir şehrin oluşturulmasında çocuklar için kent haritası planı yine çocuklar tarafından yapılmaktadır. Normal kent haritalarında eksik olan bu bilgiler çocuklar için büyük önem taşımaktadır. Hazırlanacak planda çocuklar için geçiş yerleri, patikalar, özel trafik düzenlemeleri olan yollar, hız bölgeleri, bisiklet veya oyun yolları, çocuklar için toplantı alanları, önemli alışveriş tesisleri, spor ve oyun tesisleri yer almaktadır (Göttsche & Lutz vd., 2005: 3).

Haritalandırılacak olan kentin çocuklar için olan planlaması ve altyapısının amacı, çocukların şimdi ve gelecekte trafik güvenliğini ve sosyalizasyonlarını arttırmaktır. Buna ek olarak “Çocuk Kent Planı” kente yeni gelen ailelerin bölgeyi daha hızlı tanımasını, yetişkinlerin çocuk perspektifinden haberdar olmalarını ve kentteki çocuklar ile ilgili farkındalığı artırmasına yardımcı olmaktadır. Her bir okulun, ebeveyn evi ile okul arasında en güvenli şekilde gösterildiği , ev ve okul arasındaki mesafe olarak tanımlanan “Okula Giden Yol” (Klein, 1971) ya da başka bir deyişle “Güvenli Okul Yolu Rotası” bu haritalarda yer almaktadır (Göttsche & Lutz vd., 2005: 3).

SONUÇ

Günümüzde kentler, sürekli bir şekilde aldığı göçlerle nüfusları artarak büyümektedir. Kentler her gün biraz daha yapılar, yollar ve araçlarla dolmakta; insanlara daha az yaşam alanı kalmakta ve kamusal alanlar, yeşil alanlar azalmaktadır. Günümüzde kentsel mekanda yaşayan çocuklar kentte bir çok sorunla yüz yüze gelmektedir. Yoğun yapılaşma sonucu açık alanların azalması, araç sayılarının artmasına bağlı olarak trafik yükünün artması kenti çocuklar için güvensiz mekanlar haline getirmiştir. Çocukların fiziksel çevresini oluşturan konut

yakın çevresi, sokaklar, oyun alanları, tüm kamusal mekânların çocukların ihtiyaç ve isteklerine cevap veren güvenli yerler haline getirilmesi çocukların kendilerini değerli hissetmelerini sağlayacaktır.

Bu çalışmada genelde kent sorunsalı özel de ise güvenli yol güvenli okul kapsamında sorunun çevresi ve sınırlarına vurgu yapılarak çözüm önerileri sunulmuştur. “*Güvenli Yol Güvenli Okul*” projesinin hayata geçirilmesinde yerel yönetimler, meslek odaları ve kent planlamacılarına büyük sorumluluk düşmektedir. Plansız gelişimin ortaya çıkardığı bu sorunlara çözüm olarak “*Okul Geçit Görevlisi*” uygulaması öneriler kapsamında revize edilerek “*Güvenli Yol Güvenli Okul*” uygulaması hayata geçirilmelidir. Yerel yönetimler diğer kamu kurumları ile birlikte “*Güvenli Okul Yolu Rotası*” belirleyerek, okul öncesi dönemden başlayan trafik konularında görev alacaklara, öğrencilere, ebeveynlere eğitimler vermelidirler. Kent trafiği çocuk öncelikli olacak şekilde planlanarak okul yolu rotalarında yapılacak uygulamalar ile çocuklar trafik içerisinde nasıl hareket edecekleri noktasında tecrübe sahibi olacaklardır.

Sonuç olarak “*Güvenli Yol Güvenli Okul*” projesi çocuklara ve ebeveynlere bir çok noktada katkılar sunmaktadır. Okula yürüyerek gitmek güvenli bir deneyimdir. Çocuklar erken yaşta trafiğin zorluklarını öğrenirlerse, bu konuda kendilerine olan güvenleri artmaktadır. Okula yürüyerek gitmek, çocukların kendi aralarında dostluklar kurmasını sağlamaktadır. Çocuklar kendi çevrelerini ve özgür alanlarını keşfederek kendi inisiyatif ve sorumluluklarının bilincinde olacaklardır. Kısacası: Okul yolu bir tecrübedir. Bu tecrübe çocuğu sadece okula değil, daha ileriye götürmektedir (<http://www.zu-fuss-zur-schule.ch/>). Çocukların okula yürüyerek gitmesi çocuklarda "mekân hissinin" oluşması ve yapısal bağlantıların kavranması açısından büyük önem taşımaktadır. Okula yürüyerek gitmek sağlık açısından değerlendirildiğinde ise hergün ve düzenli yapılan iyi bir antremandır. Okul yolu çocuklara serbest bir alan sağlarken dünyayı kendi başlarına keşfederek sorumluluk duygularını artırmaktadır. Çocukları arabayla taşımak çocuğun arkadaşlarıyla birlikte kazanacakları deneyimlerini sekteye uğratmakta, özgürlüğünü daraltmakta, kişisel gelişimini engellemektedir (<http://www.zu-fuss-zur-schule.ch/>).

“*Güvenli Okul Yolu Rotası*” ile okulların çevresindeki güvenlik durumunu iyileştirmek, okula giderken yürüyüşü ve bisiklet sürmeyi arttırmak, sağlıklı bir yaşam tarzını teşvik etmek, okul yollarındaki araç sayısını azaltmak, çocukların trafik güvenliği konusundaki farkındalıklarını arttırmak hedeflenmektedir. “*Güvenli Okul Yolu Rotası*” araba trafiğini azaltmak ve okula güvenli ve çekici bir yol tasarlamak için gerekli önlemleri açıklayan bir belge olarak tasarlanmaktadır (Funk, 2006:5-8).

Gerçekleştirilen uygulamalar okul yolu rotası belirlendikten sonra okula giden yolda meydana gelen trafik kazalarının azaldığını, okula giden yolun çocuklar ve gençler için bir eylem ve iletişim alanı olduğunu göstermektedir. Bu alan üzerinde

çocuklar ve gençler kendilerini, kültürlerini yeniden inşa ederek eyleme ve iletişime geçmektedirler.

KAYNAKÇA

- Arın, S., & Özsoy, A. (2015). *Kentsel Mekan Tasarımında Çocuk Katılımı*. İdeal Kent Kent Araştırmaları Dergisi, 182-201.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu* (1. b.). (K. Özdoğan, & B. Doğan, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları
- Biol, G. (2009). *Çocuk Dostu Kent Neresidir?*, Megaron Balıkesir, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi, 10-13.
- Cansever, T. (2012). *Kent*. Y. K. Yayınları içinde, *Kent ve Kültürü* (s. 125-131). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Carqueville, I. (2016). *Schulwege in den beiden deutschen Staaten. Kinder- und Jugendkulturen zwischen Elternhaus und Schule*. Bad Heilbrunn : Verlag Julius Klinkhardt. file:///E:/güvenli%20yol%202018/Carqueville_2016_Schulwege.pdf
- Çocuk dostu kentler (2018). file:///D:/güvenli%20yol%202018/ CFC%20 Catalogue-TR.pdf
- Funk, W. (2006). *Schulweg- / Schulmobilitätspläne – Wie machen es unsere europäischen Nachbarn?* Institut für empirische Soziologie an der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg. https://www.researchgate.net/profile/Walter_Funk/publication/267304616_Schulweg-_Schulmobilitatsplane_-_Wie_machen_es_unsere_europaischen_Nachbarn/links/549e9ae00cf202801ea7e3f3.pdf Alıntı tarihi: 15. 05. 2018
- Gökmen, H. S. (2013). *Çocuk Dostu Kent Üzerine Stratejiler*. TMMOB 2. İzmir Kent Sempozyumu. s.s.821-829
- Göttsche, J., Lutz,U.,Sprung, Bach,L., Obeling,A., Rath,G.B., Schulze,S. Gessler, M. (2005). *Ein Stadtplan von Kindern für Kinder*. file:///D:/güvenli%20yol%202018/GÜVENLİ%20YOL/Sinsen.pdf
- Harvey, D. (2009). *Sosyal Adalet ve Kent* (3. b.). (M. Morali, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları
- Kaypak, Ş., & Uçar, A. (2018). *Çocuk Haklarının Gerçekleşmesi Açısından Çocuk Dostu Kentler*. International Journal of Academic Value Studies, 18(4), 17-29.
- Lefebvre, H. (2016). *Mekanın Üretimi* (4. b.). (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayınları
- Limbourg, M. (2002). *Kinder unterwegs im Verkehr - Risiken und Gefahren auf Kinderwegen*. In: Sache-Wort-Zahl 2002, 30. Jg., H. 47, S. 9-16. <http://duepublico.uni-duisburg-essen.de/servlets/DerivateServlet/Derivate-10954/RiskanteWege02.pdf>
- Özservet, Y. Ç. (2015). *Türkiye'de Çocuk ve Kent İlişkisi Üzerine Yapılmış Akademik Çalışmaların Değerlendirilmesi*. Y. Ç. Özservet, & E. Küçük içinde, *Çocukların Şehri Üzerine* (1. b., s. 20-50). İstanbul: Gafa Ajans.
- Sauter, D. (1997). *Zusammen mit Kindern den Schulweg sichern. Ein Leitfaden zur Befragung von Schülerinnen und Schülern*. <https://www.fuss-ev.de/component/content/article/102-literatur/427-zusammen-mit-kindern-den-schulweg-sichern.html>

- Tandoğan, O. (2014). *Çocuk İçin Daha Yaşanabilir Bir Kentsel Mekan: Dünyada Gerçekleştirilen Uygulamalar*. Megaron, 1(9), 19-33.
- Tombaklar, Ö. H. (b.t.). Çocuklar Ve Trafik Kazaları. file:///D:/güvenli%20yol%202018/A6-42.pdf
- Turan, G. (2012). Nerelisiniz? Y. K. Yayınları içinde, *Kent ve Kültürü* (6. b., s. 5-7). <http://www.unfallkasseberlin.de/file:///E:/güvenli%20yol%202018/GÜVENLİ%20YOL/berlin%20güvenli%20okul.pdf>
- http://www.zu-fusszurschule.ch/ile:///E:/güvenli%20yol%202018/Tuerkisch_Okula_yuerueyerek_gitmek..._guevenli_bir_deneyimdir.pdf<http://www.trafikci.biz/?Syf=26&Syz=68866>European Road Safety Observatory, 2015
- <http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Trafik/KanunYonetmelik/2918SayiliKanun.pdf>
- <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.8182&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>
- <http://www.trafikci.biz/?Syf=26&Syz=68866>